

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

6-10 YAŞ ARALAĞINDAKİ ANNE VE BABASI BOŞANMIŞ
ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ PROBLEMİ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zübeyde ÇİNAR

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sinem Gönenli TOKER

Ağustos , 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

6-10 YAŞ ARALAĞINDAKİ ANNE VE BABASI BOŞANMIŞ
ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ PROBLEMİ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zübeyde ÇİNAR
(Y1712.270010)

Psikoloji Ana Bilim Dalı
Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sinem Gönenli TOKER

Ağustos , 2019

ONAY FORMU

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tez çalışmam olan “6-10 Yaş Aralığında Anne-Babası Boşanmış Çocuklarda Davranış Problemlerinin Analizi” konulu tez çalışmamın tarafımdan, tez çalışmam için gerekli olan verilerin ve yararlanılan eserlerin; bilimsel etik kurallar doğrultusunda yararlanıldığını, tez çalışmamda yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerinden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve varlığını oluşturan tüm manevi değerlerim üzerine yemin ederim
(.../.../2019)

Zübeyde ÇİNAR

ÖNSÖZ

Uzun ve yorucu araştırma ve çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bu çalışmanın oluşumunda katkıda bulunan, bana emeği geçen kişilere içtenlikle teşekkür etmek isterim

Bu süreçte desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. Sinem GÖNENLİ'ye bana kattıkları için çok teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında en sıkıntılı zamanlarımda bile manevi desteğini benden esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme özellikle de sevgili anneme, bana her zaman destek veren ve de beni motive eden arkadaşlarıma çok teşekkür ederim

Son olarak, verilerin toplanma aşamasındaki yardımlarından dolayı araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden tüm ebeveyn ve öğretmenlere; verilerin toplanmasında bana destek veren ,verilerin toplandığı okullardaki Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışman olan meslektaşlarıma da ayrıca çok teşekkür ederim.

Ağustos 2019

Zübeyde CİNAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT.....	xix
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR.....	3
2.1 Aile.....	3
2.2 Aile Danışmanlığı.....	4
2.3 Boşanma.....	8
2.4 .Boşanmanın Tarihi.....	12
2.4.1 . İlk Toplumlarda Boşanma.....	12
2.4.2 .İlk Çağda Boşanma.....	12
2.4.3 .Eski Yunanda Boşanma.....	12
2.4.4 .Eski Romada Boşanma.....	13
2.4.5 .Hristiyanlıkta Boşanma.....	13
2.4.6 .Musevilikte Boşanma.....	14
2.4.7 .İslamiyet'te Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türkiye'de Boşanma.....	14
2.4.8 .İki Kabile Toplumunda Boşanma.....	14
2.4.9 Türkiye'de Boşanma.....	15
2.5 Boşanma Kararının Çocuğa Açıklanması.....	19
2.6 Yeniden Evlenme.....	20
2.7 Boşanmanın Çocukların Gelişim Düzeylerine Göre Çocuklar Ruhsal ve Davranışsal Etkileri.....	23
2.7.1 Bebeklik Evresi(0-1 yaş).....	23
2.7.2 Okul Öncesi Evre(1-6 yaş).....	24
2.7.3 Okul Dönemi(6-12 yaş).....	25
2.7.4 Ergenlik Dönemi(12-18 yaş).....	25
2.7.5 Ruh sağlığı problemleri.....	30
2.7.6 Çocuklarda Davranış Problemleri.....	31
2.7.6.1 Parmak Emme.....	31
2.7.6.2 Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite(DEHB).....	32
2.7.6.3 Tırnak yeme.....	35
2.7.6.4 Beslenme ve Yeme Bozuklukları.....	36
2.7.6.5 Saldırganlık ve öfke problemleri.....	38
2.7.6.6 Yalan söyleme.....	39
2.7.6.7 İnatçılık.....	40

2.7.6.8 Çalma.....	41
2.7.6.9 Enürezis (Alt Islatma).....	42
2.7.6.10 Enkoprezis (Dışkı Kaçırma)	43
3. AMAÇ VE HİPOTEZLER	45
3.1 Amaç	45
3.2 Problem Ve Hipotezler	47
4. YÖNTEM.....	49
4.1 Katılımcılar	49
4.1.1 Katılımcı verilerin toplanması	49
4.1.2 Katılımcı demografik özellikleri.....	49
4.2 Veri Toplama Araçları	56
4.2.1 Sosyodemografik bilgi formu ve özellikleri	56
4.2.2 Güçler ve güçlükler anketi ebeveyn ve öğretmen.....	56
4.3 İşlem	57
4.4 Veri Analizi	58
5. BULGULAR	61
5.1 Araştırmanın Temel Hipotezlerinin Sınanması	61
5.2 Yan Amaçların Sınanması ve Sosyodemografik Değişkenliklerle İlgili Betimsel Analizler	72
6. TARTIŞMA	93
KAYNAKLAR.....	105
EKLER	109
ÖZGEÇMİŞ.....	123

KISALTMALAR

%	: Yüzdelik
X	: Aritmetik Ortalama
N	: Kişi Sayısı
p	: İstatistiksel Anlamlılık
Ss	: Standart Sapma
R	:korelasyon

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri	28
Çizelge 4.1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri	50
Çizelge 4.2: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Demografik Verileri.....	50
Çizelge 4.3: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çalışma Durumları.....	52
Çizelge 4.4: Araştırmaya Katılan Boşanmış Bireylerin Medeni Durumları.....	53
Çizelge 4.5.: Araştırmaya Katılan Boşanmış Bireylerin Boşanma Sürecine Dair Bilgileri	54
Çizelge 4.6: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Sağlık Durumlarına Dair Bilgileri.....	55
Çizelge 4.7: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarının Yaşadığı Birlikte Yaşadığı Kişi Sayısı.....	56
Çizelge 5.1: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Şiddeti ve Değerlendirilmesi.....	61
Çizelge 5.2: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Etkileri	62
Çizelge 5.3: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanmış ve Boşanmamış” Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler Ölçeği” Alt Boyutlarının Değerlendirilmesi.....	63
Çizelge 5.4: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanmış ve Boşanmamış” Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	65
Çizelge 5.5: Ailesi Boşanan Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	66
Çizelge 5 6: Ailesi Boşanmamış Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	69
Çizelge 5 7: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Cinsiyet” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	72
Çizelge 5 8: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim Düzeyi” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	73
Çizelge 5 9: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	76

Çizelge 5 10: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Medeni Durum” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	78
Çizelge 5 11: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	79
Çizelge 5 12: Levene Testi	81
Çizelge 5 13: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Davranış Problemleri ve Toplam Güçlük” Puanının Post-hoc Analizi İle karşılaştırılması.....	82
Çizelge 5 14: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Aile Danışmanlığı Alma” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	84
Çizelge 5 15: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Velayeti Olmayan Ebeveynle Görüşme Durumu” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması.....	85
Çizelge 5 16: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Cinsiyet” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	86
Çizelge 5 17: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması	87
Çizelge 5 18: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının.....	90

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Evlilikler ve boşanmalar 17

6-10 YAŞ ARALIĞINDA ANNE-BABASI BOŞANMIŞ ÇOCUKLARDA DAVRANIŞ PROBLEMLERİNİN ANALİZİ

ÖZET

Problemin Tanımı: Bu çalışmanın amacı 6-10 yaş aralığında anne-babası boşanmış çocuklarda görülen davranış problemleri; dehb, somatik yakınmalar, öfke nöbetleri, içe kapanıklılık, sosyal ilişki problemleri, yalan söyleme, çalma, korku sorunları gibi çeşitli davranış problemleri değişkenleri arasındaki ilişkilere odaklanarak; davranış problemleri, duygusal sorunlar, dehb, davranış problemleri, akran sorunları, sosyal davranış problemleri olarak gruplama yapılarak olası etkilerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda ailelerin sosyo-demografik özelliklerin davranış problemlerine olası etkileri derinlemesine incelenerek boşanmış ailelerin çocukları ile boşanmamış ailelerin çocukları arasındaki söz konusu farkların incelenerek etkilerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Yapılan araştırmada İstanbul iline bağlı Gaziosmanpaşa, Ümraniye ve Ataşehir ilçelerinden bulunan ilkokullardan veri toplanmıştır. Toplamda 222 katılımcının bulunduğu bu çalışmanın örneklemini 6-10 yaş arası anne ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. 6-10 yaş aralığındaki öğrencilerin davranış problemlerini analiz etmek ve değerlendirmek için GGA Ebeveyn ve Öğretmen formları, diğer parametrelerin problem durum üzerinde olan etkisini incelemek için ebeveynlere kişisel-demografik bilgi formu uygulanmıştır.

Bulgular: Boşanmış ve Boşanmamış ebeveyne sahip bireylerin anketlerden aldıkları puanların karşılaştırılması için Bağımsız örneklem için t-testinden (Independent Samples t-test) yararlanılmıştır. Davranış problemlerinin alt boyutlarını analiz etmek için “levene testi” ve “post-hoc” analizleri yapılmıştır. Test sonucunda elde edilen p değerlerine bakıldığında aile bütünlüğü (boşanmamış) olan ve aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ailede yetişen çocuklar için velilerden alınan verilere göre; duygusal sorunlar ($p=0.000$), dehb ($p<0.166$), davranış problemleri ($p<0.055$), akran sorunları ($p<0.001$), sosyal davranış problemleri ($p<0.008$) alt boyutlarından elde edilen puanların aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ailede yetişen çocukların; aile bütünlüğü olan (boşanmamış) ailede büyüyen çocukların durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Öğretmenlerden alınan verilerden elde edilen p değerlerine bakıldığında aile bütünlüğü (boşanmamış) olan ve aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ailede yetişen çocuklar için; duygusal sorunlar ($p=0.000$), dehb ($p<0.370$), davranış problemleri ($p=0.000$), akran sorunları ($p<0.781$), sosyal davranış problemleri ($p<0.0002$) problem alt boyutlarından elde edilen göre anlamlı bir farklılık gösterdiği. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve ailesi boşanmış olan çocukların güçlük düzeyinin boşanmamış olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuç: Bu araştırmada çeşitli davranış problemlerin boşanmış ailelerin çocukları üzerinde etkili olabileceği yönünde verileri destekleyecek veriler elde edilmiş ve boşanmanın ve sürecin yönetilip yönetilememesinin çocuklar üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Sosyodemografik açıdan diğer çalışmalara göre farklı bir bölgede boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Boşanma, davranış problemleri, güçlük, boşanma ve çocuk, boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri*

THE STUDY OF BEHAVIOURAL PROBLEMS OF CHILDREN BETWEEN AGES 6-10 WITH DIVORCED PARENTS

ABSTRACT

Description: This study aims to analyse the behavioural problems in children between ages 6-10, including adhd, somatic complaints, anger problems, introversion, problems in social relationships, lying, stealing and phobias. The behavioural problems reviewed according to the different related factors and grouped in categories such as emotional problems, adhd, peer problems and social behavioural problems. Additionally, the effect of sociodemographic factors is studied compare their effects on children with divorced and un-divorced parents.

Methodology: The data were collected from the primary schools in Gaziosmanpaşa, Ümraniye and Ataşehir. The sample set features 222 participants, who are divorced or un-divorced parents of children. To analyse and evaluate the behavioural problems, Turkish Strengths and Difficulties Questionnaires (SDQ/GGA) and teacher questionnaires were used. To analyse the effects of other related parameters, personal/demographic questionnaires were provided for parents.

Findings: Independent Samples T-Tests were used to compare the scores from the children with divorced and un-divorced parents; to analyse the sub-dimensions of the behavioural problems Levene's tests and post-hoc analyses were performed. The resulting p-values and data from the parents, which can be grouped into emotional problems ($p=0.000$), ADHD ($p<0.166$), behavioural problems ($p<0.055$), peer problems ($p<0.001$), social behavioral problems ($p<0.008$), indicate that children without family integrity and with divorced parents show a statistically significant difference compared to children with un-divorced parents. The p-values of the data from teachers, emotional problems ($p=0.000$), adhd ($p<0.370$), behavioural problems ($p=0.000$), peer problems ($p<0.781$), social behavioural problems ($p<0.0002$) also report a statistical significance. The findings indicate the presence of a statistically significant difference between the both groups and children with divorced parents have relatively increased levels of hardship.

Conclusion: In this study, the collected data suggests a relationship between divorce and behavioural problems in children. Additionally, the effects of divorce and its management on children are studied. Sociodemographic effects of divorce on children, particularly per region, are also examined.

Keywords: *Divorce, behavioural problems, hardship, divorce and children, effects of divorce on children*

1. GİRİŞ

Günümüzdeki ilke ve kuralları belirlenmiş “evlilik” temeline dayanan “aile” kurumu yaklaşık 4000 yıllık bir geçmişe sahiptir (Özgüven(2009), sy:25). Literatür verileri incelendiğinde, aile kurumunun insanlık tarihinin başlangıcından bu yana yaşanan toplumsal olaylardan (savaş, göç, din vs.) etkilendiği yapısal ve işlevsel olarak değişime uğradığı görülür.

Tarihsel süreç içerisinde aile kavramının tanımı, yapısı, türleri ve işlevleri üretim ilişkilerindeki değişime bağlı olarak dönüşüme uğramaktadır (Köse(2016), sy:15-16). Yaşanan bu değişimler aile yapısında devrim niteliğinde birtakım olumlu katkıları olsa da (eşitlik, boşanma hakkı, iş bölümü, saygı, özgürlük, bireye saygı vs.) olumsuz bir takım sonuçları da beraberinde getirmektedir(yüksek boşanma oranları, çocuk velayeti, tek ebeveynli aileler, evlilik dışı yaşantı ve çocuk vs.).

Avcı ve toplayıcı toplumlarda aile, “varolma” mücadelesinin ağır bastığı insanlığın başlangıç dönemlerinde aile, aile kavramının temel işlevlerinden biri olan “birlikte yaşama” temeline dayanıyordu. Birlikte yaşama ise korunma, güvenlik, sosyal, ekonomik ve dinsel nedenlere ve özellikle üretime dayanıyordu (Özgüven(2000), sy:25). Avcı ve toplayıcı toplumların anaerkil bir yapıya sahip oldukları kabul edilmektedir. Bu topluluklarda kadının üretim sürecindeki iş bölümünde üstlenmiş oldukları önemli roller, anaerkil toplum ve soyun anneye göre belirlendiği anaerkil aile yapısının gelişmesine yol açmışlardır (Köse(2016), sy:16).

Tarım toplumlarında aile; tarımsal yaşamın başlaması o güne kadar dışarıda avcılık yapan erkeğin tarlada ekip biçmeyi öğrenmesini ve üretim sürecinde daha baskın bir rol üstlenmesini sağlamıştır (Baran ve Atlı(2016), sy:37). Bu toplumdaki tarım ekonomisi üretimin aile içinde kalmasını gerekli kıldığı için evlenen kadın kocasının evine gitmek ve onun soyuyla birlikte yaşamak zorunda kalmış ve bu da geniş ailenin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Baran ve

Atlı(2016),sy:16). Ailedeki işler cinsiyete göre belirlenmiştir. Toprağa bağımlılık yerleşik düzeni de beraberinde getirmiştir (Baran ve Atlı(2016), sy:37).

Sanayi toplumunda aile yapısında büyük değişikliklere neden olmuştur. Sanayi devrimi sonrası tarlaların ve küçük çiftliklerin yerini büyük ölçekli işletmeler ve fabrikalar almıştır. Sanayileşme kentleşmeyi tetiklemiş çok sayıda aile topraklarını bırakıp kentsel alandaki fabrikalarda çalışmak üzere kente göç etmiştir (Zastrow(2014), sy:16). Fabrika bu toplumun en önemli üretim aracıdır. Sanayi toplumunda anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ortaya çıkmıştır. Fabrika bu toplumun en önemli üretim aracıdır. Sanayi toplumunda anne-baba ve çocuklarda oluşan çekirdek aile ortaya çıkmıştır. Tarım toplumunda olduğu gibi bu dönemde de ataerkil aile düzeni devam etmiştir. Sanayi sonrası toplumlarda yani 1980'lerdeki hızlı dönüşümler sanayiden hizmet sektörüne koyan bir ekonomik yapıyı ortaya çıkarmıştır. Kadınların hizmet sektöründe daha fazla yer alması aile içi ilişki biçimlerinin de değişmesine yol açmıştır. Aile içi ilişkilerde eşitlik öne çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte kişisel alandaki dönüşümler bireyin evlilik ve aileye yönelik alternatif yaşam biçimlerinin ve yeni aile türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Köse(2016), sy:16).

2. LİTERATÜR

2.1 Aile

Aile, duygusal olarak birbirine bağılı olan, üyeleri için zaruri ve başkalarına devredilemeyen bir dayanışma içerisinde olan ve sınırları kültüre duyarlı olan toplumsal kümedir (Armağan ve Armağan(1988), sy:135). Aile, bir çocuğun sosyal, fiziksel ve ruhsal gereksinimlerini karşılayan en küçük toplumsal birim olduğundan aile içinde anne, baba ve çocuk ilişkisinin özünü oluşturan çocuğa ve birbirlerine olan tutum ve değişiklikler hayatlarının ilk döneminden itibaren aile ve ailedeki bireyleri etkiler; çocukların psikolojik problemler ve davranış problemleri geliştirmelerinde biçimlendirici etkiye sahiptirler.

Aile çeşitliliğinin günümüzdeki bazı savunucuları, iki ebeveynli çekirdek ailenin doğası gereği “normal” ya da “sağlıklı” olduğu fikrine şiddetle karşı çıkmaktadır. Bunun yerine, ailenin illa karı-koca ve çocuk arasında olması gerekmeyen bir ilişki modeliyle tanımlandığını iddia etmişlerdir. Bu görüş, antropologların farklı kültürlerde çeşitli aile biçimleri olduğuna işaret eden bulgularıyla tutarlıdır. Tarihçiler de batılı ailenin, değişen sosyal ve ekonomik bir taleplere yanıt veren, sürekli gelişen bir sistem olduğunu ileri sürmüştür (Emery(2013), sy:8). Bugün dünyada farklı toplumlarda aile biçimlerinde çeşitlenme vardır. Asya’dan Amerika’ya Avrupa’dan Antartika’ya farklı kıtalarda yaşayan topluluklarda geleneksel aile dizgeleri de mevcuttur. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümünde hızlı değişimler gerçekleşmektedir. Değişimlerin çıkış noktaları belirsiz ve karmaşıktır ama birkaç etkeni tespit etmek mümkün olabilir; biri batı kültürünün yayılımıdır örneğin Batı’nın romantik aşka yönelik fikirleri, geleneksel toplumlara yayılabilmektedir. Başka bir etken de önceleri küçük topluluklar şeklinde yaşayan toplumların merkezi bir devlet yönetimine geçmeleridir. İnsanların yaşamları bağılı oldukları devletlerin ve siyasi değişimlerinden etkilenir; devlet yönetimleri geleneksel davranış biçimlerini değiştirmek için müdahalelerde bulunur yapılan sözleşme gereği örneğin nüfus artış oranı büyük olan ülkelerin

nüfus planlaması adı altında bu oluşum sürecine müdahale etmesi ya da getirilen kanunlar(medeni kanun gibi). Başka etki eden faktör de kırsaldan kente çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen göçler her bir göç özelliğinden dolayı biricik ve tektir ve de toplumu etkileme biçimi farklıdır(savaş, felaket, ekonomik faktörlü göçler). Yaşanan durumlar akrabalık ve geleneksel aile biçimini zayıflatır. Son olarak belki de en önemlisi, topraktan uzaktaki ve devlet yönetimi bürokrasileri, madenler, tesisler ve var oldukları yerlerdeki sanayi firmalarındaki iş fırsatları, önceleri tarımla uğraşan topluluklar için aile dizgeleri için bozucu etkiye sahiptir (Giddens (2008), sy:251-252).

2.2 Aile Danışmanlığı

Toplumun en küçük yapısını oluşturan birim ailedir. Bu yapı içerisinde kan bağı bulunan ya da bulunmayan, birbirine duyarlı hassasiyeti olan ufak ya da büyük ölçekli değişikliklerden etkilenebilen bireyler bulunur.

Aile danışmanlığı, ailede yaşayan bireylerin doğru iletişimde olması için aile üyelerine yapılan profesyonel destektir. Aile danışmanı bütün olarak bakar aile bir yapı ve bu yapıdaki her öge birbirine etki etmektedir. Aile danışmanı bireylerin iletişim çatışmalarının kaynağını gören iletişim çatışmalarının kaynağını görebilen ve iletişim çatışmalarına sebep olan etkenlerin uzaklaştırılıp çatışma çözümü geliştirebilecekleri doğru iletişim kurmalarına yardımcı olur. Amaç, aile bireylerin sevgi saygı ve hoşgörünün olduğu bir ortamda yaşmalarını sağlamaktır (Akt.Algan (2016), sy:2214).

Aile danışmanlığı boşanma öncesi ve sonrası süreçteki en önemli konulardan biridir. Boşanma öncesi ve sonrası sürecin doğru bir şekilde yönetilmesini sağlar. Peki boşanma ne zaman başlar? Çiftlerin herhangi birinde ya da ikisinin de boşanmayı düşünmesiyle başlar. Birçok kişi için kolay bir süreç değildir bunun için danışmanlık almak ve durumu düzeltme çabaları sonuçsuz kalabilmektedir. Tüm bu mücadelenin sonunda çiftlerin sağlıklı ayrışmaları için profesyonel destek almaları önemlidir. Varsa çocuklar için ayrışma söz konusu olmamalıdır çünkü ebeveynlik bitebilir fakat anne babalık bir ömür sürer. Aile bireylerinin boşanmadan sonra yeni bir hayata uyum sağlamaları önemlidir.

Doğru bir danışmanlık alınmadığında boşanma s¼recinde birçok olası sorun ortaya çıkabilmektedir bazen aile bireyleri durumu olgun bir şekilde karşılayabilir bazen de tepkileri oldukça yıkıcı ve sert olur. Her kayıp belli l¼de yas s¼recini beraberinde getirir; herhangi bir yas s¼recinin yaşanmamış gr¼n¼yor olması beraberinde fırtınayı getireceği tartışma gt¼rmez bir gerçektir, normal olan bu yas s¼recini aile bireylerinin sağlıklı bir şekilde atlattımlarıdır. Bu nedenle zaman zaman profesyonel yardım almak gerekir.

Boşanma s¼reci öncesi ve sonrasında ebeveynlerinin ilgisini çekmek için yaramazlık, aşırı hareketlilik ya da somatik yakınmalar gr¼lmeye başlar. Anne ve babanın ayrı olduğu bilgisini ayıp olduğu d¼ř¼ncesiyle arkadaşlarından gizlerler. Parçalanmış aile ortamında ocuk anca kendi resimlerinde kendi iç d¼nyasını m¼kemmelen bir şekilde ortaya koyar. Aile resmi yaparken çocuğuna sarılmış bir anne ve babayı resmeder, ebeveynlerin ayrılığını reddederek resminde “anneciğim babacığım, sizleri özledim yanıma gelin” der ya da tamamen inkar yoluna gidebilir. Ayrı kaldığı anne ve babasıyla aynı çatıyı, aynı pencereyi paylaştığı resimler yapar. B¼t¼n bunları yaparken i d¼nyasındaki çatışmayı resmeder ve var olanı gerçek dışıymış gibi göstermeye çalışarak kaçma yolunu dener. Sonuç olarak ister huysuzluk, saldırganlık ve hırçınlık biçiminde olsun, her boşanma, çocukta birtakım uyum ve davranış bozukluklarına sebep olmakta ve onu belli l¼de zedelemektedir (Yavuzer(1993), sy:53).

Boşanmadan sonra iki t¼r danışmanlık vardır:

İlk olarak çiftlere yönelik danışmanlık: Fisher(1998) pek çok kişi için boşanma yarım kalmış bir deneyimdir aslında ve yaşama devam edebilmek için parçaları bir araya getirme gereksinimi duyulur. Boşanma s¼reci içinde çiftlerin genelde; çaresizlik duyguları ve hayal kırıklıkları yaşadığını,  alma, umutsuzluk ve karşılık verme ihtiyacına gereksinim duyduğunu, boşanan çiftleri bekleyen yaşamla ilgili olarak yepyeni bir uyum geliştirmeleri gerektiğini, aynı zamanda evlilikleri ile ilgili yas tutup, bu umutların gerçekleşmeyeceğinin altını çizmektedir (Akt.G¼nd¼zalp(2018), sy:192).

Boşanma s¼recinde yaşananların yol açtığı duyguların ve d¼ř¼ncelerin toparlanmaya ihtiyacı vardır. Boşanan kişilerin i d¼nyasında yaşadıkları hayal

kırıklığı, üzüntü, öfke, intikam duygusu, çarpık düşüncelerin yerine olumlu düşünce ve duygularla değiştirilmesine ihtiyacı vardır.

Boşanmanın çoğu kez çeşitli sosyal, ekonomik ve ruhsal açıdan birtakım sonuçları olmaktadır. Hem kadınlarda hem erkeklerde görülmekle birlikte, kadınların erkeklere göre daha fazla yoksunluk duygusu yaşadıkları ve yıprandıkları görülmektedir. Karşılaşılan sorunlar erkeklere nispeten daha fazladır. Aynı zamanda yaşa, evlilik süresine, ekonomik bağımsızlığa, eğitim ve statü farklılığı ve de sosyal destek statülerine göre farklılık gösterir (Akt.Gündüzalp(2018), sy:193).

Boşanmada eşlerin en çok yaşadıkları psikolojik problem depresyondur. Kadınlar, daha açık belirtiler gösterirken; erkekler de gece hayatı, riskli davranışlar, alkol, madde kullanımı gibi zararlı alışkanlıkların eşliğinde dışsallaştırırlar. Genel olarak depresyon belirtileri; en az iki hafta süreyle hayattan eskisi kadar zevk alamamak, uykusuzluk isteksizlik, unutkanlık, huzursuzluk, dikkat dağınıklığı, uyku bozukluğu, cinsel istekte artış ya da azalış, iştahsızlık ya da iştahta artış, gerginlik, ağlama ve öfke krizleri, intihar düşünceleri eşlik eder. Ayrıca depresyonda “geviş getirme” anlamına gelen “ruminasyon” olur. Ruminasyon döneminde beyin tam anlamıyla geviş getirir aynı ve benzer düşünceler sürekli beyni meşgul eder, kişi evliliği, çocukluğu ve geçmiş yaşantıları, işlediği günahlar ve yaşattığı sorunları düşünmeye sıklıkla düşünür, bu dönemde kişinin yaşadığı kaygıya %90 kaygı da eşlik eder, iş performansında da düşüş yaşar (Akt. Gündüzalp (2016), sy:193).

Birey boşandıktan sonra ilk birkaç ay süresince uyum süresi oldukça güçtür. Bazı kişiler için uyum sağlamak kısadır ve ya uzundur. Çiftler uyum sağlamak adına hayatında birçok denerler; yeni bir iş, şehir değişikliği, yeni hobiler, yeni kararlar, ikinci üçüncü evlilikler gibi. Boşanan eşlerin hayatlarına yeni yorumlar kazandırmaları ve devam etmeleri gerekmektedir. Bireyin boşandıktan sonra hayatlarına yön vermek ve de devam edebilmek için şu temel etkenler etkilidir:

- Ekonomik koşullar: Para sorunu içinde bunalan anne veya baba gelişmek istediği yöne doğru yönelemez ve ekonomik açıdan güçlü bir konumda değilse yüksek ihtimalle mali sıkıntılar içerisinde sıkışıp kalır ve bu sorunların ötesine geçemez.

- Çocuk Sayısı: Çocuk sayısı arttıkça anne veya babanın kendi sorunları için ayıracağı zaman ve enerjide düşüş yaşanır ve birey çocuklarına bakmanın ötesinde kendi sorunları ile ilgilenecek vakitleri kalmaz.
- Destekleyici çevre: Boşanan bireyin çevresinde onu seven, ona destek ve yardımcı olan kişiler varsa, boşanmanın olumsuz etkisinden kurtulması kolaylaşır (Cüceloğlu(2003), sy:384).

Tüm bu sorunlar boşanma danışmanlığını gerektirmektedir. Boşanma kararı hayatımızda alacağımız en kritik kararlardan olacağından tüm parametreler üzerinde detaylı düşünmeyi gerektirir; tüm bu sorunlar için yeterince mücadele ettim mi?, çözüm adına yapılacak bir şeyler kaldı mı?, ayrıldıktan sonraki süreç nasıl olacak buna hazır mıyım?, mutsuzluğumun kaynağı evliliğimin kendisi mi ya da benden kaynaklanan nedenler var mı?, boşanma kararları çocukları nasıl etkileyecek?, velayet ile ilgili problemler nelerdir? vs.

Boşanma danışmanının rolü, çiftlerin veya bireysel olarak danışanların, danışmanlık almak için başvurdukları zaman düşüncelerindeki sorun boşanma konusundaki kararsızlıkları ve kafalarındaki soru işaretleri ise bu nedenlerin boşanma için yeterli olup olmadığı ile ilgili gerçek nedeni danışana buldurtmak olmalıdır. Danışman çoğu vakada olduğu danışanın seansa getirdiği verilerden yola çıkarak altta yatan gerçek nedeni bulmak ve danışana fark ettirmek esas amaç olmalıdır. Normal olarak baktığımız boşanma vakalarında nedenin, eşlerden birinin çok fazla işkolik olması ya da eşlerin kendilerini sadece anne veya baba olmaya adanması, eşinin artık eskisi gibi onu sevmemesi ve sevgisinden mahrum etmesi diğer eşin de eşiyile kendi arasına duvar örmeyle boşanmayla sonuçlanabilir (Gündüzalp(2016), sy:197-198). Boşanma nedeni ne olursa olsun ister kişinin kendisiyle ilgili problemden isterse diğer eşten danışmanın yapması gereken verileri iyi analiz etmek evliliğin kurtarılabilir olup olmadığını gözlemlemek ve buna teşvik edecek seanslar yapmak evliliğin kurtarılabilir olmadığı anlaşıldığında sağlıklı ayrışma için yardımcı olmalıdır.

İkinci olarak çocuklara yönelik danışmanlık; Mathelien(2009), boşanmaların çocuğa etkileri konusunda; “her şey ayrılma ebeveyn ve çevre tarafından nasıl yaşandığına bağlı, bir reçete ve yaş sınırlandırılması imkansızdır.” sözleriyle boşanma sürecinin iyi yönetilmesinin önemini vurgular. Ayrıca evliliğin devam

etmesi ya da bitmesi kararını çocuklara ve diğer değişkenlere göre verilmemesi gerektiği bu kararı verecek olan ve bunun sorumluluğunu alacak olan da ebeveynlerdir (Gündüzalp(2016), sy:205).

Ebeveynler arasında boşanma öncesinde ve sonrasında şiddetli geçimsizliğin sürmesi ve kendi problemlerine odaklanmaları nedeniyle bu dönemde çocukların yeterince destek almadıkları ile ilgili araştırma sonuçları vardır. Gereksinimi olan çocuk ve bu desteği alamayan çocuğun kendi ailesi dışında en çok güvendiği sosyal çevresi okuldur. Bu nedenle çocuk için boşanma nedenlerinin normalleştirilmesi, gerekli psikolojik ve sosyal desteğin sağlanması gerekmektedir. Çocukların gelişim dönemi ve yaşlarına göre geliştirilen okul temelli destek programları; çocuğun boşanmayı anlaması ve normalleştirilmesi, akademik başarıda düşüşün düşmesine engel olması, devamsızlık yapmada artışın önlenmesi ve davranış problemlerini azaltmada oldukça etkilidirler (Koç, Yılmaz,(2016), sy:234).

Hett'e(2003) göre boşanma için destek programlarının çocukta yaratacağı değişimin; çocukların yaşadıkları tatsız olayla yüzleşerek, yalnız olmadıklarını fark etmelerini sağlar, boşanmaya kendilerinin neden olduğu fikrinden uzaklaşmalarını sağlar, etkili iletişim ve girişimcilik becerileri kazanmalarını sağlar, öfke kontrol ve çatışma çözümü becerileri gelişir, problem çözme becerileri ve stres ve anksiyetelerini gevşeme teknikleri yoluyla azaltabilmelerini sağlar (Gündüzalp(2016), sy:206-207).

2.3 Boşanma

Boşanma evliliğin ilk yıllarında çiftlerin uyum problemlerinin de yaşandığı yoğun olarak görüldüğü bir problemdir. İletişim problemlerinin yoğun olarak yaşanması sorunların aşılammaması başvurulmuş yöntemlerin işe yaramaması durumunda başvurulmuş yöntemdir. Genellikle evliğin düzenini belirleyen etkenler, evlilik önceki beklentilerin evlilik sonrası gerçekliklerle örtüşmemesi, evlilikten önce sünen altı edilen problemlerin evlilik sonrasında çiftlerin kabullenmesinde sorunlara yol açması, evlilikten önce vaat edilenlerin evlendikten sonra yerine getirilememesi, evlilikle ilgili çiftler den biri ya da ikisi için hayal kırıklıklarının olması, fiziksel ve psikolojik şiddetin olması, önceden veya sonradan meydana gelen fikir ayrılıkları, mecburi evlilikler,

evlilikte sorumlulukların eşit paylaşılabilmesi, evlilikte yaşanan cinsel problemler, evlenen çiftlerin ailelerinden gelen müdahaleler ve çatışmanın doğru yönetilememesi, ekonomik problemler, kısıtlanma ve kıskançlık, çocuğun dünyaya gelmesinden sonra yaşanan problemler boşanma nedenleri olarak sıralanabilir.

Özellikle bazı boşanmalar da evliliğin ilerleyen yıllarında gerçekleşebilir. Bu evliliklerde boşanmanın ertelendiği, bazı problemlerin çözülmeden sünen altı edildiği, çiftlerden birinin diğerine bağımlılık durumu, çocukların varlığı ya da sosyokültürel nedenlerle bu kararların sürekli ertelendiğini gözlemlemek mümkündür. Belirtilen nedenlerden dolayı boşanamayan ebeveynler biri ya kariyer odaklı yoğun çalışmalar yapmakta ya da kendilerini çocuklarına adanarak çocuklarıyla da iletişim kuramamakta ve sağlıklı aile yapıları oluşturmaktadır.

Yukarıda belirttiğim nedenlerle boşanan ya da boşanamayan çiftler çocuklarıyla da sağlıklı ilişkiler kurmakta, anne baba arasındaki tutarsız davranışlar çocuğa da yansımakta, evlilikte çözüm üretilmiyor ve de sürekli devam ediyorsa çocuk bunlardan etkilenmektedir. Bu durumlara maruz kalan çocuğun yaşayacağı yıkım çocuğun yaşına bağlı olarak değişkenlik göstermekle birlikte, boşanmanın yaratacağı yıkımdan daha fazla olacaktır. Belirttiğim kategoride bulunan boşanamayan çiftler kendi aralarındaki iletişim problemlerini çocuğa yansıtıkları gibi maalesef ki boşanan çiftlerde de durum çok farklı değildir boşandıkları halde birbirlerine olan öfke ve hınç durumunu devam ettirmekte bunu çocuğa yansıtıp çocukla bir koalisyon beklentisi içerisinde girerek aralarındaki bozuk ilişkinin faturasını çocuğa yükleyebilmektedirler. Ya da evi terk eden eşlerden biri bir süre sonra çeşitli nedenlerle baba ve anne olma görevlerinden sembolik olarak boşanma yoluyla çocuğu kendinden uzaklaştırmaktadırlar ya da tutarsız sevgi ve ilgi göstermektedirler.

Burada ayrılma ve boşanmaya dair davranışsal tanımları vermek gerekebilir:

- Evliliği (ya da ilişkiyi) bitirme düşüncesinin hakim olması
- İlişkide yaşanan problemlerden dolayı çiftlerden birinin ortak konutu terk ederek başka bir yerde yaşamaya başlaması
- Ayrılma ve boşanma ya da çocukların velayetinin mahkemeye taşınması

- Çocukların iyi bir yaşam konusunda anne ve babalar arasında karışıklığın olması
- Boşanma ile ilgili duyulan kaygı, korku ve acının yaşanması
- Evliliğin bozulması konusunda yaşanan psikolojik problemler
- İlişki kaybına bağlı olarak eşlerden biri ya da her ikisinin kendini soyutlaması olarak sıralanabilir (o’leary, Herman&Longsma(2014), sy:250)

Ebeveynler boşanırken çocuklarının hislerini açıkça fark edemeyebilirler, çaresizlik ve suçluluk hislerini fark ettiklerinde onların ihtiyaçlarına cevap veremeyebilirler. “Zaten annen ilgilenmiyordu sizinle hep kariyerine odaklanıyordu”, “berbat bir babaydı sürekli beni aldattı”, “ sürekli bana şiddet uyguladı” gibi suçlayıcı tepkilerde bulunurlar.

Boşanmayı tanımlayacak olursak; bireyin hayatını etkileyen metaforik kazı çalışmasıdır. Çoğu zaman boşanmanın temelinde evlenmeden önceki beklentiler saklıdır. Gösterişli düğünlerin ardından peri masalına dönüşeceği varsayılır; kadın ve erkeğin kendisini prenses ve prens olarak kabul ettiği düğünlerin ardından en beklenmedik şeydir boşanma belki de. Toplumun evliliğe yüklediği anlamlar da saklıdır evlenirken; evlenmeyen mutlu olamaz gibi bir mantıkdışı düşünme sistemi hakimdir geleneksel toplumlarda; pespembe hayaller ve sonuç hüsrana ya da mutluluk... Dünyada ve Türkiye’de boşanma oranlarının yüksek olmasında rağmen aile kurumu popülaritesine hala yitirmemiştir.

Boşanmanın çocuklar için travmatiktir. Yine de boşanmanın yarattığı bazı olumsuz etkiler boşanmanın öncesinden var olan problemlerle ilişkilidir. Boşanmanın yarattığı olumsuz etkilerden bazıları çocuğun zor mizaçlı olması; anne ve baba arasında şiddetli geçimsizliğinin olması olabilir. Boşanma çok faktörlüdür; anne baba çatışması, gündelik rutinin bozulması, yoksulluk, şiddet, evlilik dışı ilişki vb. Bu nedenle boşanma fiilen gerçekleşmese bile ebeveynleri ayrı yaşayan ya da geçimsizliğin hüküm sürdüğü bir ailede büyüyen çocuklarda da bu etkilerin birçoğu görülebilir (Bee, Boyd(2009), Sy:733).

1990’lı yıllarda basılmış olan boşanmanın sonuçları ile ilgili çalışmaların meta analizinde, boşanmış ebeveynlerin çocuklarının, boşanmamış ebeveynlerin

çocuklarına göre akademik başarı, kabul edilebilir davranış biçimleri, psikolojik uyum, benlik algısı ve sosyal ilişkiler konusunda biraz daha yetersiz oldukları bulgulanmıştır(Amato 2001). Yapılan çoğu çalışmada, erkeklerin kızlara göre davranışsal tepkilerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Boşanmanın etkileri çocuk için yetişkinlikte de devam edecektir. Ebeveynleri boşanmış olan çocuklarda okul bırakma, evlilik dışı beraberlikler yaşama, psikolojik problemler ve erken yaşta çocuk sahibi olma olasılıkları fazladır. Parçalanmış ailelerde yaşayan bireyler ve parçalanmamış ailelerde yaşayan bireyler arasındaki farklar yetişkinlikte artmaktadır. Bu durum sadece ABD’de değil, dünyanın birçok yerinde benzerdir örneğin Huurre, Junkkari ve Aro(2006)’un Avrupa’da yapılan kapsamlı çalışmalarında, ergenlikten 20’li yaşlarına geçince bu kişilerin üniversiteye devam etme oranları düşük; işsiz kalma oranları da yüksek bulunmuştur ayrıca bu kişilerin evlenme olasılıkları düşük; sigara, alkol ve madde kullanımları yüksek bulunmuştur. Tüm bunlara rağmen kadınların depresyona girme olasılıklarının parçalanmamış ailede büyüyen çocuklara göre yüksek bulunmuştur, bu etkiler sosyo-ekonomik statü ve diğer faktörler kontrol altına alındığında bile geçerlidir (Dolgin(2014), sy:440-441).

Wallerstein ve Blakeslee’nin (1989, 2004) bulgularının bir yönü boşanmanın çocukların gelecekteki evlilik ilişkilerine etkisi üzerinde de etkisi vardır. Evliliklerinin boşanma ile sonuçlanma olasılığı iki kat fazladır. Evliliklerinden mutsuz olan ama boşanamamış anne ve babaların olduğu ailede büyüyen çocuklar için de gelecekte aynı riskler mevcuttur. Whitten ve arkadaşları (2008) boşanmış ve boşanmamış ailede büyüyen çocukları incelemiş; boşanmış ailelerde büyüyen kadınların eşlerine daha az bağlı olduklarını ve ilişkilerinde kendine güvenin daha az olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Erkeklerde de bu bulgulara rastlanmamıştır (Dolgin(2014), sy:441).

İkinci bir açıklamayı sosyal öğrenme kuramı yapar; çocuklar ebeveynleri tarafından sergilenen iletişim kalıplarını ve davranışları model almaktadır dolayısıyla boşanma öğrenmiş oldukları çözüm yöntemi olabilir ve bu da bireyi boşanmaya yatkın bir hale getirir. Parçalanmış ailede kardeş ilişkileri de hasar alabilir. Riggio(2001) ve Milevsky(2004), gerçekleştirdikleri çalışmada, kardeşlerin boşanmadan sonra iletişim problemleri yaşadıkları ve birbirlerini

eskisi kadar desteklemedikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Sheehan, Darlington, Nollerve diğerleri(2004) bu kişilerin daha saldırgan olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Akt.Dolgin(2014), sy:441).

2.4 .Boşanmanın Tarihi

2.4.1 . İlkel Toplumlarda Boşanma

İlkel topluluklarda evlilik, cinsel gereksinimler ve yaşamda yalnızlığını paylaşacak ya da bir yardımcının olmasından farklı bir anlam ifade etmediği, faydacı bir anlayışın olduğu birlikteliklerin olduğu söylenebilir. Bu faydacı bakış açısı sonucu eşlerden biri işlevlerindeki yetersizlik, eşlerden birinin konumunu kaybetmesi ve kötü muamele boşanmayı beraberinde getirmekte ve mal varlıkların paylaşımı titizlikle yapılmakta; eşler kendilerine ait eşyaları beraberinde götürmekteydi. İlkel topluluklardaki faydacı bakış açısı yeniden evlenmeye teşvik etmektedir. Boşanma bu topluluklarda herhangi bağlayıcı yasal bir bağ olmadığı sosyal normlar gereği eşlerden herhangi biri mağdur edilmemektedir (Gündüzalp(2018), sy:108-109).

2.4.2 .İlk Çağda Boşanma

İlk Çağ Dönemi; toplumlarda merkezi oluşumların başladığı, yasaların ve yazılı kuralların oluşturulmaya başlandığı devamlı yönetimlerin ilkel ve doğal boyun eğmenin önüne geçtiği bir evre olarak düşünebiliriz. İlk Çağla birlikte topluluklar eski geleneklerini terk etmeye başlayarak topluluklar kendi kurallarını oluşturmaya başladılar. İlk Çağda boşanmalara bakıldığında; evliliklerde olduğu gibi boşanma kurallara ve geleneklere tabi tutulduğu görülür. Her toplum boşanmaya izin vermiş ya da yasaklamıştır. Boşanma izni olan toplumlarda ise belli şartlar aranmıştır (Gündüzalp(2018), sy:109).

2.4.3 .Eski Yunanda Boşanma

Boşanmada yunan tarihine gelişimine baktığımızda evliliğe bakış açısı olduğu gibi boşanma kavramı da kendisine bir yer edinmiştir ancak bu kavram sadece erkeğin hükmüne bırakılmıştır. Kadının ikinci sınıf vatandaş olduğu bu toplumda kadınlar, mal gibi alınıp satılabilmekte ve istedikleri zaman terk edebilmekteydiler. Dolayısıyla kadınların boşanma için hiçbir hakları

bulunmamaktaydı devam eden süreçlerde kadına boşanma hakkının Klasik Yunan döneminde verildiği, kadının kendisine verilen bu boşanma hakkını da ancak kocasını mahkemeye verip hakimin de uygun görmesi durumunda kadına boşanma hakkı tanınırdı. Bu dönemde verilen boşanma hakkına rağmen kadına nafaka ve oturma hakkı gibi haklar verilmemekteydi (Gündüzalp(2018), sy:109-110).

2.4.4 .Eski Romada Boşanma

Boşanma kavramının Romalılarda daha kolay ve rahat uygulanabilir bir kavram olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde evliliklerin her iki tarafın özgür iradesine dayanan eşit bir ilişki olarak kabul edilmesi, hakimin müdahalesine ihtiyaç duyulmadan tarafların kendi istekleriyle boşanmalarına olanak tanınmaktaydı. Eski Roma'da boşanma, evlilik kavramı kadar rahat, anlaşılabilir ve kabul edilebilir kavram olarak varlığını sürdürmüş ve toplumsal yaşantı içinde her zaman normal olarak karşılanmıştır (Gündüzalp(2018), sy:110).

2.4.5 .Hristiyanlıkta Boşanma

Semavi dinlerin tamamında olduğu gibi Hristiyanlıkta da özellikle de katoliklerde boşanma olayına sıcak bakılmamaktadır. Hristiyanlığın evlilik için farklı bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir; Yahudiliğin devamında gelen Hristiyan inancında evlilik ve kadının cinselliği konusunda tam tersi düşünceye sahiptirler. Yahudilerde evlilik olabildiğince erken yaşlarda gerçekleştirilmesi gereken ve neslin devamı için önemliyken Hristiyanlıkta bırakın evliliği teşvik etmeyi aksine bekarlık düşüncesi teşvik edilir; “Yine de evli olmayanlarla dul kadınlara şunu söyleyeyim: Benim gibi bekar kalsalar kendileri için iyi olur.” (1.Korintiler,7:8) çünkü kutsal ruhu bekarların yaşayacağı düşüncesi hakimdir. Evli kadınların rabbi değil de eşini düşünerek dikkatinin dağılacağını düşünür oysa bekar kadının durumu farklıdır; bu durum erkek için de geçerlidir. Öte yandan zina edilmemesi için de evlilik önerilir (Kaval(2016), sy:313-314). Hristiyanlık inancının boşanma ile ilgili katı kuralları vardır. Zinadan dolayı da olsa boşanmayı yasaklamışlardır, yeniden evlenme ise zina ile eşdeğer tutulmuştur.

2.4.6 .Musevilikte Boşanma

İlahi dinlerden olan Musevilikte boşanma yetkisi, sadece erkek eşe verilmiş bir haktır. Erkek eş boşanma talebini yazılı ve sözlü olarak bildirmek zorundadır. Kadın eş başkasıyla evlenmediği takdirde tekrardan evlilik mümkün fakat kadın eş başka bir erkekle evlendiğinde boşanma ya da ölüm olsa dahi ilk eşe geri dönememektedir. Musevilikte kendine boşanma yetkisi verilen erkek eşlerin bu yetkiyi iki durumda kaybedebilirler; birincisi aldığı kadının bekaretinin olmadığı iddia etmesi ve suçlamanın asılsız olması, ikincisi tecavüz sonucu evlilik yapmış olması boşanma hakkını kaybetmesine neden olur. Musevilikte kadın hep boşanılan tarafta olmuştur ancak erkek eşin keyfi boşamalarının önlemek amacıyla Mainzli Haham Gersam'ın yaptığı reformlar sayesinde bu durum eşitlikçi bir hal almıştır (Gündüzalp(2016), sy:111-112).

2.4.7 .İslamiyet'te Medeni Kanunun Kabulünden Önce Türkiye'de Boşanma

Eski Türk töresi; kadını aile içinde çok saygın bir konuma oturtmuştur.Bu nedenle yerli yersiz boşanmalar kadını hakir görme gibi davranışlara türk kadını maruz bırakılmamıştır.Buna karşılık İslamiyetin doğduğu arap toplumlarında kadının yeri çok farklı bir noktada bulunmaktadır. Ataerkil aile yapısı ve beraberinde sosyal ve dini inancının tamamına yayılmış bir şekilde kadını ikinci sınıf hatta hayvandan aşağı konumda tutan uygulamalar mevcuttur. Medeni Kanunun 1926 yılında kabulünden önce evlenmeler Türkiye'de İslam hukukuna göre yapılmaktaydı. Bu hukuka göre iki kişinin özgür iradesine dayalı olarak nikah akdini gerçekleştirecek kişi olarak imam tarafından dua ve nikah töreni ile birlikte nikah akdi gerçekleştiriliyordu. Boşanma zorunlu durumlar dışında kabul edilmiyordu (Akt.Gündüzalp(2016), sy:112-113). Boşanma hakkı erkeklere aitti bu hakkı kadının alabilmesi için nikah akdinin gerçekleştirildiği sırada bu hakkı talep etmesi ya da evlilik süresinde erkek eşin ciddi bir kusurunun olması kadıya başvurarak boşanma hakkı elde edebiliyordu.

2.4.8 .İki Kabile Toplumunda Boşanma

1950'lerin başında, Doğu Afrika'da avcı-toplayıcı topluluk olan Hadza halkı arasındaki boşanma oranı ABD'den beş kat daha fazlaydı. Boşanmadan sonra, baba tipik olarak Hadza halkından farklı bir grupta yaşamaya başlar, çocuklar da anneleriyle kalırdı. Biyolojik babasıyla yaşayan çocuklar gibi, Hadza

halkında da boşanmış ailelerin çocukları sürekli olarak değişen ve diğer gruplarla kaynaşan kendi küçük grupların üyeleri tarafından sürekli destek görmekteydiler.

Amerika'nın güneybatısındaki Hopi yerlileri'nde, 20.yüzyılın ilk yarısında ilk evliliklerin tahminen %66'sı boşanmayla sonuçlanmıştır. Anaerkil Hopi topluluğu, evlilik devam etse de etmese de esas olarak kadınlar ve onların erkek akrabaları çocukların bakımından sorumlu olmuştur dolayısıyla boşanma durumunda çocuk annede kalırdı. Boşanmış babalar kendi ailelerinin evine geri döner; çocuklarını ziyaret etmekte özgür olurlardı.

Hadza ve Hopi toplulukları boşanmanın çocuklar için zararlı bir şey olmadığını düşünürlerdi öyle ki boşanma çocuğun hayat deneyiminde herhangi bir değişim yaratmıyordu. Boşanma ile bağlantılı olarak maddi kaynak ve sosyal destek minimum zarar görmekteydi.

Amerikan ve modern toplumlarda ise çocukların boşanmadan etkilenmeleri kültüre duyarlıdır. Boşanma ile yapılacak araştırmalar kültüre ve zaman duyarlıdır. Tarihin başka noktasında veya başka kültürde boşanma, aileler için farklı için farklı deneyimlere ve dolayısıyla çocuklar için farklı psikolojik problemlere ve davranışlara yol açabilir. Çeşitli kültürlerde boşanma boşanmanın değerlendirilmesi, aynı zamanda boşanmanın bir olay değil, bir süreç olduğunun altını çizmek gerekir. Evliliğin dağılması farklı kültürler için aynı hayat değişiklikleri ile sonuçlanmadığı gibi; aynı kültürü paylaşan çocuklar için de aynı şekilde sonuçlanmamaktadır (Emery(2013), sy:9).

Yurtdışında, yapılan araştırmalara göre boşanma istatistiklerinde sürekli artış olmuştur. ABD en yüksek boşanma oranına sahiptir; 1912'de yapılan her on bir oranında boşanma gerçekleşirken, 1974'te yapılan meta analiz çalışmalarında iki ya da üç evlilikten biri boşanma ile sonuçlandığı raporlanmıştır (Akt.Yörükoğlu, 1997).

2.4.9 Türkiye'de Boşanma

Ülkemizde son yıllarda boşanma oranında artış gösterirken anne ve baba, çocuğa bilerek ya da koşullar gereği taraf tutmaları için baskı yapmaktadırlar. Kimi zaman anneler çocukları babaya göstermeyerek intikam alma çabası içerisinde; kimi zaman da baba ödediği nafaka miktarı ile ilişkili olarak

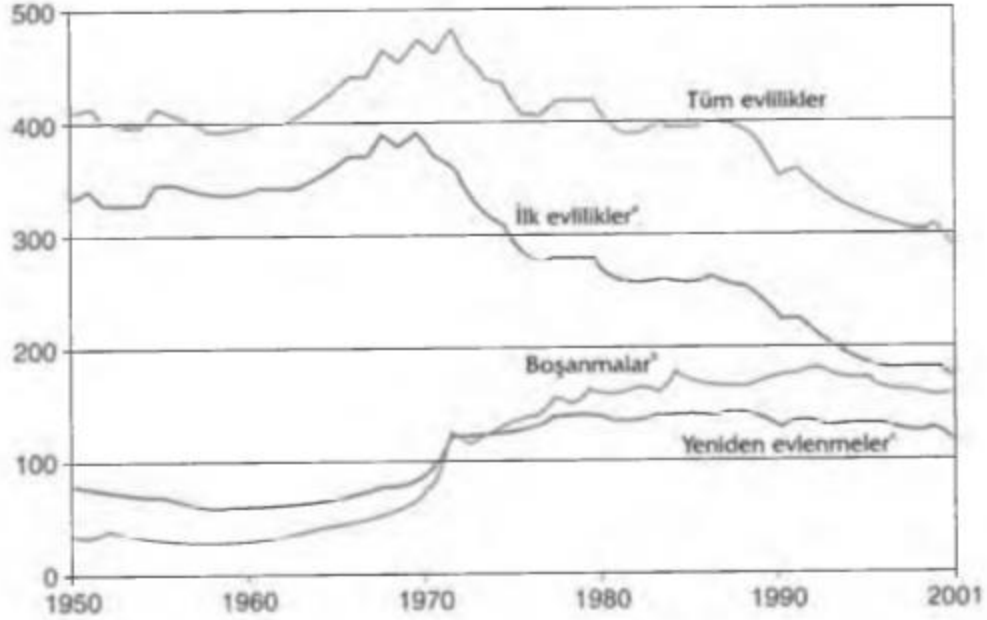
çocuğun maddi ihtiyaçlarını görmezden gelerek ve nafaka miktarı ve diğer konularla ilgili çocuk üzerinden anneye göndermelerde bulunarak yetişkin ego durumundan çocuk ego durumuna geçmektedir. Bunlarda çocuğun birinci derecede etkileneceğini düşünmezler. Bazen de ebeveynler arasındaki rekabet çocuğu daha çok sevme yarışına dönüşür ve ayrı eşler, çocuğu şımartma derecesine varana kadar isteklerini sınırsız karşılayabilmekte ya da daha iyi anne ve baba olduklarını birbirlerine ve çocuğa kanıtlamaya çalışmaktadır. İşte bütün bu gerilim ortamında, bazen anne ve babalar çocuklarından hakem olma ya da kendileriyle koalisyon beklentisi içerisine girmektedir (Yavuzer(1993), sy:52).

Ülkemizin boşanma oranı ABD, Norveç, Fransa, Almanya gibi ülkelere nazaran boşanma oranlarının düşük olmasına rağmen günümüzde boşanmaların hızla arttığı görülmektedir

Batı'da yüzyıllarca, evliliklere sarsılmaz gözüyle bakılıyordu, boşanmalara cinsel ilişkinin tamamlanmaması durumunda izin veriliyordu. Sanayi ülkelerinden bir ikisi boşanmayı tanımamaktadır; öte yandan çoğu ülke, hızla boşanmayı kolaylaştıracak bir takım kolaylıklar sağlanmaktadır. Eskiden boşanmaya izin verilmesi için eşlerden birinin diğerine oldukça kötü davranması gerekiyordu. 'Kusurun olmadığı' boşanma davaları ilk olarak 1960'ların ortalarında görülmeye başlandı. Birleşik Krallık'ta, çiftlerin boşanmasını kolaylaştıran ve 'kusurun olmadığı' ile ilişkili boşanmanın yeniden biçimlendirmesi yasası 1969'da hayata geçirildi ve 1971'de tamamen yasalaştı. 'Kusurun olmaması' ilkesi 1996'da yeni bir yasa tasarısıyla daha da sağlaştırıldı. 1960 ve 1970 yılları arasında Britanya'da boşanma oranı yüzde 9'ar artış göstererek on yıl içerisinde iki katına ulaşmıştır. 1972'de uzun zamandır bitmiş olan evliliklerde pek çok kimsenin boşanmasını kolaylaştıran 1969 yasasının sonucu olarak, bir kez daha ikiye katlandı. 1980'den günümüze istikrarlı bir biçimde artmaya devam etmiş günümüzde Birleşik Krallık'taki

evliliklerinin yaklaşık %40'ı boşanma ile sonuçlanmaktadır (Giddens(2008), sy:263-264).

Her yıl evliliklerdeki düşüş ve boşanma sayıları 1.1. Tabloda belirtilmiştir

Şekil 2.1: Evlilikler ve boşanmalar

Kaynak (Giddens(2008), sy:264)

A. Eşleşiklerin her ikisi için

B. Geçersiz kılmaları içine alır. 1950 den 1970'e dek veriler yalnızca Büyük Britanya içindir,

C. Eşleşiklerden biri ya da her ikisi için

- Türkiye'de evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılında 569 bin 459 oldu

Evlenen çiftlerin sayısı 2016 yılında 594 bin 493 iken 2017 yılında %4,2 azalarak 569 bin 459 oldu. Kaba evlenme hızı binde 7,09 olarak gerçekleşti. Boşanan çiftlerin sayısı 2016 yılında 126 bin 164 iken 2017 yılında %1,8 artarak 128 bin 411 oldu. Kaba boşanma hızı binde 1,6 olarak gerçekleşti.

- Kaba evlenme hızının en yüksek olduğu il, binde 9,6 ile Kilis oldu. Kaba evlenme hızının 2017 yılında en yüksek olduğu il, binde 9,6 ile Kilis oldu. Bu ili binde 8,29 ile Adıyaman, binde 8,2 ile Şanlıurfa izledi.

Kaba evlenme hızının en düşük olduğu il ise binde 4,14 ile Gümüşhane oldu. Bu ili binde 5,26 ile Kastamonu, binde 5,39 ile Bayburt izledi.

- Kaba evlenme hızı, 2017
- Ortalama ilk evlenme yaş farkının en yüksek olduğu il Kars oldu. Ortalama ilk evlenme yaşı, 2017 yılında erkekler için 27,7, kadınlar için 24,6 oldu. Erkek ile kadın arasındaki ortalama ilk evlenme yaş farkı ise 3,1 yaş olarak gerçekleşti. Ortalama ilk evlenme yaş farkının en yüksek olduğu il 4,7 yaş ile Kars oldu. Bu ili 4,4 yaş ile Ağrı, 4,3 yaş ile Muş izledi. Ortalama ilk evlenme yaş farkının en düşük olduğu iller ise 2,4 yaş ile Zonguldak, Karabük ve Tunceli oldu. Bu illeri 2,5 yaş ile Kastamonu izledi.

- Yabancı gelinler arasında Suriyeli gelinler ilk sırada yer aldı

Yabancı gelinlerin sayısı 2017 yılında 20 bin 972 olup toplam gelinlerin %3,7'sini oluşturdu. Yabancı gelinler uyruklarına göre incelendiğinde, %19,4 ile Suriyeli gelinler birinci sırada yer aldı. Suriyeli gelinleri %13,3 ile Azerbaycanlı gelinler ve %12,4 ile Alman gelinler izledi.

- Yabancı damatlar arasında Alman damatlar ilk sırada yer aldı

Yabancı damatların sayısı 2017 yılında 3 bin 782 olup toplam damatların %0,7'sini oluşturdu. Yabancı damatlar uyruklarına göre incelendiğinde, %36,5 ile Alman damatlar birinci sırada yer aldı. Alman damatları %8,5 ile Suriyeli damatlar ve %8 ile Avusturyalı damatlar izledi.

- Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, binde 2,57 ile İzmir oldu

Kaba boşanma hızının 2017 yılında en yüksek olduğu il, binde 2,57 ile İzmir oldu. Bu ili binde 2,51 ile Antalya ve Muğla izledi. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise binde 0,2 ile Hakkari oldu. Bu ili binde 0,21 ile Bitlis, binde 0,22 ile Şırnak izledi.

- Boşanmaların %38,7'si evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleşti

Boşanmaların 2017 yılında %38,7'si evliliğin ilk 5 yılı, %20,7'si ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşti(TUİK,17.05.2019).

2.5 Boşanma Kararının Çocuğa Açıklanması

Ebeveynler için boşanma kararını çocuğa açıklamak oldukça zor bir süreçtir. Boşanma kararını açıklarken en önemli şey bu konudan bahsederken oldukça dikkatli olunmasıdır. Çocuklara boşanmayı açıklarken dürüstlük ilkesi önemlidir. Onları alışık olmadıkları bir sürece girerken yalan söylemek, daha farklı problemlere yol açar, çocuklar bazen gerçeği sandığınızdan daha kolay da kabullenebilirler. Bazı anne- babalar boşanmanın yetişkinlerin ilgilendiği bir konu olduğunu düşünerek çocuklara kararı açıklamanın gereksiz olduğunu düşünürler. Çocuklarını ağlatacağını düşünüp hiçbir açıklama yapmadan çekip giden ebeveynler vardır. Bu davranış biçimi oldukça yıkıcıdır ve çocuk açısından boşanmayı kişiselleştirebilir. Kararlar açıklanırken bir çocuk gözüyle dünyaya bakmanın sürece katkısı olabilir. Düşünün daha altı yaşında olduğunuzu düşünün bir gün okuldan eve geldiniz anneniz ya da babanız evde yok ve herhangi bir açıklamama da yapılmamış size hissedeceğiniz duygu; terk edilmişlik ve reddedilmişlik ve öfke duygusudur (Debgici, Ekmekçi(2012), sy:105-106). Üzüntü, kızgınlık, korku, iç ferahlığı ve benzeri hiçbir yaşa bağlı değildir. Aynı hisler pek çok genç, yaşlı ve ikisinin ortasında bulunan her yaş grubu tarafından yaşanılır. Küçük çocuklar için olan özellik onların hislerine neden olan şeyleri anlayamadıklarındandır. Bu nedenle, hisleri altında kolayca ezilirler. Bazı çocuklar kendilerini hem evde hem de okulda devamlı olarak üzgün hissederler. Küçük çocuklar, hisleriyle başa çıkabilme konusunda, gençlere ve erginlere görece problem çözme becerileri daha zayıftır (Walczak, Burns(1999), sy:53). Boşanma nedeni ne olursa olsun, tek taraflı bir boşanma dahi olsa bunu çocuklara yüz yüze açıklamanız gerekir. Boşanma kararlarının en doğru açıklama biçimi budur eğer eşler arasında fiziksel, sözel ve psikolojik şiddet varsa ve bir araya gelip açıklama yapmaları çocuklara ve birbirine zarar veriyorsa bu kararı ayrı ayrı da açıklayabilirler. Fakat dikkate edilmesi gereken en önemli nokta eşlerin birbirlerine karşı olumsuz duyguları çocuklara yansıtmaya çalışmayıp koalisyon beklentisi içerisine girmemeleridir. Boşanma sadece tek kişinin kararı ise diğer eşle ilgili çocuğa olumsuz yüklemelerin yapılmasından kaçınılmalı; örneğin anneniz bizi terk ediyor ya da babanız beni aldatıyor şeklinde eşlerden herhangi birini hedef gösterecek söylemlerden kaçınılmalıdır. Eşlerden biri ortadan kaybolup gittiyse bunu anlatmak zor

olabilir, böyle bir durumda gelen sorulara sakince cevaplandırmak süreci yönetmek açısından fayda getiren bir durumdur (Dengici, Ekmekçi(2012), sy:106-107).

Çocukların yaşlarının farklı olması onların yaşlarına uygun cümleler kurmayı da gerektirir. İlk çocukluk(5 yaş ve altı),son çocukluk(5-10),ergenlik(11 yaş ve üstü) diye ayıracak olursak her dönemde çocukların algılamalarının farklı olacağını düşünerek çocuklara yaş gruplarına göre ifade edebiliriz.

2.6 Yeniden Evlenme

Üveylik konusunda çocukların üvey ebeveynler tarafından hırpalandığı ile ilgili birçok hikaye vardır. Bu hikayelerde üvey anne ve üvey babalar çocuklara işkence ettikleri çektiren kalpsiz kişiler olarak resmedilirler hatta masallarda bolca rastlayabiliriz. Pamuk Prenses ve yedi cüceler hikayesinde herkes kötü kalpli cadının güzellik düşkününü olduğunu ölümüne pamuk prensesi kıskandığını biliriz. Kötü kalpli cadı kralla evlenmiş; kendini beğenmiş kraliçe kendisinden başka bir güzelin olmasına tahammül edemeyeceği takıntısı mevcuttur ve pamuk prensesin günden güne güzelleştigiğine şahit olur sonrasında avcıya onu götürüp öldürmesini emreder. Başka bir masal örneği vermek gerekirse üvey annesi ve kız kardeşleri tarafından sürekli kötü muamele gören Cindirella(Külkedisi)'nın bir peri tarafından kurtarıldığı görülür. Hansel ve Grater'in hikayesine baktığımızda kötü ve onları istemeyen bir üvey anne vardır babalarından çocukları ormana bırakmasını ister. Peri masallarında üvey babalardan nazikçe bahsedilir onların pasifliğinin altı çizilmez (Walsczak,Burns(1999), sy:161).

Ebeveynlerin yeniden evlenmesi çocukların hayatında yeni bir karmaşaya yol açar. Aileye yeni bir yetişkin katılmıştır, üstelik onu sevmeleri beklenmektedir. Belki yeni bir eve taşınacak, yeni bir okul yeni bir sosyal çevre edinmesi gerekecektir. Eğer üvey anne ve babanın çocukları varsa durum daha da karışık olacak, ev daha kalabalık olacak ve düzen değişecektir. Üvey ebeveyn dolayısıyla bir dizi amca, teyze, dayı, büyükanne, büyükbaba gibi yeni akrabalarla da yeni ilişkiler kurulacaktır (Benedek&Brown(2012), sy:198). Yavuzer'e göre, ebeveynlerinin ayrılması sonucu kekeme olan, altını ıslatan, sınıf içinde uyumsuz ve başarısız olan örnekleri oldukça fazladır. Anne ve baba ikinci evliliklerini yapmaları sonucu çoğunlukla büyükanne ve büyükbabanın

yanına verilmektedir. Büyükanne ve büyükbabaların yanında yetişen çocuklarda çeşitli uyum ve davranış bozuklukları olmaktadır. Babasının ikinci evliliği yapmasına rağmen hala bu gerçeği kabullenemeyip anne ve babalarının bir gün tekrardan bir araya geleceğini hayal eden ve özellikle de annesi başkasıyla evlendiğinde çocuk ciddi problemler çıkarır (Yavuzer(1993), sy:51).

Cherlin (1992) yeniden evliliği, eksik bir kurum olarak tanımlıyor. Çocuk ile üvey ebeveynleri arasında sıklıkla gergin olmasının nedenleri tartışmaya açıktır. Çocukla üvey ebeveyn arasında biyolojik bağın bulunmaması üvey ebeveynin çocukla mesafesi ve tereddütleri üzerinde etkili olduğunu öne süren görüşler için yeterince destekleyici veri mevcuttur. Bir ebeveynin tekrardan evlenmesine ve üvey ebeveynlere tepki gösteren yaş grubu olarak ergenliğe giren ve girmek üzere olan yaş grubudur. Ergenlik dönemi kendi başına zor bir dönemdir. Onları akranlarından ayıran kendilerini farklı hissetmelerine neden değişkenler çeşitlidir üvey ebeveyn faktörü streslerini artırır. Ebeveynlerinin tekrardan evlenmesi onlarda başa çıkmadıkları güç ve utandırıcı duygular uyandırır. Annenin ya da babanın, kendileri dışında bir hayatı olduğunu gördükleri zaman şaşırırlar. Aynı zamanda anne ve babanın cinsel açıdan aktif olduklarını da fark ederler. Kız çocukları tekrardan evlenen anneyi kendilerine rakip olarak düşünürler. Üvey babaya karşı karışık cinsel duygular beslerler (Benedek&Brown(2012), sy:200).

Çocuk açısından anne ve babasının evlenmesi farklı anlamlar taşır. Bu problemler iletişim ve açıklamalarla çözülebilecek problemlerdir. Çocuğun düşündüklerini yanlış olduğunu anlaması ve bunu iç dünyasında kabul etmesi zaman alır; bazen çocuk düşündüklerinin yanlış olduğunu bilir fakat olumsuz düşünceleri zihninde barındırmaktan kendini alıkoyamaz. Çocuğa düşündüğü şeyin yanlış olduğunu kanıtlamak için çok fazla ısrarcı olmak çocuğa yarardan çok zarar getirir; çocuk bir süre sonra bu çabaları manipüle etme çabasına girişir (Debgici, Ekmekçi(2012), sy:238).

Çocuk geleceği ile ilgili kaygı duyabilir. Geçmişte ebeveynlerinin yaptığı gibi yeni ebeveynlerinin de onları bırakabileceğini düşünür. Çocuklar anne ve babalarını paylaşmak istemezler. Kendileri bunun bilincinde olmasalar da çocukların iç dünyasında mevcuttur. İkinci eş genellikle rakip olarak algılanırlar. Çocuğun ergenlik döneminde olması sorunu daha da büyütebilir.

Birçok kültürde ikinci eş çocuğa ısrarla sevdirmeye çalışılır bunun sürece bir faydası yoktur hatta süreci olumsuz bile etkileyebilir. Çocuklar çoğu zaman anne ve babasının bir araya geleceği hayali ile yaşarlar bu nedenle anne ya da babanın yeniden evlenmesi onlar için olumsuz bir durumdur; bu durum onlarda hayal kırıklığı ve öfke duygusunu birlikte getirir. Çocukta ortaya çıkan her türlü duygu ve düşünce karşısında sabırlı davranmak ve açıklamalarda bulunmak süreci yönetmek açıdan etkili bir yöntemdir (Debgici, Ekmekçi(2012), sy:239-240).

Bireyler yeniden evlenme kararı aldıklarında, bunu çocuklara ve ailelerine açıkladıklarında ve yeni aile oluştururlarken hayatlarını yeniden kurma ile ilgili önemli adımlar atmaktadırlar ancak bu aşamada duygusal gerilim oldukça yüksektir. Bireylerin yeniden evlenmesi ile ilgili genellikle çocukların yaşadığı kaygıdan bahsettim ancak yeniden evlenen kişilerin kendilerine ait korkuları da varlık bulmaktadır. Kimi zaman halledilmemiş geçmiş problemler gün yüzüne çıkar ve bu konularla ilişkili olarak geniş ailelerle ve eski eşle mücadele etmek gerekebilir. Yeni aile yapısı içinde yeni rollerin, sınırların ve ilişkilerin tanımlanması gerekebilir çünkü aileye yeni kişilerin eklendiği yeni bir yapı ortaya çıkmıştır (Korkut(2012), sy:108).

Üvey ebeveynlerin işi hiç de kolay değildir biyolojik ebeveynlerin tersine, çocuğun büyümesine tanık olmamışlardır; bu yüzden onlara ebeveynlik yapmayı bilmiyor ya da çocuğu tanımıyorlardır. Çocuklar üvey ebeveynlere kısmı olarak şekillendirilip gelirler. Üvey ebeveynlerin çözmesi gereken iki çatışma vardır; “gerçek” bir ebeveyn olmak arasındaki çatışma ve ilişkiye ne kadar dahil olma gibi diğer ebeveynler için sorun oluşturmayan ama üvey ebeveyn için sorun oluşturan durumlardır (Schaffer(2008), sy:231). Eşler ne kadar uyumlu olurlarsa olsunlar yeni ebeveynliğin hem kendileri ve üvey çocuklar arasında problem oluşmasına neden olur hem de üvey kardeşler arasında çatışma olmasına yol açar ki genelde bu durum kaçınılmazdır. Kuralların konulması güçleşir öte yandan çocuktan üvey ebeveyne yönelik olumlu iletişim sağlandığında öz ebeveyne yönelik ihanet etmişlik duygusu gelişebilir. Yeniden evlilik çocuğa hem kazanç hem de kayıp getirebilir. Eğer başarısız bir evlilikten sonra mutlu bir evlilik gerçekleşmişse çocuk için kazançlı bir durumdur tam tersi bir durumda çocuk için travmatik yaşantılar söz konusu olabilir.

2.7 Boşanmanın Çocukların Gelişim Düzeylerine Göre Çocuklar Ruhsal ve Davranışsal Etkileri

2.7.1 Bebeklik Evresi(0-1 yaş)

Bebekler olayları net olarak anlamlandıramasalar da bebekler için tutarlılık önemlidir, alıştıkları düzendeki herhangi bir bozulma onları huzursuz etmeye yetecek ve tepkileri de gecikmeyecektir. Altı yaşından önce gerçekleşen ve boşanma tarihlerinde çocuğun olayları anımsamayacak kadar yaşı küçükse boşanmanın olumsuz etkilerinden daha az etkilenecektir. 0-1 yaş aralığındaki çocuklar, boşanmayı anne ve babalarından fiziksel ayrı olarak algılayacaklardır. Çocuğun anne ya da babanın evden ayrılması ile anne ve babadan yoksun kalması bebeğin en temel ihtiyacı olan güven duygusunu zedeleyebilir. Bebeğin anne ve babasıyla bir arada ve iletişim halinde olması, anne ve babanın çocuklarına davranışları konusunda ortak kararlar vererek tutarlı hareket etmeleri bebek açısından olumlu olacaktır (Rohner, 1994; Şentürk, 2006).

Çocuktaki süreklilik, bedeni ve duygusallığıdır. Vücudu bir alanda, orada bulunan ebeveynleri ile hazırlamıştır. Anne baba ortamdaki yok olunca, nesne devamlılığı ortadan kalkar. Çift ayrıldığı zaman çocuk daha önce ebeveynleri ile yaşadığı ortamda kalabilir aksi takdirde bedeni, içinde yaşadığı ev ile özdeşleştiği için ev; anne veya babanın yokluğu veya çiftin boşanması yüzünden veya kendiliğinden evden ayrılmak zorunda kaldığı zaman; ev onun için yıkılmışsa çocuk iki düzeyde de yapısal bozukluk ile karşı karşıya kalabilir: ilk olarak uzam düzeyindeki yıkım, bedenine yansır, ikinci olarak duygusal düzeydeki bozukluk parçalanmış duygularına yansır (Dolto(1998), sy:16). Bebeklikte geliştirilen en önemli şey anne ve babayla geliştirilen güvenli bağ ilişkisidir. Bebek güvenli alanında ebeveynleriyle fiziksel ve duygusal teması azaldığında ya da kaybettiğinde güven duygusu gelişmeyebilir.

Çocuklar henüz yürüyemeyecek kadar küçük olsalar da ebeveynlerin aldığı ve mahkemenin onadığı karardan veya mahkemenin anne ve babaya kabul ettirdiği kararlarla ilgili sözleri işitebilmelidir (Dolto(1998), sy:19).

Boşanmaya gösterilen tepkiler açısından en önemli değişken yaş faktörüdür. Yeni doğmuş bir bebeğin boşanmaya tepkisi, onunla ilgilenen kişinin duygusal durumuyla ilgili ve dengesiyle yakından ilgilidir (Wallerstein(1991), sy:29).

2.7.2 Okul Öncesi Evre(1-6 yaş)

Çocuğun boşanmayı algılayışı ve olaya vereceği duygusal tepkiler gelişim düzeyine göre değişmektedir. Okul öncesi dönemde çocuk kimliğini ilk kez anlamlandırır. Okul öncesi dönemde çocuk için boşanma, sadece bedensel bir ayrılış olup geçicidir. Bu yaştaki bir çocuk, eşlerin birbirlerine karşı olan olumsuz hislerini anlayamaz. Boşanma onda korku ve şaşkınlık yaratır. Ne olup bittiğini anlamakta zorluk yaşayabilirler. Özellikle boşanma sonrası çökkünlük belirtileri gösteren annelerin çocuklarında; anneye aşırı bağımlılık, anneden ayrılamama ve kazandığı tuvalet alışkanlığını kaybetme gibi gerileme davranışları görülebilir. Birçok araştırma sonucuna göre okul öncesi çocukların çoğu, ebeveynlerin ayrılmasına ya da boşanmasına, gelişimlerini tamamladıkları bir önceki aşamaya dönerek tepki verirler. Bu kısa vade birkaç ay normal sayılabilir. Çocuklara zor durumlardan kaçarak kontrolü ellerine aldıkları zaman zihinsel olarak emin ve rahatlatıcı bir yere sığınma imkanı verirler. Bu davranışların bir yıl sonra iyileştikleri görülmektedir (Hetherington, Cox&Cox (1978), sy:151).

Okul öncesi çocukların boşanmaya tepkisi şunları içerebilir: kaygı, kabus görmek, depresif oyunlar yeme bozukluğu, yatak ıslatma, cinsel kimlik sorunları, sinirlilik, agresiflik, sersemlik, kendini suçlamak ve suçluluk (Wallerstein,(1991), sy:453). Bunların yanında tipik gerileme davranışları da görülür; parmak emme, yatağı ıslatma, tutturmalar, anne ve babaya vurma davranışı, anne ve babaya aşırı düşkünlük gösterme ve eskiden sevilen bir oyuncuğa veya nesneye tekrardan bağlanmaktır. Çocuklar ebeveynlerinin evliliklerinin sona ermesinden duyduğu öfkeyi, yaşlarına, kişilik özelliklerine ve ailenin durumuna göre değişen şekillerde ifade ederler çoğu çocuk, özellikle erkek çocuklar sık sık kavga ederek anne ve babaya, öğretmenlerine onlarla ilgilenen diğer kişilere bağırarak ve ortalığı kırıp dökerek öfkelerini açığa vururlar.

Bu dönemde erkek çocuklar kızlara nazaran annelerine karşı daha saldırgan olabilmektedirler. Kızlar erkeklere karşı güvensiz ve şüpheli olabilirler. Diğer ebeveynle temas azaldıkça veya boşanma sonrası sorunlar devam ettikçe veya arttıkça, bu tepkilerin ciddi olma olasılığı yüksektir. Çocuk anne ve babasının duygularını taklit eder ve birleştirir. Eğer ebeveyn ayrılık dönemini kızgın,

sinirli veya şiddet dolu geçirdiyse çocuk muhtemelen bu duyguları emecek kendine veya çevresine yansıtacaktır. Eğer anne ve baba onun hakkında kavga eder ve kavgada kendi ismini duyarsa suçlanacak kişinin kendi olduğuna daha çok inanır (Akt.Yılmaz, Koç(2016), sy:97). Okul öncesi dönem çocuklarının hayal gücü geniş olduğu ve kendilerinin olayları etkileme güçleri olduğuna inanırlar. Ebeveynlerinden birine kızıp “artık seni istemiyorum” dediklerinde anne ve babadan herhangi birinin evden ayrılmasına neden olduklarına inanıp yoğun bir suçluluk hissederek (Debgici, Ekmekçi(2012), sy:108).

2.7.3 Okul Dönemi(6-12 yaş)

Okul yaşındaki çocuklar boşanan ailelere depresyon, gerileme, kederlenme, korku, kızgınlık, akademik ve diğer okul performanslarında azalma, kaybetme veya reddedilme korkusu, açıklama isteme, utanç ve ailenin sadakat gösterdiği şeylerle çatışarak tepki verirler. Son olarak yetişkinler ailenin boşanmasında, 10 yıl sonra bile kişiler arası ilişki, özbenlik ve serbestlik problemleriyle tepki verirler. Üzüntü işareti, ayıplama, utanma, gelecek hakkında ve kendi evlilikleri hakkında endişe ve gerileme belirtilmektedir (Wallerstein(1991), sy:455).

2.7.4 Ergenlik Dönemi(12-18 yaş)

Ergenlik dönemindeki çocuk olayları algılama açısından önceki dönemlerden farklı olarak etrafında olup biten her şeyi anlayabilir ve anlamlandırabilir aynı zamanda dönem özelliği itibariyle de geleceğe kaygı ile bakan ergenlik dönemindeki bir çocuğun boşanma ile yüzleşmesi kaygıları artabilir. Olaya iki yönlü bakabilen ergenlik dönemindeki çocuk aile içerisindeki sorumluluklarla ilgilenmek ister bazen de boşanma ile başa çıkamayarak erken yaşta sigara, alkol ve madde kullanabilir, kendine zarar veren eylemlerde bulunabilir(hızlı araba sürme) ya da riskli cinsel ilişkiler yaşayabilir. Okulda derslerle kopukluk yaşama, kayıptan dolayı yas ve öfke duygularını yaşama, gelecekte ebeveynlerinin yaptığı hataları tekrar etmekten endişe etme ergenlik döneminde en sık yaşanan problemler arasında yer alır (Akt.Kasuto(2017), sy:29).

Çocuğun sorularına doğru çözüm yolları, söylem, olanlar ve duygular arasında tutarlılık bulabildiği durumda, ayrığın erken bir olgunlaşmayı da beraberinde getirdiği düşünülebilir. Acı verecektir ama daha ziyade kendisine çift sorusunu sormaya yol açacaktır: “İki kişinin birlikte yaşamasını ne sağlar?, bir çocuğu

olmak ne ifade eder?, sevmek ne demektir, artık sevmemek ne demektir?, insanlar birbirlerin sevmiyorlarsa da iletişimde kalmaya devam edebilirler mi?” kişisel sıkıntılarıyla aynı doğrultuda kendisine pek çok soru sorar (Jeammet(2012), sy:114). Çoğu insan, ebeveynleri boşanmış ergenlerin, hayatı boyunca etkilenecekleri bir deneyim yaşadıklarını düşünmektedir. Bu yaygın kanı, Judith Wallerstein’in, 15 yıl süren klinik araştırmaları sonuçlarını *Second Chances; Men, Women and Children a Decade after Divorce’ta (İkinci Şans; Boşanmadan On Yıl Sonra Erkekler, Kadınlar ve Çocuklar)(Walerstein&Blakeslee,1989)*’da paylaşmıştır. Yapılan çalışma sonuçlarına göre çalışmaya katılanların hemen hemen yarısının “endişeli, başarısız, kendini değersiz hisseden ve bazen de öfkeli adamlar ve kadınlar” haline geldiğini; birçoğunun uyumsuz ilişkiler yaşamış olduğunu ve boşanma ile sonuçlanan evlilikler gerçekleştirdiğini bulgularına ulaşılmıştır (Dolgin(2014), sy:439).

Steinberg(2007)’e göre anne ve babası boşanmış ailelerden gelen ergenlerde anne ve babası boşanmamış ailelerden gelen ergenlere göre daha fazla sorunu vardır. Bu farklılık klasik “hem anne hem babaya ihtiyaç duyar” yaklaşımıyla açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Bu görüşler destekleyen dört tür bulgu vardır: ilk olarak; bir ergenin yaşamında önemli olan yetişkinle ilişkisinin niteliğinin, evinde olan anne ve babasının sayısından daha belirleyicidir. İkinci olarak; ergenlik döneminde bir çocuğun ruh sağlığı açısından boşanma sonrası yaşanacak ailesel değişiklikler değil, boşanmanın ta kendisidir. Üçüncü olarak; evlilikte çatışmalara şahit olmak, gelir sıkıntısı gibi ciddi bir stresör gibi boşanmanın başka bir olumsuz sonucu belirleyicidir. Son olarak da; kalıtsal farklılıklar ergenin bu süreçten etkilenme düzeyini belirleyen değişkenlerdir (Steinberg(2007), sy:171-172).

Richardson &McCabe(2001), 11-17 yaş grubunda ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ergenlerin psikolojik uyumlarını inceledikleri çalışmalarda ebeveynleri boşanmamış ergenlerin anne babası boşanmamış ergenlere göre yaşam doyumlarının daha düşük olduğu belirlenmiştir ayrıca ebeveynleri boşanmış ergenlerin ebeveynleri boşanmamış ergenlere göre daha yüksek anksiyete, depresyon ve strese sahip olduklarını saptamışlardır. Kaygı düzeyi de cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Ergenler ne kör ne de sağırdır; çiftin hayatında neler olduğunun farkındadır. Bir geçimsizliğin bilinmesi, koalisyonlara ve ayrımcılığa yol açacak olma ihtimali olsa da yatıştırıcı etki gösterebilir. Ergeni imgelemine ve suçluluk hissine yem bırakmaktansa, krizin söze ve karara doğru ilerleyişinin görünür ve anlaşılır olması tercih edilir (Jeammet(2012), sy:116)

Zaman geçtikçe çocuk boşanmaya farklı tepkiler vermeye başlayabilir. Çocuğun boşanmaya farklı tepkiler vermesinin nedenlerinden biri de kendilik gelişimidir. Benlik, kişinin tek başına karar verebilme yetisinin gelişimidir. Bireyler kendilerini, öteki bireyleri, dış dünya ve etrafındakileri kendiliklerine göre algırlar. Kendilik kavramı bireyin doğumundan itibaren çevresindeki kişilerin verdiği iletiler ve bebeğin gelen iletileri olarak o yönden hareket etmeyle gelişir. Etrafındaki uyarıcılarla etkileşime girerek kendilik kavramını öğrenen bebek zamanla kendi duygu ve düşüncelerini keşfederek öz saygıyı geliştirir (Akt.Kasuto(2017), sy:12).

Çizelge 2.1: Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri

Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri	
0-3 Yaş	Bebeklik Dönemi(0-1 Yaş)
Bebeklik ve Oyun Çocukluğu	Anne ve babanın özellikle de annenin ruh haline göre gerginlikte artış Anne yoksunluğuna aşırı tepki ya da tepkisizlik, bağlanma sürecinde bozulma Uyku, yeme, İştah, mide ve boşaltım problemleri
	Oyun Çocukluğu Dönemi (1-3 Yaş)
	Sinirli ve uyumsuz davranışlar gösterme Ebeveynlere tepkisellikle birlikte şiddet gösterme ya da aşırı düşkün olma Tanıdık oyuncakları arama (bu nedenle boşanma sonrası çocuğun uyumu için her iki ebeveynin evinde çocuk için benzer yaşam alanları oluşturulmalıdır) Eskiden çok sevilen bir nesne ya da oyuncuğa bağlanma Gerilemelerin yaşanması(parmak emme, yatak ıslatma, meme emme isteği vs) Ayrılık kaygısı Aşırı bağımlılık(yapışkanlık, tek uyuyamama vs.) Ağlama krizleri Boşanmayı içselleştirme
Okul Öncesi Dönem (3-6 Yaş)	Terk edilme kaygısı yaşama Mastürbasyon Başkalarıyla ilişkilerinde agresyon Üzüntü, çaresizlik Boşanmada kendini suçlama, kendine güven sorunu Anne ve baba ayrılığını saklama, kabullenememe ya da anne ve babanın tekrar barışacağı ile ilgili hayal kurma Kayıp, reddedilme, suçluluk ve sadakat karmaşası yaşama Cezalandırılması gerektiğini düşünme Depresyon Psikolojik kökenli kekemelik, konuşmada tutukluk Kendine zarar verici kazalarda bulunmaya eğilim İştah kaybı, uyku bozuklukları

Çizelge 2.1: (devam) Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri

Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri

İlkokul Dönemi (6-8 Yaş)	Ebeveyn kaybına yönelik yas tutma(ilgi, para, gelecek kaybı ve endişe) Panik tepkileri, gelecek korkusu Özgüven kaybı Derin üzüntü, depresyon, korku ve güvensizlik, suçluluk duyguları yaşama Ebeveynlerine duygularını açmada zorlanma (kızgınlık gibi) Akran ilişkilerine farklılaşma(çıkarıcılık, baskı, çabuk kızma vs) Bebeksi konuşma Sık ağlama, uyku ve yeme bozuklukları Ebeveynlerinin barışması için aşırı istek Akademik düşüş Oyuna ilgide azalma ve dış mekan aktivitelerinden zevk alamama Unutkanlık
Geç Okul Dönemi(9- 12Yaş)	Öfke duygularını gösterebilme, bir ya da her iki ebeveynine çok kızma, koalisyon içinde olma Akran ilişkilerinin değişmesi, katı tavırlar gösterme İstismar edilme riskinde artış (ebeveyni ya da diğer üvey ebeveyni tarafından) Dışa yönelimli ya da içe yönelimli davranış problemlerinin oluşması Somatik yakınmalar Yalan söyleme, hırsızlık, suç işleme riskinde artış Motivasyon güçlüğü ve akademik performansta düşüş Destek görmediğini düşünme, fenomenolojik alanını bu düşünceye oturturma İntikam alma isteği(sorumlu olduğunu düşündüğü ebeveyni ya da süreci etkilediğini düşündüğü kişilerden, ebeveynlerinin bu eyleminden utanma) Terk edilme ve reddedilme duyguları yaşayarak gelecek endişesi duyma Boşanma nedeniyle kendini suçlama, utanç, üzüntü ve rahatsızlık duyma Evden ayrılan ebeveynin artık kendini istemediğini düşünme

Çizelge 2.1: (devam) Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri

Çocukların Yaşa Bağlı Olarak Boşanmaya Tepkileri	
Ergenlik Dönemi(12-18 Yaş)	Öfke, üzüntü, yalnızlık, güçsüzlük, utanç, suçluluk, anksiyete, hayal kırıklığı ve depresyon gibi duygular yaşama Aile ve arkadaşlarından uzaklaşma Davranım problemleri, bağımlılık yapıcı maddeler kullanma Cinsel kimlikte bozulma Dürtü bozukluğu(yeme, cinsellik, öfke vs.) Savunma mekanizmalarının sık ve yanlış kullanımı Hedef koyma ve strateji geliştirmede yetersizlik Akademik hayatını yarıda bırakma, okul terkleri, disiplin problemleri Ebeveynlerin çatışmasından kendini ayrı tutabilme Ağır kayıp duygusu yaşama(aile, çocukluk, şu an ve gelecek kaybı)

Kaynaklar:Türkarlan 2007; Pryor&Rodgers 2011; Yavuzer 1986;Benedek&Brown 2012; Öztürk 2014; Dolto 1998;Doğru, Saltalı vd.)

Boşanma, çocukların cinsiyetine göre değişkenlik göstermektedir. Kız çocuklarının en çok etkilendiği yaş 5-6 yaş civarındır. Bu yaş döneminin özelliği olan elektra karmaşasından dolayı kız çocuklarının babaya aşırı düşkün olmasından kaynaklandığı ve bu nedenle boşanmadan dolayı babanın evden ayrılmasının çocukta psikolojik sorunlara yol açabileceğini varsayılabiliriz. Erkek çocuğun boşanmadan en fazla etkilendiği yaş ise ergenlik dönemi civarındır. Bu dönem erkek çocuğunun babası ile özdeşleşmesi ve paylaşımlarının çoğalması gereken bir dönem olduğu için bu dönemde baba ve çocuğun ayrılması çocuğu olumsuz etkiler (Sağlam(2011),sy:20).

2.7.5 Ruh sağlığı problemleri

DSM-V 'ye ruhsal bozukluklar; rahatsızlık veya yetersizlikle bağlantılı olarak yaşamının bir ya da daha fazla alanında bozulma olması, klinik açıdan kayda değer davranışsal ve psikolojik belirti, belli bir olaya kültürel olarak kabul edilmeyen öngörülme tepki(türk kültüründe cenaze töreninde kişinin duygu durumuna uygun olmayan bir şekilde ağlama), bireyde davranışsal, psikolojik

ya da biyolojik işlev bozukluğunu yansıtılmaların olmasıdır (Butcher, Mineka, Hooley (2013), sy:40).

WHO(Dünya Sağlık Örgütü)'nün 2004 yılında yaptığı tanımlamada ruh sağlığı güçlü kalabilmesi, bulunduğu topluma ve kendisine verim ve fayda sağlayacak katıklarda bulunabilmesi durumu” olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda ruh sağlığı kişinin mental herhangi bir işlev bozukluğunun olmaması ve tanımda belirtilen işlevleri yerine getirebilecek yetide olmasıdır (WHO(2004), 24.05.2019).

Ruhsal olarak bozuk olma hali WHO(Dünya Sağlık Örgütü)'nın 2007'deki tanımlamasında kişinin işlevsel olma durumunu kaybetmesine neden olan davranışsal, düşünsel ve duygusal değişimlerin meydana gelmesi olarak tanımlama yapmıştır (WHO(2007), 24.05.2019).

Yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) aileden gelen çocukların psikolojik, akademik, davranışsal ve uyum problemlerinin olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin boşanma gerçekleştikten sonra dahi birbirlerine olan öfke duygusunun devam ediyor olması, ebeveynlerin çocuğu suçlamaları, çocuğa fazla ve gereksiz sorumluluk yüklenmesi ya da çocuk istemsiz bir şekilde boşanmadan kendini sorumlu tutabilir ve depresyona girebilir ya da bir çok uyum ve davranış problemleri sergileyebilir.

2.7.6 Çocuklarda Davranış Problemleri

2.7.6.1 Parmak Emme

Parmak emme bebeklik döneminde 0-1 yaş aralığında bebeğin sergilediği doğal davranış biçimidir. Bebek içgüdüsel olarak parmak emer ve bu davranıştan haz alır. Bebeğin içinde bulunduğu döneme “Oral Dönem” denir (Öz(2005), sy:25).

Bebek bu dönemde her şeyi ağzına alma yoluyla dış dünyayı keşfetme çabasındadır. Meme, parmak, giysi, oyuncak emer; kısaca ağzına götürebildiği her şeyi emer. Bebek bu yola emme içgüdüsunü doyurur ve dış dünyayla iletişime girer. Bebekler bazen parmak emmekle yetinmeyip ayak parmaklarını da emebilirler. Kendi giysileriyle yetinmeyip başkalarının da giysilerini emebilirler (Öz(2005), sy:26).

Pediatrist T.Berry Brazelton(1956) bebeklerin büyüdükçe emmelerinin geliştiğini gözledi. Bebeklerin %85'inden fazlası geniş ölçüde beslenme ile ilgisiz olarak emmektedir. Bir yaşına gelmeden çoğu emme davranışını bırakır fakat çocukların bir bölümü okula başladıklarında dahi çeşitli nedenlerden parmak emmeye devam edebilmektedir (Santrock(2017), sy:126-127).

Çocuklar genellikle 2 veya 4 yaşları arasında parmak emmeyi bırakırlar ya da bu süre kalıcı dişlerin çıkmasına kadar devam eder. Freud'a göre 0-1 yaş arası çocuklarda haz ilkesi egemendir. Bu yaş çocukların esas haz bölgesi ağız ve çevresidir. Bu dönemde anne tarafından çocuğun erken memeden kesilmesi ya da gereğinden fazla emzirilmesi bu dönem fiksasyona neden olur ve emme ihtiyacı sonraki dönemlere sarkar (Şahin(2009), sy:75). Parmak emmedeki sıklık oranı çocuk okula(kreş, oyun grupları da olabilir) başladığında azalmaya başlar. Kazanılmış bir davranış olarak 6-12 yaş aralığında devam edebilir (Yavuzer(2008), sy:244).

Çocuklar neden emme davranışına dönmekte ya da neden emme davranışını terk edememektedir. Yapılan araştırmalara göre; anne-çocuk iletişimde yetersizlik, çocuğun güven duygusunda eksiklikler, çocukların kendi duygularıyla başa çıkamamaları ya da herhangi bir neden olmadan tamamen alışkanlık da parmak emme davranışını doğurabilir (Öz(2005), sy:27).

Tüm gece parmağını emen çocuklar kaygı içinde olan çocuklardır. Okul öncesi dönem ve sonrasında ortaya çıkan parmak emmenin en sık rastlanan nedenleri olarak anne-babanın ayrılması ya da boşanması, anne ya da babanın kaybı, kardeş kıskançlığı, travmatik deneyimler, kardeş kıskançlığı, ani korku, anne ve baba ya da bakım verenin ilgisizliği, yanlış anne baba tutumları olarak gösterilebilir (Öz(2005), sy:28).

2.7.6.2 Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite(DEHB)

DEHB, çocukluk döneminin en yaygın görülen nörobiyolojik bozukluktur. Bunun sebebinin bir nörondan diğerine sinyallerin taşınmasına yardımcı olan nörotransmitterlerin uyarıyı iletmesindeki aksaklık olarak düşünülmektedir. Özellikle "dopamine" olarak bilinen özel taşıyıcı nöronlardaki bozukluk olarak da ele alınır. Sonuç olarak dopamine'nin seviyesinin azalmasından kaynaklanan yetersiz taşıyıcı nöronlar beynin yönetici

fonksiyonlarını zayıflatır. Bu bakış açısı ile ilgili araştırmalar da devam etmektedir (Austin,Sciarra(2019), Sy:88).

DSM-V'e göre ;

A.Aşağıdakilerden (1) veya (2) ile belirli, işlevselliği veya gelişimi bozan süre gelen dikkat problemi, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik örüntüsüdür.

1.Dikkatsizlik:

A.Çoğu kez, ayrıntıları gözden kaçırır, okul ve işle ilgili çalışmalarda hatalar yapar.(dev yaparken soru atlama, sifonu çekmeyi unutma vs.)

B.Çoğu kez günlük rutin ve etkinliklerinde unutkandır.(rn: zil çaldığı halde sınıfa girmeme, dev yapmayı unutma, çantasında bulunması gereken okul araç ve gereçleri unutma vs.)

C.Çoğu kez sürekli zihinsel çaba gerektiren etkinliklerden kaçınma(dersten kopma, dinlememe, hayal kurma vs.)

D.Çoğu kez eşyalarını kaybetme.(rn: suluğunu, defterini, kitabını, parasını kaybetme gibi.)

E.Çoğu kez planlama yapmakta güçlük yaşama(günü planlama, yemek saati, dev saati gibi etkinlikleri planlayamama)

F.Çoğu kez, dış uyanların dikkatini dağıtması(gürültü, dağınıklık, dışarıdan gelen seslerin şiddeti fazla olmadığı halde dikkati kolay dağılabilir)

G. Çoğu kez iş yaparken ya da oyun oynarken dikkatini sürdürmekte güçlük yaşama(rn: antrenmanlarda sonuna kadar devam edememe örnek olarak verilebilir)

H.Çoğu kez kendisi ile doğrudan iletişim kurulurken kişinin orada olamaması (rn: Öğretmen tarafında öğrenciye soru sorulduğunda öğrencinin orada olamaması durumu)

İ.Çoğu kez, verilen yönergeleri izlemekte sorun yaşar.(rn: Ardı ardına sorulan soruları ve hızlı verilen sıralı komutları takip edemez)

2.Aşırı Hareketlilik ve dürtüsellik:

A.Çoğu kez aşırı hareket halindedir.(Örn: sınıfta ya da farklı ortamlarda uzun süre sessiz kalamaz, sürekli hareket halinde olur, uzuvlarını ve konuşma organlarını kontrol etmede güçlük yaşar)

B.Çoğu kez aşırı konuşur.(Örn: Hiç susmadan saatlerce kopuk konuları içeren konuşmalar yapabilir)

C.Çoğu kez kıpır kıpırdır, ellerini ya da ellerini ayaklarını vurur ve oturduğu yerden kalkar.(Örn: Öğrencinin sınıf içerisinde ayağa kalkıp dolaşmaya başlaması gibi ya da en yemek yerken sürekli hareket halinde olması gibi.)

D.Çoğu kez uygunsuz ortamlarda koşturur, bir yerlere tırmanır(Not: yaşı erişkin bireylerde kendini huzursuz hissetmek şeklinde olabilir.).

E.Çoğu kez aşırı ve dağınık konuşur.

F.Çoğu kez başkalarının sözünü keser veya araya girer(Örn: başkalarının eşyalarını izinsiz alır, erişkin yaşlardaki bireyler başkalarının işlerini yapmaya başladığı görülebilir.).

G. Çoğunlukla sıra bekleyemez(Örn: Sınıfta bir şey sormak için bekleyemez, atm kuyruğunda bekleyemez).

H.Çoğu kez, boş zaman etkinliklerinde sessizliğini koruyamaz, ortamın sessizliğini delegecek davranışlarda bulunur.(Örn: Okuma saatinde acayip sesler çıkarabilir.)

İ.Çoğu kez cümlenin sonunu beklemeden eğer soruysa yanıtını yapıştırır; eğer sadece cümle ise tamamlar.

B.On iki yaşından önce birkaç dürtüsellik ya da dikkatsizlik belirtisi görülmüştür.

C.Bu belirtiler kişiyi etkileyen yaşamına ait birkaç alanda gerçekleşmiştir(Örn: Ev, okul vs).

D.Bu belirtilerin, toplumsal, okulla ya da işle ilgili işlevselliği bozduğuna ve yaşam kalitesini azalttığına ilişkin görülür bir şekilde kanıtlar vardır.

E.Bu belirtiler, yalnızca, psikoz ya da şizofreni bozukluğu sırasında ortaya çıkmaz ve başka bir ruhsal problemle de açıklanamaz.(Örn: Kişilik bozukluğu,

duygudurum bozukluğu, madde kullanımı ya da eksikliği vs) (DSM-5(2014), sy:29-32).

DEHB'in yaygınlığı ile dünya genelindeki genel görüş, günümüzde dünya genelinde okul dönemi çocukların yaklaşık %3'ü ile %5'inin DEHB'li olduğu düşünülmektedir. ABD, Kenya, Çin ve Tayland gibi birbirlerinden farklı ülkelerde DEHB için aynı tanı kriterleri kullanıldığında, yaygınlık oranları aynı düzeyde bulunmuştur. Bulguların çoğu DEHB'in kız çocuklarına göre erkek çocuklarda daha yaygın olduğunu göstermektedir(Kring, Johnson, Davison, Neale (2017), sy:399).

DEHB çoğunlukla yıllarca sürer ve toplumsal, biyolojik, psikiyatrik ve eğitimsel boyutları vardır. DEHB'in ortaya çıkışı tam olarak bilinemese de günümüzde birçok psikiyatrik bozukluğun temelinde biyolojik, sosyal ve psikolojik vs. Gibi etkenlerin etkili olduğu kanısı hakimdir. Kaotik aile yapısında yetişen ağır ihmal ve tacize maruz kalan çocuklarda DEHB belirtileri gözlenebilmektedir(Özgü, Yılmaz(2017), Sy:39).Farklı çalışmalarda da DEHB'nin gelişimde ailevi huzursuzluklar olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur.(ör.Goodman ve Stevenson,1989;mcgee,Partridge, Williams ve Silva,1991;mcgee,Williams ve Silva, 1984 çalışmaları).Benzer şekilde anne ve çocuk arasındaki uyumsuzluğun, tutarsız, hoşgörüsüz ve otoriter aile tipinde yetişen çocuklarda DEHB oranının yüksek olduğu(Campbell,1995;Woodward,Taylor ve Dowdney,1998). Diğer bir araştırma; annedeki karakteristik depresyon veya kaygı ve babadaki DEHB tanısının çocuktaki DEHB eğilimini güçlendirmektedir. Ancak bu çalışmalar doğru bir şekilde yorumlanmalıdır. Örn:anne ve babanın bazı olumsuz sonuçları DEHB'li bir çocuğa sahip olmaları olabilir ama nedeni değildir aynı şekilde bir öğretmenin davranışı çocukların dikkatini etkileyebilir veya çocuğu daha dezavantajlı bir duruma sokabilir (Austin, Sciarra(2019), sy:95). DEHB'li çocuğun çevresel koşullarda yaşayacağı herhangi olumsuz bir değişiklik süreci yönetilmesi açısından daha da kötüye gidebilir.

2.7.6.3 Tırnak yeme

Tırnak yeme, çocuklukta ve ergenlik çağında çok sık görülen hatta yetişkin bireylerde dahi görülen bir alışkanlıktır. Genellikle dört yaşlarında görülmeye başlayıp on iki yaşlarında da sona erer. Çocukların yarısında görülür.

Çocuklarda tırnak yeme bir takım korku(anne babanın ayrılık süreci, taciz vs.),baskı, gerginlik ve duygusal çatışmalar sonucu ortaya çıkar. Aile içinde aşırı baskıcı ve otoriter bir eğitim uygulanması çocuğun fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete uğraması, kıskançlık, yetersiz ilgi, sevgi, çocuğun ebeveynlerinden herhangi birini görememesi, anne ve baba arasındaki kavgalar çocukta tırnak yeme davranışına yol açabilir. Evde tırnak yiyen ve bundan ikincil kazançları olan ya da sadece model almayla çocukta tırnak yeme davranışı görülebilir (Saygılı(2018), sy:162).

Tırnak yeme davranışının sebebi parmak emmede olduğu gibi psikolojik problemlerdir. Bu davranışı engellemek için çocuğu psikolojik olarak etkileyen durumlar ortadan kaldırılmalı ya da olayın etkilerinin azaltılmasına yardımcı olunmalıdır. Tırnak yeme bir güvensizlik belirtisi olarak kabul edilmelidir (Özgü, Yılmaz(2017), sy:263).

2.7.6.4 Beslenme ve Yeme Bozuklukları

- Pika

Çocuğun gelişim dönemleri incelendiğinde bir yaşındaki tüm bebekler, ellerine aldıkları bütün objeleri emerler ve bu davranış emme ve keşif ihtiyacını karşılayan içgüdüsel bir davranıştır. Bazı çocuklarda bu davranış, bir buçuk yaşından sonra da devam eder. Çocuk iki yaşına geldiğinde parka gittiğinde yerdeki çimen,kum,taş vs gibi materyalleri ağızına atma eğilimindedir. Çocuğun bu tarz materyalleri ağızına götürmesine “pika” sendromu denir (Öz(2005), sy:46).

DSM-5’e göre;

- A.En az bir ay süreyle sürekli olarak, besin değeri olmayan maddeleri yeme
- B.Besleyici değeri olmayan besinleri tüketme çabası gelişimi ile uygun değildir(Örn: Çocuk 2 yaşından büyük ve zihinsel algılaması yerindedir.)
- C.Bu yeme davranışı kültürel normlara uygun değildir.
- D.Bu yeme davranışı, başka bir ruhsal bozukluk bağlamında ortaya çıkıyorsa ayrıca değerlendirecek kadar ağır bir durumdur.(Örn: Otizmlili bir öğrencinin her türlü maddeyi ağızına alması gibi) (DSM-5(2014), sy:171).

Pika sendromunun nedenleri biyolojik olmakla beraber psikolojik yönü de vardır. Tıp dünyasında bu konuyla ilgili en yaygın inanış demir, çinko gibi minerallerin eksikliğine bağlı görünse de psikolojik problemlerin de etkilediği düşüncesi kabul görmeye başlamıştır. Pika sendromunda tüketilen maddeler; kireç, toprak, buz, kum, kıl, kağıt, kibrit ucu, saç, plastik, sümük, telve vs. gibi materyallerdir. Pika sendromunun görüldüğü çocuklarda oral aktiviteler fazla olmakla beraberinde tırnak yeme, parmak emme de görülür. Ayrıca kaşık tırnak, yutma güçlüğü, tırnaklarda kolay kırılma, üfürüm, saç dökülmesi, katılma nöbeti, yutma güçlüğü, glossit, ağız köşelerinde ragadlar, dilde papilla atrofisi şeklinde eşlik eden sağlık problemleri de görülebilir. Ağır duygusal yoksunluk yaşayan veya terk edilmiş çocuklarda daha sık görülmektedir. Anoreksia nervroza ve bulmia görülen ebeveynlerin çocuklarında sıkça rastlanır. Pika sendormu; depresyon, ansiyeteden de etkilendiği yapılan çalışmalarda bulgulanmıştır (Ertekin&Ertekin, Korkut, Sönmez(2012), sy:158-159).

- Aşırı Yemek Yeme Ya da İştahsızlık

Yeme davranışı biyolojik ve sosyal içeriği olan karmaşık bir davranıştır. Çocukluk döneminde yeme problemleri sıklıkla rastlanmaktadır. Beslenme erken çocukluk döneminde sağlıklı gelişmesine katkı sunar. Bu dönemde beslenmenin temel amacı bebeğin büyümenin ve gelişmenin gereği olan besinleri alabilmesi, eksikliği nedeni ile ortaya çıkabilecek hastalıkların önlenmesi. Çocuğun beslenme ihtiyacı karşılanırken yaşına ve gelişimine uygun olmalıdır. Okul öncesi dönemdeki bir çocuğun gelişim hızı bebeklik dönemine göre daha yavaş olacağından beslenme düzeni ona göre ayarlanmalıdır (Feldman(2004), sy:238).Fakat bizim kültürümüzde çocuğa gelişim düzeyine ve ihtiyaçlarına uygun olarak değil de çocuğa zorla yedirmeye çalışmak çabaları devam etmektedir. Bu durum çocukla inatlaşmaya ve çocuğun zıt tepki geliştirmesine neden olur.

Çocuklar belli nedenlerden dolayı yemeyi reddedebilir ya da belli nedenlerden dolayı aşırı yeme eğilimde olabilirler iki durumunda çocuk için işlevsel yanları mevcuttur. Çocuklarda reddetme davranışının yaygınlığının daha sık olduğu düşünülmektedir. Bu çocuklarda kilo problemi ya da reddetme davranışı ile ilgili belli bir düzeni yoktur. Çocuk için endişe ve üzüntü kaynağı olabilecek durumlar mevcuttur (Özgü, Yılmaz(2017), sy:338). Bu durumlar ortadan

kaldırıldığında ya da çocuk için daha baş edilebilir hale getirildiğinde yeme problemi ortadan kalkar. Bu durumlar çocuğun ev içerisinde maruz kaldığı durumlar; anne-baba çatışması, parçalanmış bir ailede anne ya da babayla görüşmemesi ya da gerginliklerin devam ediyor olması, fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet, maddi problemler, kardeş kıskançlığı gibi okul ortamında maruz kaldığı durumlar; akran zorbalığı, akademik problemler, öğretmen tutumları vs. olarak düşünebiliriz, örnekleri çoğaltmak mümkün.

2.7.6.5 Saldırganlık ve öfke problemleri

Saldırganlık kendisini ya da başkalarını incitmek, fiziksel ve duygusal zarar vermek niyetiyle yapılan her türlü davranıştır. Öfke temel bir duyguyu ifade ederken saldırganlık öfkenin dışa vurumudur. Çocuklar saldırganlığı isteklerini ifade etme biçimi olarak kullanırlar (Kail(2004), sy:385). Saldırgan çocuk, ruhsal sorunları nedeniyle, yaşlıları ve çevresiyle uyumlu ilişkiler kuramaz. Aşırı geçimsiz, ilişkileri gergin ve sürtüşmeye dayalıdır. Parlamaya hazırdır sık sık kuralları ihlal eder ve ceza alır. Ebeveyn, öğretmen ve büyüklerine karşı tepkiseldir. Çatışma çözümünde fiziksel ve sözel şiddet kullanma eğilimindedir. Davranışlarından rahatsızlık duysa bile bu konuda dürtüseldir (Yörükoğlu(2018), sy:343). Saldırganlık doğuştan gelen içgüdüsel bir davranıştır. Çocuğun saldırganlık duygusu engellenemez ancak saldırganlık duygusunu yönetebilme becerisinin öğretilmesi saldırganlık duygusunun toplum tarafından daha kabul edilebilir davranışlara dönüştürülmesi öğretilmelidir (Özgü, Yılmaz(2017), sy:225). Saldırganlık yaşamın farklı dönemlerinde farklı şekillerde görülür. Küçük bir bebeğin saldırganlığı ısırma, saç çekme, itme şeklinde boşalım sağlar. Dışkı dışa yönelmiş bir saldırganlığı; dışkıyı tutma ise içe yönelmiş bir saldırganlığı ifade eder, saldırganlık davranışı hem içe dönük hem de dışa dönük gerçekleşebilmektedir. Saldırganlık ilk olarak dışavurum şeklindedir. Bebek; tepinme, alt kirletme ile görülen saldırganlık çocuğun büyümesi ile birlikte; itme, vurma, ağlama nöbetleri, tepinme şeklinde dışa yönelik ifade edilirken; çocuğun sözel ifade becerisi arttıkça sözel bir şekilde dışa vurulur(örn:alay etme,lakap vs.) (Brenner,1993,Bee,2000). Çocuklarda genel olarak saldırganlığı kendisine yönelttiğinde; Kendini ısırır, saç ve kirpiklerini yolar, kendisine zarar verici eylemlerde bulunur(örn:yüksek bir yerden atlar, kesici aletlerle kendine zarar verir, kimyasal madde içer vs.), öfke

krizi geçirir, yemek yememekle kendini cezalandırır, kıyafetlerine zarar verir. Çocuk saldırganlığı dışa ve çevreye yönelttiğinde; elindeki objeleri fırlatır, küfür eder, yemekleri döker, ortalığı dağıtır, oyuncaklarına zarar verir, gazete ve kağıtları yırtar, ağlar ve bağırır, bu ve buna benzer davranışlar sergiler (Öz(2005), sy:41-42).

Saldırgan çocuk, incinmekten korktuğu için ve isteklerini yaptırmak için saldırganlığı temel bir savunma mekanizması olarak kullanır. Karşı taraftan hamle gelmeden önce eylemi kendisi gerçekleştirmek ister, maruz kaldığı davranışları kendisi sergilemek ister. Çocuk, sevgi ihtiyacı hiç karşılanmamış ya da aşırı karşılanmış doyumsuz bir çocuk olabilir. Kendine saygıyı oldukça düşüktür. Saldırganlık çocuk için güçlü bir şekilde var olma biçimidir (Başar,1996).

Çocuk dikkat çekmek için de saldırgan davranışlar gösterebilir. İletişim becerilerinin zayıf olması, çocuğun mental sorunları, konuşma organlarından herhangi birinin eksikliği durumu, aile yapısındaki problemler; çocuğun saldırgan davranışlar sergilemesine neden olabilir. Anne babanın boşanması ya da anne baba arasındaki çatışmalar, sevgi ilgi yetersizliği, istismar, kayıplar, ölüm vs. Çocuk için önemli bir stresör olmakla birlikte saldırgan tepkileri de beraberinde getirir. Çocuk anne baba tarafından desteklendikçe saldırganlığı kontrol edebilirler (Özgü, Yılmaz(2017), Sy:227).

2.7.6.6 Yalan söyleme

Yalan doğru olmayan bir şeyin doğru olmadığını bilinerek söylenmesidir. Çoğu defa çocuk, yalan söylediğinin farkında olmayabilir, hayal ile gerçeği ayırt edemeyebilir, anlatılan hikayeleri kendi gerçeği gibi özümseyip gerçek olduğunu düşünebilir ve çevresindeki yetişkinlerle paylaşabilir, bu dönemde söylenen yalanlar çocuğun hayal dünyasının genişlemesine ve zihinsel gelişimine katkıda bulunur; bu tip yalanlar okul öncesi dönemde dönem özelliği olarak kabul edilebilir. Özellikle 5-6 yaşına kadar yalan söylemenin önemi yoktur. Hatta ilkokula başlayana kadar da durum böyledir (Saygılı(2018), sy:139).

Anna Freud, bir çocuğun “yalan söylediği” ifadesinin hangi andan sonra kullanılabileceğini, yani gerçeğin değiştirilmesinin ne zaman için semptom olup

olmayacağı, çocuk için aykırı olduğu sorusuna, gerçeklik gereksinimlerinin en baştan beri mevcut olmaması olarak cevap verir. Küçük çocuk normal olarak haz veren şeyleri kabullenerek haz vermeyen şeyleri yadsır. Yalan söyleyen büyük çocuklardan ve yetişkinden farklı davranmaz (Freud(2013), sy:99).

Anne ve babalar, çocuğun etrafında bulunan anneanne, dayı, hala, amca, abi, abla vs yani kısacası çocuğun sosyal çevresini oluşturan her bir birey “yalan söyleme” davranışının kazanılması ile ilgili maalesef çocuğa model olmaktadır. Önündeki örneklerde yalan söyleme ve bunlardan bazı kazanımlar elde edilmesi durumu olduğunda çocuk da benzer ya da farklı durumlar için bu ve benzeri kazanımlardan yararlanmak amacıyla yalan başvurabilir. Örn: Anne eş şiddetinden korunmak için olayları farklı anlatıp çarpıtarak kötü bir durumdan kendini korumayı başarıyorsa ve tüm bu olanlar çocuğun gözleri önünde gerçekleşiyorsa çocuk da kendi için sevimsiz olabilecek bir durumdan korunmak için yalana başvurabilir. Anne-babası tarafından ilgi görmeyen çocuk, anne ve baba arasında huzursuzluk olduğunda “dikkat çekmek” için de yalana başvurabilir (Öz(2005), sy:69). Hangi davranış problemi olursa olsun mutlaka bir işlevi ve amacı vardır. Çünkü problem davranış sergilediğinde ailenin odak noktası değişir. Örneğin anne ve babanın boşanma durumu varsa bu ertelenebilir.

2.7.6.7 İnatçılık

İnat, kişilik özelliğinden ziyade çevre etkileriyle oluşan ve çocuk gelişiminin belli evrelerinde görülen kalıcı olmayan bir özelliktir. Çocukta 3-5 yaş arası 1.inat evresi, 9-13 yaş arası 2.inat evresi olarak kabul edilir. Bu dönemlerde çocuk kendi varlığını ortaya koymak amacıyla etrafındaki kişilere direnir. Bu normal bir gelişim özelliğidir. İnatçılık şu şekilde tanımlanabilir: çocuğun anlamlı bir neden olmaksızın yapılan bir işte ve eylemde direnmesidir. İnatçılık duygusal gelişimin bir parçasıdır. Çocukta inatçılık iki buçuk yaşında başlar üç ve altı yaşlarda da en üst seviyeye ulaşır. Çocuk benmerkezci düşünce tarzından dolayı anne-baba ve çevresiyle inatlaşmaya başlar. Bu durum anne ve babayı endişelendirebilir bu nedenle çocuğun gelişimsel bir özelliği iken problem haline dönüşebilir (Çağdaş&Şahin Seçer(2011), sy:188). İnatçılık probleminin çözümü aslında oldukça basittir; çocuğa inadı yüzünden ceza vermeden, baskı yapmadan, inatlaşmayı tetikleyecek davranışlardan kaçınarak(çocukla çocuk

olmama gibi), çocuğa kararlı ve disiplinli bir tutumla yaklaşarak, çocuğa yeni seçenekler sunarak ve doğru iletişim yollarını kullanarak problem davranış azaltılabilir (Paloma(2008), sy:37).

2.7.6.8 Çalma

Anne ve babalar çalma davranışı daha sert bir tepki gösterirler. Çünkü çalma her çağda her dönemde ayıplanan, çoğunlukla cezalandırılan bir davranıştır. Tüm dinler çalmayı günah olarak da kabul etmişlerdir. Çalma konusunda da her anne babanın tutumu aynı değildir kimi evden izinsiz alınan eşyayı da çalma olarak değerlendirir (Yörükoğlu(2018), sy:337). Çalmanın gelişim dönemlerindeki yerini bilmeyen anne ve babalar her yaşta çalma davranışı için benzer tepkiler gösterirler.

Küçük çocukların benmerkezci olup isteklerini kendilerine yönelerek her şeyin kendilerine ait olduğunu düşünmelerine neden olan “oral açgözlülük” dönemin özelliğidir. Bu davranış iki nedene bağlıdır; çocuk bir yandan haz veren şeyi nedensizce ya da düşünmeden ister bir yandan da otomatik olarak hoş olmayan bir durumu reddeder ve böylece haz ilkesine uyar (Freud(2013), sy:100).

Küçük çocukların kendilerine ait olmayan eşyaları eve getirmeleri zaman zaman olan olağan bir durumdur (Ginnot(2011), sy:98). Erken çocukluk döneminde problem olarak çıkan karşı çıkma, söz dinlememe paylaşamama gibi davranışlar; ilköğretimin ilk yıllarında kavga, çalma, yalan söyleme; ergenlikte şiddet, mala zarar verme,suç işleme gibi ciddi davranış problemlerine yol açmaktadır (Losel&Bender (2003);Losel&Bender(2012)).

Çocuklarda çalma davranışını gerçek anlamda bir davranış bozukluğu olarak görülmesi için çocuğun 8 ya da 9 yaşında olması gerekir. Daha küçük yaşlardayken gelişim özelliği olarak kabul ettiğimiz bu davranış bozukluğunun nedenleri arasında çocuğun kendine karşı olan yetersizlik duygusu, değersizlik ve başkalarını kıskanma duygusu vardır. Aileleri tarafından ihtiyaçları karşılanmayan çocuk çalma davranışında bulunur. Arkadaşlarını kıskandıkları için onların eşyalarını oç alma duygusuyla çalabilirler. Sevgi ve şefkatten uzak ve aşırı koruyucu olan ailelerin çocuklarında da bu davranış bozukluğu görülebilir. Çalma davranışının iki boyutu vardır birincisinde mecburi ihtiyaçlar

söz konusu iken ikinci boyutunda çocuk, psikolojik doyum arama ve dikkat çekme çabası içerisinde (Öz(2005), sy:78-79).

Çalma davranışıyla başa çıkmada ilk adım, kendi yaş grubu içinde değerlendirmeye almaları ve çocuklara yönelik herhangi bir etiketlenmenin çocuk için olası güçlükleri anlaşılmalı. Hırsızlık karşıtı strateji, çocuğun hırsızlıkla suçlanmayı ve şüpheli olarak görülmeyi durdurması için yardım edecek adımlardan oluşmalı (Kauffman&Landrum(2015), sy:228).

İlk öğrendiğinizde dahi sakin kalmaya çalışarak; olayların nedenlerini anlamaya çalışarak, çocuğun çaldığı eşyayı yerine koymasını ya da yerine kendi harçlığından alarak geri konması sağlanmalı, aşırı tepki vermemekle durum aile içinde değerlendirilmeli, çocuk davranışının sonuçlarını yaşamalıdır, bu katı bir ceza olmamalıdır(izinsiz eşyasını aldığı kişiden samimi bir özür olabilir), çocuğunuz çalma davranışını inkar ediyorsa paylaşması için onu motive edin, anne babalar aniden ortaya çıkan eşyalara duyarsız kalmamalı kaynağını araştırmalı, sorun ne olursa paylaşılabilmesine dair demokratik bir aile atmosferi varsa çocuğun bu durumu paylaşacağı ve çözümlerle ilgili işbirliği içine gireceği unutulmamalıdır.

2.7.6.9 Enürezis (Alt Islatma)

Davranış bozukluğu olarak kabul ettiğimiz alt ıslatma davranışı çocuk, dört yaşına girdiği halde alt ıslatmalar devam ediyorsa ya da idrar kontrolü sağlandığı halde tekrar ortaya çıkıyorsa bu durum problem durum olarak kabul edilmelidir. Normal gelişim sürecinde çocuk iki yaşına doğru tuvalet kaslarını kontrol etmeye başlar, genellikle de üç yaş ya da sonlarına doğru tuvalet kontrolü sağlanmış olur. Ancak bir çocuk 4-6 yaş aralığında altına yapıyorsa hatta daha ileri yaşlarda da gerilemeler yaşıyorsa arkasında fizyolojik ya da psikolojik bir neden aramak gerekir (Öz (2005), sy:94-95).

Enüzeris çok nadiren çocuğun problemidir. Enüzerisi olan çocuk farklı davranış problemleri ile komorbiditedir(çalma, fazla yemek yeme, iştahsızlık, akademik problemler vs.). Bu durum ikincil enüzeris olarak tanımlanır; en altı ay boyunca bağırsak kontrolünü kazanmış ancak gece altını ıslatmaya başlamış gündüz de alt ıslatmalara başlamış olan çocukların durumunu ifade eder (Kauffman&Landrum(2015), sy:283). Enüresisin iki tipi mevcuttur: birinci ve

ikinci derece. Birinci derece enüneris çok sık görülür ve çocuk neredeyse her gece yatağına işer. İkinci dereceden enüneris de ise beceri kazandıktan aylar sonra yatak ıslatma durumu söz konusudur.(Swedo, Leonard(2000), sy:82). Alt ıslatma davranışı için zemin oluşturan etmeleri düşündüğümüzde sosyo-ekonomik olarak düşük ailelerde bulunana çocuklar, psikolojik sağlamlılığı bulunmayan uyumsuz ve nevroitik, her türlü şiddete uğrayan çocuklarda daha sıklıkla görüldüğünü söyleyebiliriz. Ailede kayıp, yas, kardeş kıskançlığı, hatalı ebeveyn tutumları, okul fobisi, boşanma vs gibi durumlar da çocuk için tetikleyici olacağından problemin devam etmesine ya da ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Alt ıslatmada çözüm; problemin kaynağının tespiti yani sorun fizyolojik mi ya da psikolojik mi öncelikle tespit edilmesi gerekmektedir. Problemin kaynağı psikolojik ise problemi çözmeye çalışmak ya da çocuğun problem karşısındaki psikolojik sağlamlılığını arttırmak; fizyolojik bir problemle karşı karşıya iseniz; davranış çizelgeleri, gece sıvı tüketimini azaltmak, ilaç tedavileri, ödüllendirmek gibi yöntemler işe yaramaktadır.

2.7.6.10 Enkoprezis (Dışkı Kaçırma)

Dışkı kaçırma, çok sık olmayan ve sıklıkla erkek çocuklarında görülen bir durumdur. Genellikle yatağına işemede olduğu gibi ağır bir ruhsal uyumsuzluğun belirtisidir. İlkokula başladığında devam ediyor olması sorun olarak nitelendirilir. Yatağına işemede olduğu gibi bir çeşit dışkı kaçırma vardır, yetersiz ve gevşek bir eğitim nedeniyle, baştan itibaren dışkı tutma alışkanlığı kazandırılmamıştır (Yörükoğlu(2018), sy:331).

İkinci bir çeşidinde, dışkı tutma düzene girdikten sonra sonradan çocuğun travmatik bir yaşantı geçirmesiyle beraberinde gelen gerileme davranışıdır. Bu durum sonradan başlayan yatağına işeme gibi psikolojik kökenli bir davranış problemi haline gelir. Herhangi bir ilaç ve rahatsızlık tanı kriterlerinin dışında tutulmalıdır. Ev içerisinde huzursuzluk, yeni kardeşin doğumu, ev içerisinde bir kişinin hastalanması(örneğin babaanne gibi, evdeki ilginin çocuktan başka birine yönelmesine neden olur),anneden ayrılma, okul fobisi, ailenin dışkı kaçırma problemine müdahale biçimi(ceza vermek) de problemi devam ettirir ve problem durumu etkiler (Yörükoğlu(2018), sy:331).

Enkoprezis karmaşık ve birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkan bir problem olduğundan tedavi süreci zorlayıcıdır. Çoklu bir tedavi planı yöntemi işe yarar

olabilir. Enkoprezis için öncelikli olarak problemin fizyolojik bir problemden kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespit etmek gerekir. Gerekli durumlarda ilaç tedavisi uygulanmalı, uzman yardımı ve çocuk desteklenerek çocuğu da sürece katılımı konusunda desteklenmelidir. Anne baba tutumları da gözden geçirilmeli, edilecek müdahale psiko-müdahale şeklinde olmalıdır. Bozukluğun durumuna göre uzman tarafından ihtiyaca yönelik; oyun terapisi, aile terapisi, çocuğa terapi gibi teknikler de sürece dahil edilmelidir (Akt.Özğü, Yılmaz(2017), sy:121).

3. AMAÇ VE HİPOTEZLER

3.1 Amaç

Bu araştırmanın amacı, İstanbul ilçesindeki 6-10 yaş aralığında bulunan aile bütünlüğü bulunmayan(boşanmış) çocuklar ile aile bütünlüğü bulunan öğrencilerdeki davranış problemleri arasındaki farklılıkları değerlendirmek boşanma ve çocuk ile ilgili bilimsel çalışmalara katkı sağlayacaktır. Ayrıca araştırmada boşanma olgusu tek başına ele alınmamıştır. Boşanma sürecinin öncesini ve sonrasını etkileyebileceği düşünülen birtakım parametreler de incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde 111 Aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ve 111 aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ortamda yaşayan çocuklar ile ilgili veriler toplanarak veri analiz sonuçları paylaşılacaktır. Çocuğun maruz kaldığı fiziksel çevre incelenmiştir. Elde edilen bulgular; araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgileri,araştırmaya katılan boşanmış ve boşanmamış bireylerin demografik verileri,araştırmaya katılan boşanmış ve boşanmamış bireylerin çalışma durumları,araştırmaya katılan boşanmış bireylerin medeni durumları,araştırmaya katılan boşanmış bireylerin boşanma sürecine dair bilgileri,araştırmaya katılan boşanmış ve boşanmamış bireylerin sağlık durumlarına dair bilgileri, araştırmaya katılan boşanmış ve boşanmamış çocuklarının yaşadığı birlikte yaşadığı kişi sayısı, araştırmaya katılan boşanmış ve boşanmamış bireylerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin şiddeti ve değerlendirilmesi, araştırmaya katılan boşanmış ve boşanmamış bireylerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin etkileri, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “boşanmış ve boşanmamış” aile çocuklarının “güçler ve güçlükler ölçeği” alt boyutlarının değerlendirilmesi, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “boşanmış ve boşanmamış” aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “cinsiyet” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “eğitim düzeyi” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler”

puanının karşılaştırılması,araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “çalışma durumu” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “medeni durum” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması,araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “boşanılan süre” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması, levene testi, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “boşanılan süre” açısından boşanmış aile çocuklarının “davranış problemleri ve toplam güçlük” puanının post-hoc analizi ile karşılaştırılması, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “aile danışmanlığı alma” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “velayeti olmayan ebeveynle görüşme durumu” açısından boşanmış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması, araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “cinsiyet” açısından boşanmamış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması,araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “eğitim” açısından boşanmamış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının karşılaştırılması,araştırmaya katılan “aile ve öğretmenlere” göre “çalışma durumu” açısından boşanmamış aile çocuklarının “güçler ve güçlükler” puanının,ailesi boşanan çocuklarda veli ve öğretmen değerlendirmesine göre güçlük ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi ve ailesi boşanmamış çocuklarda veli ve öğretmen değerlendirmesine göre güçlük ölçeği ve alt boyutları arasındaki ilişkinin değerlendirilerek boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri incelenecektir.

Tüm bu verileri incelediğimizde araştırmanın amacı, 6-10 yaş aralığındaki anne ve babası boşanmış çocukların davranış problemleri ve davranış problemlerinin beraberinde getirdiği güçlük düzeyi ve derecesi incelenerek boşanma sürecinde özellikle çocukların, anne ve babaların maruz kalacakları psikolojik problemlere dair olan literatür verilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacı güdülmüştür öte yandan boşanma olgusuna tek başına olumsuz bir anlam yüklenmemesi, boşanmanın doğru bir şekilde yönetilemediğinde ortaya çıkabilecek olası problemlere dikkat çekmek; anne ve babalara yol göstermek bu araştırmanın bir diğer amacı olduğunu söylemek mümkündür.

3.2 Problem Ve Hipotezler

Yapılan araştırmada; 6-10 yaş aralığında anne ve babası boşanmış çocukların, anne ve babası boşanmamış ailelerin çocuklarından farklı olarak daha çok davranış problemleri ile ilgili anlamlı bir farklılığın olup olmayacağı varsayımını sınamak amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sınanacak hipotezler şunlardır:

- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklara göre daha fazla “duygusal sorunlar” yaşamaktadır.
- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklara göre daha fazla “DEHB”li olmaya eğilimlidir.
- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklara göre daha fazla “davranış problemleri” yaşamaktadır.
- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklara göre daha fazla “akran sorunları” yaşamaktadır.
- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklara göre daha fazla “sosyal davranış problemleri” yaşamaktadır.
- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklara göre problem davranışlarda daha fazla güçlük yaşamakta ve bu durum ebeveynler için güçlük olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca yapılan araştırmada başka sorulara da cevap aranmaktadır:

- Aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan (boşanmamış) ailede büyüyen çocukların sosyodemografik özelliklerine göre (yaş,cinsiyet), ve Ebeveynlerin sosyodemografik özellikleriyle (yaş, cinsiyet, eğitim, çalışma durumu,

çalışma saati, çocuğun yaşadığı evdeki kişi sayısı vs) yaşanan güçlükler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

- Boşanma süreci ve sonrasındaki süreç yönetiminin(çocuğa boşanma ile açıklama yapılması, yeniden evlenme, aile danışmanlığı, velayet değişikliği, velayeti olmayan ebeveynin çocukla düzenli görüşüp görüşmemesi) davranış problemine etkisi ve yaşanan güçlüklerle etkisinin olup olmadığının araştırılması.
- Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocukların ebeveynlerin fiziksel bir rahatsızlığı ve ailede fiziksel ve psikolojik rahatsızlığı bulunan bireylerin davranış problemine etkisi ve yaşanan güçlüklerle etkisinin olup olmadığının araştırılması.

4. YÖNTEM

4.1 Katılımcılar

4.1.1 Katılımcı verilerin toplanması

Araştırmaya gönüllü olarak katılan hedef kitle, 6-10 yaş aralığındaki çocukların ebeveynlerinden ve öğretmenlerinden oluşmaktadır. Anketler İstanbul Milli Eğitimin resmi onayıyla Ümraniye, Gaziosmanpaşa ve Ataşehir'deki ilkokullarda uygulanmıştır. Örneklem grup seçilirken sosyodemografik açıdan dezavantajlı olduğu düşünülen bölgeler seçilmiştir. Fakat araştırma yapılırken ebeveynlerin bazılarının okuma ve yazma bilmediğinden ve boşanma olgusuna bakış açısının travmatik olduğu gerekçesiyle sürece dahil edilememiştir, bu problemler verilerin toplanmasını zorlaştırmıştır. Araştırmaya aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede yaşayan 111 çocuk ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede yaşayan 111 çocuk olmak üzere 222 çocuk araştırmaya dahil edilmiştir.

4.1.2 Katılımcı demografik özellikleri

Çizelge 4.1. de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin ailesi boşananların %62,2'si (69) erkek, %37,8'si kız (42); Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) %30,6'sı 7 yaşında(34), %21,6'sı 8 yaşında(24) ,%17,1'i 9 yaşında(19),% 30,6'sı 10 yaşındaki(34) çocuklardan oluşmaktadır. Aile bütünlüğü olan(boşanmamış) olanların %47,7'ü (53) erkek, %52,2'si (58) kız; 11,7'si 7 yaşında(13),18,0'ı 8 yaşında(20),37,8'si 9 yaşında(42),32,4'ü 10 yaşındaki(36) çocuklardan oluşmaktadır.

Çizelge 4.1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

		Ailesi Boşanmış		Ailesi Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Öğrencinin cinsiyeti	Kız	42	37,8	58	52,3
	Erkek	69	62,2	53	47,7
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Öğrencinin yaşı	7 yaş	34	30,6	13	11,7
	8 yaş	24	21,6	20	18,0
	9 yaş	19	17,1	42	37,8
	10 yaş	34	30,6	36	32,4
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Çizelge 4.2: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Demografik Verileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	93	83,8	94	84,7
	Erkek	18	16,2	17	15,3
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Yaş	20-25 yaş	2	1,8		
	26- 30 yaş	24	21,6	11	9,9
	31- 35 yaş	39	35,1	34	30,6
	36-40 yaş	28	25,2	25	22,5
	41-45 yaş	14	12,6	35	31,5
	46 yaş ve üstü	4	3,6	6	5,4
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Çizelge 4.2: (devam) Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Demografik Verileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Eğitim Durumu	Okur yazar	14	12,6	5	4,5
	İlkokul	24	21,6	27	24,3
	Ortaokul	18	16,2	16	14,4
	Lise	43	38,7	32	28,8
	Ön lisans	9	8,1	14	12,6
	Lisans	1	,9	17	15,3
	Yüksek lisans	2	1,8		
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin, %83,8'i (93) kadın, %16,2'si erkek(18),%1,8'i (2) 20-25 aralığında, 21,6'sı 26-30 (24) aralığında, %35,1'i (39) 31-35 yaş aralığında,% 25,2'si 36-40(8) yaş aralığında, %12,6'sı 41-46(14) yaş aralığında, %3,6'sı 46 ve üstü (4)yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan boşanmış kişilerin eğitim durumları şöyledir; %12,6'sı okuryazar(14), %21,6'sı ilkokul(24) mezunu, %16,2'si ortaokul(18) mezunu, %38,7'si (43) lise mezunu, %8,1'i önlisans mezunu(9), %0,9'u üniversite mezunu(1), %1,8'i yüksek lisans (2) mezunlarından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmamış katılımcıların;%84,7'si (94) kadın, %15,3'ü(17) erkektir. 20-25 yaş aralığında katılımcı bulunmamaktadır, %9,9'u 26-30 (11) yaş aralığında, %30,6'sı (34) 31-35 yaş aralığında,% 22,5'i 36-40(25) yaş aralığında, %31,5'i 41-46(35) yaş aralığında, %5,4'ü 46 ve üstü (6)yaş aralığındadır Araştırmaya katılan boşanmamış kişilerin eğitim durumu şöyledir: %4,5'i okur yazar(5), %24,3'ü ilkokul(27), %14,4'ü ortaokul(16),28,8'i lise mezunu(32), %12,6'sı ön lisans(14), %15,3'ü üniversite(17) mezunlarından oluşmaktadır. Yüksek lisans yapan katılımcı bulunmamaktadır.

Çizelge 4.3: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çalışma Durumları

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Çalışma Durumu	Evet	78	70,3	41	37,8
	Hayır	33	29,7	69	62,2
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Çalışma Saati (saat/gün)	Cevapsız	33	29,7	69	62,2
	0-4 saat	5	4,5	1	,9
	5-8 saat	30	27,5	24	21,6
	9-12 saat	39	35,1	17	15,3
	13 ve üstü	3	2,7		
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin, %70,3'ü (78) bir işi olduğunu ve %29,7'sinin (33) herhangi bir işte çalışmadığı, %4,5'inin 0-4 saat(5) çalıştığı, %27,5'inin 5-8 saat(30) çalıştığı, %35,1'i (39) 9-12 saat çalıştığı, %35,1'inin 13 saat ve üstü(3) çalıştığı görülmektedir. Boşanmamış bireylerin %61,3'ü ise çalışmamaktadır. İşli olan kesim ise, %21,6 (24) oranında 5-8 saat çalışmaktadır.

Araştırmaya katılan boşanmamış bireylerin, %37,8'inin bir işi olduğunu ve %62,2'sinin(69) herhangi bir işte çalışmadığı, %0,9'unun 0-4 saat(1) çalıştığı, %21,6'sının 5-8 saat(24) çalıştığı, %15,3'ünün 9-12 saat(17) çalıştığı görülmektedir. 13 saat ve üstü çalışan birey bulunmamaktadır.

Çizelge 4.4: Araştırmaya Katılan Boşanmış Bireylerin Medeni Durumları

		N	Yüzde
Medeni Durum	Bekar	79	71,2
	Evli	32	28,8
	Toplam	111	100,0
Eşinizden ne zaman boşandınız?	0-1 yıl	14	12,6
	2-3 yıl	28	25,2
	4-5 yıl	29	26,1
	6-8 yıl	31	27,9
	9-12 yıl	7	6,3
	12 yıl ve üstü	2	1,8
	Toplam	111	100,0
	Kaç yıl evli kaldınız?	0-1 yıl	8
2-3 yıl		12	10,8
4-5 yıl		13	11,7
6-8 yıl		36	32,4
9-12 yıl		25	22,5
12 yıl ve üstü		17	15,3
Toplam		111	100,0

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin %71,2'si bekar(79), %12,6'sı 0-1 yıl(14) , % 25,2'si 2-3 yıl(28), %26,1'i 4-5 yıl(29), %27,9'u 6-8 yıl(31), %6,3'ü 9-12 yıl(7), %1,8'i 12yıl ve üstü(2) önce boşandığı ve %7,2'sinin 0-1 yıl (8),

%10,8'inin 2-3 yıl(12), %11,7'sinin 4-5 yıl(13), %32,4'ünün 6-8 yıl(36), %22,5'inin 9-12 yıl(25), %15,3'ünün 12 yıl ve üstü(17)evli kaldığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.5: Araştırmaya Katılan Boşanmış Bireylerin Boşanma Sürecine Dair Bilgileri

		N	Yüzde
Boşanma süreci ve ya sonrasında aile danışmanlığı aldınız mı?	Evet	18	16,2
	Hayır	93	83,8
	Toplam	111	100,0
Çocuğunuza boşanma kararını siz mi açıkladınız?	Evet	74	66,7
	Hayır	37	33,3
	Toplam	111	100,0
Çocuğun Velayeti sizde mi?	Evet	101	91,0
	Hayır	10	9,0
	Toplam	111	100,0
Çocuğun velayeti ile ilgili değişiklik yaşandı mı?	Evet	8	7,2
	Hayır	103	92,8
	Toplam	111	100,0
Velayeti sizde ise çocuk baba ya da anne ile düzenli görüşüyor mu?	Evet	61	55,0
	Hayır	50	45,0
	Toplam	111	100,0

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin %83,8'inin(93) boşanma süreci veya sonrasında aile danışmanlığı almadığı, %66,7'sinin(74) çocuğuna kararı kendi açıkladığı, %91'inin(101) velayeti kendisinde olduğu, %92,8'inde(103) velayet konusunda değişiklik yaşanmadığı ve %55'inin(61) diğer ebeveyni ile düzenli olarak görüştüğü belirlenmiştir.

Çizelge 4.6: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Sağlık Durumlarına Dair Bilgileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Geçirdiğiniz herhangi bir tıbbi (fiziksel) hastalığınız var mı?	Var	23	20,7	8	7,2
	Yok	88	79,3	103	92,8
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Ailenizde herhangi bir psikiyatrik hastalığı olan var mı?	Var	21	18,9	5	4,5
	Yok	90	81,1	106	95,5
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Ailenizde herhangi bir tıbbi (fiziksel) hastalığı olan var mı?	Var	21	18,9	7	6,3
	Yok	90	81,1	104	93,7
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Araştırmaya katılan boşanmış bireyler, %20,7 oranında fiziksel bir rahatsızlık geçirmiş, %18,9'inin ailesinde psikiyatrik bir rahatsızlık mevcut ve fiziksel bir rahatsızlık olduğu bildirilmiştir. Boşanmamış bireylerde ise, %7,2'inde fiziksel bir rahatsızlık olduğu, ailesinde %4,5 oranında psikiyatrik hastalık olduğu, %6,3'sinde ise ailesinde tıbbi bir rahatsızlık olduğunu bildirmiştir.

Çizelge 4.7: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarının Yaşadığı Birlikte Yaşadığı Kişi Sayısı

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Çocuğun yaşadığı evde kimler yaşıyor?	0-2 kişi	20	18,0		
	3-4 kişi	66	59,5	73	65,8
	5-6 kişi	22	19,8	36	32,4
	7 ve üstü	3	2,7	2	1,8
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin çocukları %18,0'ı 0-2 kişi(20), %59,5'i 3-4 kişi(66), %19,8'i 5-6 kişi(22), %2,7'si 7 ve üstü(3) kişi ile birlikte yaşadığı, boşanmamış çiftlerin çocuklarının %65,8'i 3-4 kişi(73), %32,4'ü 5-6 kişi(36), %1,8'i 7 ve üstü(2) sayıda kişi ile birlikte yaşadığı görülmektedir

4.2 Veri Toplama Araçları

Yapılan araştırmada “Kişisel Bilgi Formu”, “Güçler ve Güçlükler Anketi Ebeveyn Formu”, “Güçler ve Güçlükler Anketi Öğretmen Formu” kullanılmıştır.

4.2.1 Sosyodemografik bilgi formu ve özellikleri

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, aktif çalışma durumu ve saatleri, boşanma öncesi ve sonrası süreç yönetimi, kişide fiziksel rahatsızlığın olup olmadığı, ailede psikolojik ve fiziksel bir rahatsızlığın olup olmadığı ve çocuğun yaşadığı evdeki kişi sayısını tespit etmek amacıyla 17 maddeden oluşan kişisel bilgi formu hazırlanmıştır.

4.2.2 Güçler ve güçlükler anketi ebeveyn ve öğretmen

Aile bütünlüğü olmayan(başanmış) koşullarda büyüyen 6-10 yaş aralığındaki çocukların davranış problemlerini analiz etmek ve aile bütünlüğü olan

(boşanmamış) çocuk ve ergenlerle ilgili psikolojik ve psikiyatrik araştırmalarda veri elde etmek için ve klinik gözlem sonrasında duygu ve davranış problemlerini taramak amacıyla, güvenilir ve geçerli araçlara gereksinim duyulmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA) “Strength and Difficulties Questionnaire-(SDQ)” Robert Goodman tarafından 1997 yılında geliştirilmiştir. Güçler ve Güçlükler Anketinin Ebeveyn formunun ön bölümünde 25 maddeden oluşan bazı soruları hem olumlu davranış özelliklerin hem de olumsuz davranış özelliklerini sorgulayan maddeler mevcuttur. Güçler ve Güçlükler Ebeveyn Anketinin arka bölümünde ebeveyn ve çocuk için güçlüklerin derecesini belirlemek amacıyla 8 soru maddesi daha bulunmaktadır. Güçler ve Güçlükler Öğretmen Anketinde, ebeveyn formlarının ilk 25 maddesi bulunmaktadır. Yapılan araştırmada Güçler ve Güçlükler Anketinin hem ebeveyn formu hem de öğretmen formu kullanılmıştır. Buradaki amaç elde edilen verilerin karşılaştırarak farklılıkların oluşup oluşmayacağı ve nedenleri üzerine sorgulama yapmaktır. Güçler ve Güçlükler Anketinde her biri beş soru içeren beş problem alt boyutu bulunmaktadır; dehb, davranış problemleri, akran sorunları, duygusal problemler ve sosyal davranışlar. Her bir alt boyut kendi içerisinde değerlendirilip ayrı puanlar elde edilerek toplam güçlük puanı hesaplanacaktır. Güçler ve Güçlükler Anketinin 4-16 yaş aralığını için ebeveyn ve öğretmen formu ile 11-16 yaş aralığında bulunan ergenlerin kendisinin doldurduğu formlar kısa sürede işaretlenebilmektedir GGA'nın ebeveyn formunun genişletilmiş uyarlamasıyla yaşanan davranış problemlerinin sosyal ve akademik işlevselliğe etkisinin olup olmadığı ve ebeveynlere getirdiği yük ve yol açmış olabileceği genel güçlük düzeyinin de araştırılarak “etkilenme yani güçlük derecesi” tespit edilmeye çalışılmaktadır (Güvenir ve arkadaşları(1997), sy:65-66).

4.3 İşlem

Yapılacak araştırma konusu belirlendikten sonra anket uygulaması için gerekli izinler için sosyal bilimler enstitüsüne başvuru yapılmış 15.04.2019 tarihli etik onay raporu hazırlanmış ve etik kurulundan rektörlük onayı alınmıştır (Bknz,Ek-6). İstanbul İl Mili Eğitime bağlı okullarda uygulama yapılacağı için İstanbul il Milli Eğitim Müdürlüğünün Stratejik Geliştirme-ARGE birimine

başvuru yapılarak 17.05.2019 tarihli valilik oluru alınmıştır (Bknz,Ek-7). Alınan onaydan sonra hedef okul ve kitleye ulaşılarak veriler toplanmıştır.

Veri toplama sürecinde hedef grubumuzu 6-10 yaş aralığındaki aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ve aynı zamanda aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklar olarak hedeflenmiştir.

Yapılan araştırma 6-10 yaş aralığında buluna çocukları kapsadığından ebeveyn ve öğretmenlere “Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur ve Onay formu” verilerek gönüllü katılımın esas olduğu vurgulanmıştır. Verilerin toplanması sürecinde boşanma olgusunun kendileri için aşılmış bir durum olmadığı ve kendileri için kabul edilmesi zor bir durum olduğu gerekçesiyle araştırmaya katılmak istemeyen ebeveynlerin olduğu görüldü. Verilerin toplanması aşamasında okullarda Psikolojik danışman ve rehber öğretmen olarak görev yapan meslektaşlarının destekleriyle veri toplanması işlemi kısa sürede gerçekleştirilmiştir. 111 aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) ve 111 aile bütünlüğü olan(boşanmamış) çocuklarla ilgili veri toplanmış olup analiz bölümüne geçilmiştir.

4.4 Veri Analizi

Yapılan araştırmada 222 kişiye ulaşılmış ve katılımcılardan elde edilen veriler “SPSS 22.0 (İstatistiksel Veri Analiz Programı)”yla değerlendirilmiştir. Aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ve aile bütünlüğü olan (boşanmamış) ailede büyüyen çocuklar için cinsiyet ve yaş özelliklerini belirten sosyodemografik bilgi tablosu oluşturulmuş olup araştırmaya dahil olan ebeveynlerden toplanan verilerden yola çıkarak; cinsiyet, yaş, çalışma durumu ve saati, boşanma süresi, evlilik yılı, boşanma öncesi ve sonrası süreci yönetebilme ile ilgili veriler, velayet ile ilgili veriler, aile ve ebeveyn ile ilgili sağlık sorunları ile ilgili veriler ile çocuğun yaşadığı evde yaşayan kişi sayısı ile ilgili verilerin bulunduğu frekans ve yüzdelik tabloları oluşturulmuştur.

Veri analizleri için T aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) çocuklardan alınan veriler ile ilgili T-testi analiz yöntemi uygulanmıştır. Toplanan verilerin kendi aralarındaki korelasyonlarına bakılmış olup her bir grup için sosyodemografik değişkenler de tablolaştırılarak analiz

edilmiştir. Söz konusu güçlük farkının hangi sürelerden kaynaklandığını tespit etmek ve davranış problemleri ile toplam güçlük puanı belirlemek amacıyla önce “ levene testi” analizi yapılmış olup verilerin homojen olduğu görülmüş ve ardından “ Post-hoc testi” analizi yapılmıştır.

5. BULGULAR

5.1 Araştırmanın Temel Hipotezlerinin Sınanması

Yapılan araştırmanın amacı aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailelerin çocukların davranış problemleri açısından karşılaştırma yapmak gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının analiz etmektir. Araştırmanın hipotezlerinin sınanması amacıyla Independent samples t-testi,Levene testi ve Post-hoc testi analizleri yapılmıştır.Analizlerden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterilecektir.

Çizelge 5.1: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Şiddeti ve Değerlendirilmesi

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Duygular, dikkati toplama, davranış ya da başkaları ile geçinebilme?	Hayır	24	21,6	68	61,3
	Evet-biraz	63	56,8	36	32,4
	Evet-Oldukça Ciddi	21	18,9	5	4,5
	Evet- Çok Ciddi	3	2,7	2	1,8
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Bu güçlükler ne zamandır var?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	1 aydan az	4	3,6	3	2,7
	1-5 ay	20	18,0	6	5,4
	6-12 ay	17	15,3	10	9,0
	1 yıldan fazla	46	41,4	24	21,6
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Bu güçlükler çocuğunuzu sıkıntıya sokuyor ya da moralini bozuyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	9	8,1	8	7,2
	Biraz	56	50,5	30	27,0
	Oldukça Fazla	18	16,2	4	3,6
	Çok Fazla	4	3,6	1	,9
Toplam	111	100,0	111	100,0	

Boşanmış ailelerin çocuklarının %56,8 oranında Duygular, dikkati toplama, davranış ya da başkaları ile geçinebilme konusunda “biraz” güçlük yaşadığı ifade edilmiştir. Bu güçlüklerin %41,4 oranında “1 yıldan fazla” mevcut olduğu, %50,5 oranında bu güçlüklerin çocukları sıkıntıya soktuğu ve moralini bozduğu tespit edilmiştir. Boşanmamış ailelerin çocukları ise %61,3 oranında söz konusu bir güçlekle karşılaşmadığı, güçlük ile karşılaşanların %21,6’sının 1 yıldan fazla sürdüğü, %27’sinin ise “biraz” sıkıntıya girdiği ve moralinin bozulduğu belirlenmiştir.

Çizelge 5.2: Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Etkileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Ev yaşamı etkiliyor mu	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	17	15,3	8	7,2
	Biraz	47	42,3	31	27,9
	Oldukça Fazla	18	16,2	3	2,7
	Çok Fazla	5	4,5	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Arkadaş ilişkileri etkiliyor mu	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	11	9,9	6	5,4
	Biraz	52	46,8	32	28,8
	Oldukça Fazla	21	18,9	4	3,6
	Çok Fazla	3	2,7	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Sınıf içi öğrenme etkiliyor mu	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	11	9,9	13	11,7
	Biraz	38	34,2	25	22,5
	Oldukça Fazla	31	27,9	5	4,5
	Çok Fazla	7	6,3		
	Toplam	111	100,0	111	100,0
Boş zaman etkinlikleri etkiliyor mu	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	26	23,4	14	12,6
	Biraz	42	37,8	25	22,5
	Oldukça Fazla	14	12,6	3	2,7
	Çok Fazla	5	4,5	1	,9
	Toplam	111	100,0	111	100,0

Çizelge 5.2: (devam) Araştırmaya Katılan Boşanmış ve Boşanmamış Bireylerin Çocuklarının Yaşadıkları Güçlüklerin Etkileri

		Boşanmış		Boşanmamış	
		N	Yüzde	N	Yüzde
Bu güçlükler size ya da ailenize zorluk yaşıyor mu?	Cevapsız	24	21,6	68	61,3
	Kesinlikle Hayır	9	8,1	13	11,7
	Biraz	53	47,7	27	24,3
	Oldukça Fazla	19	17,1	2	1,8
	Çok Fazla	6	5,4	1	,9
	Toplam		111	100,0	111

Boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin ev yaşamını %42,3 oranında, arkadaş ilişkilerini %46,8, sınıf içi öğrenmeyi %34,2, boş zaman etkinliklerini %37,8 oranında biraz etkilendiği belirlenmiştir. Bu güçlükler %47,7 oranında bireylere ve ailelere zorluk yaşatmaktadır.

Boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin ev yaşamını %27,9 oranında, arkadaş ilişkilerini %28,8, sınıf içi öğrenmeyi %22,5, boş zaman etkinliklerini %22,5 oranında biraz etkilendiği belirlenmiştir. Bu güçlükler %24,3 oranında bireylere ve ailelere zorluk yaşatmaktadır.

Çizelge 5.3: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanmış ve Boşanmamış” Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler Ölçeği” Alt Boyutlarının Değerlendirilmesi

		Boşanmış			Boşanmamış	
		N	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
Duygusal sorunlar (aile)		111	8,8378	1,84657	7,9459	1,67244
Dehb (aile)		111	10,1441	2,06198	9,7328	1,68478
Davranış problemleri (aile)		111	8,1712	1,56597	7,8108	1,18715
Akran sorunları (aile)		111	10,3784	1,61838	9,7477	1,26109
Sosyal davranış (aile)		111	11,3423	2,03379	11,9640	1,34115

Çizelge 5.3: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanmış ve Boşanmamış” Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler Ölçeği” Alt Boyutlarının Değerlendirilmesi

	N	Boşanmış		Boşanmamış	
		Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma
Duygusal sorunlar (öğretmen)	111	8,3333	1,89896	7,5135	1,24947
Dehb (öğretmen)	111	9,4505	1,67190	9,2703	1,29296
Davranış problemleri (öğretmen)	111	7,7568	1,35657	7,0360	,91381
Akran sorunları (öğretmen)	111	10,0090	1,28979	9,9640	1,11948
Sosyal davranış (öğretmen)	111	10,9369	2,05948	11,7387	1,68799
Toplam (veli)	111	37,0901	4,98096	34,6847	4,41481
Toplam (öğretmen)	111	34,9910	3,71605	32,8468	3,06949

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre ailesi boşanmış çocukların toplam güçlük düzeyi 37,09 puan, ailesi boşanmamış çocukların ise, 34,68 puan olarak tespit edilmiştir. Öğretmenler açısından ise, ailesi boşanmış çocukların güçlük düzeyi 34,68, boşanmamış çocukların 32,84 puan olarak belirlenmiştir.

Veli değerlendirmesine göre en yüksek ortalama puana sahip alt boyut ailesi boşanmış ve boşanmamış çocuklarda “sosyal davranış” (11,34-11,96), alt boyutu olarak tespit edilmiştir. Öğretmen değerlendirmesine göre de, en yüksek ortalama puana sahip alt boyut ailesi boşanmış ve boşanmamış çocuklarda “sosyal davranış” (10,93-11,73), alt boyutu olarak belirlenmiştir. Sonraki en yüksek güçlük boyutunun bütün grup ve değerlendirmelerde “Akran sorunları” olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.4: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanmış ve Boşanmamış” Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Aile	N	Ortalama	Standart Sapma	P*
Duygusal sorunlar (aile)	Boşanmış	111	8,8378	1,84657	0.000
	Boşanmamış	111	7,9459	1,67244	
Dehb (aile)	Boşanmış	111	10,1441	2,06198	0.166
	Boşanmamış	111	9,7928	1,68478	
Davranış problemleri (aile)	Boşanmış	111	8,1712	1,56597	0.055
	Boşanmamış	111	7,8108	1,18715	
Akran sorunları (aile)	Boşanmış	111	10,3784	1,61838	0.001
	Boşanmamış	111	9,7477	1,26109	
Sosyal davranış (aile)	Boşanmış	111	11,3423	2,03379	0.008
	Boşanmamış	111	11,9640	1,34115	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Boşanmış	111	8,3333	1,89896	0.000
	Boşanmamış	111	7,5135	1,24947	
Dehb (öğretmen)	Boşanmış	111	9,4505	1,67190	0.370
	Boşanmamış	111	9,2703	1,29296	
Davranış problemleri (öğretmen)	Boşanmış	111	7,7568	1,35657	0.000
	Boşanmamış	111	7,0360	,91381	
Akran sorunları (öğretmen)	Boşanmış	111	10,0090	1,28979	0.781
	Boşanmamış	111	9,9640	1,11948	
Sosyal davranış (öğretmen)	Boşanmış	111	10,9369	2,05948	0.002
	Boşanmamış	111	11,7387	1,68799	
Toplam (veli)	Boşanmış	111	37,0901	4,98096	0.000
	Boşanmamış	111	34,6847	4,41481	
Toplam (öğretmen)	Boşanmış	111	34,9910	3,71605	0.000
	Boşanmamış	111	32,8468	3,06949	

* Bağımsız Örneklem T testi kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, boşanmış ve boşanmamış aile çocukları arasındaki güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve ailesi boşanmış olan çocukların güçlük düzeyinin boşanmamış olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir (p=0.000). Aynı şekilde “duygusal sorunlar, akran sorunları ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı şekilde boşanmış aile çocuklarının puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir (p<0.05).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre boşanmış ve boşanmamış aile çocukları arasındaki güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve ailesi boşanmış olan çocukların güçlük düzeyinin boşanmamış olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir (p=0.000). Aynı şekilde “duygusal sorunlar, davranış problemleri ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı şekilde boşanmış aile çocuklarının puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir (p<0.05).

Çizelge 5.5: Ailesi Boşanan Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

	V_ duygusal_sorunlar	V_ dehb	V_ davranış_problemleri	V_ akran_sorunları	V_ sosyal_davranış	Ö_ duygusal_sorunlar	Ö_ dehb	Ö_ davranış_problemleri	Ö_ akran_sorunları	Ö_ sosyal_davranış	V_ toplam	Ö_ toplam
V_ duygusal_sorunlar R	1	,331**	,563**	,203*	,000	,472**	,062	,205*	,035	,040	,747**	,336**
P		,000	,000	,032	,997	,000	,517	,030	,716	,674	,000	,000
N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Çizelge 5.5: (devam)Ailesi Boşanan Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranış_problemleri	V_akran_sorunları	V_sosyal_davranış	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranış_problemleri	Ö_akran_sorunları	Ö_sosyal_davranış	V_toplam	Ö_toplam
V_dehb	R	,331**	1	,164	,286**	,266**	,099	,250**	,117	,020	,090	,694**	,211*
	P	,000		,085	,002	,005	,301	,008	,223	,835	,348	,000	,026
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_davranış_problemleri	R	,563**	,164	1	,215*	-,104	,170	-,047	,229*	-,019	-,104	,654**	,183
	P	,000	,085		,024	,276	,074	,624	,015	,845	,279	,000	,054
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_akran_sorunları	R	,203*	,286**	,215*	1	,322**	,157	,054	,063	,186	,206*	,579**	,149
	P	,032	,002	,024		,001	,100	,573	,511	,051	,030	,000	,119
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_sosyal_davranış	R	,000	,266**	-,104	,322**	1	,022	,101	-,124	,051	,448**	,112	-,008
	P	,997	,005	,276	,001		,819	,290	,193	,596	,000	,243	,934
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_duygusal_sorunlar	R	,472**	,099	,170	,157	,022	1	,101	,441**	,051	,191*	,308**	,708**
	P	,000	,301	,074	,100	,819		,291	,000	,597	,044	,001	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Çizelge 5.5: (devam)Ailesi Boşanan Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranış_problemleri	V_akran_sorunları	V_sosyal_davranış	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranış_problemleri	Ö_akran_sorunları	Ö_sosyal_davranış	V_toplam	Ö_toplam
Ö_dehb	R	,062	,250**	-,047	,054	,101	,101	1	,025	,125	,056	,101	,565**
	P	,517	,008	,624	,573	,290	,291		,797	,193	,560	,292	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_davranış_problemleri	R	,205*	,117	,229*	,063	-,124	,441**	,025	1	-,113	-,119	,216*	,575**
	P	,030	,223	,015	,511	,193	,000	,797		,237	,212	,023	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_akran_sorunları	R	,035	,020	-,019	,186	,051	,051	,125	-,113	1	,117	,082	,368**
	P	,716	,835	,845	,051	,596	,597	,193	,237		,223	,393	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_sosyal_davranış	R	,040	,090	-,104	,206*	,448**	,191*	,056	-,119	,117	1	,046	,008
	P	,674	,348	,279	,030	,000	,044	,560	,212	,223		,633	,932
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_toplam	R	,747**	,694**	,654**	,579**	,112	,308**	,101	,216*	,082	,046	1	,306**
	P	,000	,000	,000	,000	,243	,001	,292	,023	,393	,633		,001
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_toplam	R	,336**	,211*	,183	,149	-,008	,708**	,565**	,575**	,368**	,008	,306**	1
	P	,000	,026	,054	,119	,934	,000	,000	,000	,000	,932	,001	
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Veli değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında orta dereceli pozitif bir yönde korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.747$, $p=0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.708$, $p=0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

Çizelge 5 6: Ailesi Boşanmamış Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranış_problemleri	V_akran_sorunları	V_sosyal_davranış	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranış_problemleri	Ö_akran_sorunları	Ö_sosyal_davranış	V_toplam	Ö_toplam
V_duygusal_sorunlar	R	1	,422**	,430**	,300**	,161	,435**	,293**	,204*	,067	,050	,802**	,423**
	P		,000	,000	,001	,091	,000	,002	,032	,485	,604	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_dehb	R	,422**	1	,217*	,215*	-,019	,185	,443**	,023	,092	-,118	,720**	,351**
	P	,000		,022	,024	,840	,052	,000	,814	,335	,216	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_davranış_problemleri	R	,430**	,217*	1	,186	,070	,250**	,140	,258**	,063	-,211*	,589**	,281**
	P	,000	,022		,050	,466	,008	,142	,006	,510	,026	,000	,003
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Çizelge 5 6: (devam)Ailesi Boşanmamış Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranış_problemleri	V_akran_sorunları	V_sosyal_davranış	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranış_problemleri	Ö_akran_sorunları	Ö_sosyal_davranış	V_toplam	Ö_toplam
V_akran_sorunları	R	,300**	,215*	,186	1	,285**	,112	,165	,079	,270**	,101	,557**	,211*
	P	,001	,024	,050		,002	,243	,084	,410	,004	,291	,000	,026
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_sosyal_davranış	R	,161	-,019	,070	,285**	1	,163	,011	-,036	,241*	,317**	,083	,072
	P	,091	,840	,466	,002		,087	,910	,707	,011	,001	,389	,456
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_duygusal_sorunlar	R	,435**	,185	,250**	,112	,163	1	,358**	,398**	,104	,155	,343**	,729**
	P	,000	,052	,008	,243	,087		,000	,000	,276	,105	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_dehb	R	,293**	,443**	,140	,165	,011	,358**	1	,084	,189*	-,063	,396**	,732**
	P	,002	,000	,142	,084	,910	,000		,381	,047	,510	,000	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_davranış_problemleri	R	,204*	,023	,258**	,079	-,036	,398**	,084	1	,170	,248**	,156	,465**
	P	,032	,814	,006	,410	,707	,000	,381		,074	,009	,102	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_akran_sorunları	R	,067	,092	,063	,270**	,241*	,104	,189*	,170	1	,399**	,126	,493**
	P	,485	,335	,510	,004	,011	,276	,047	,074		,000	,186	,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Çizelge 5 6: (devam)Ailesi Boşanmamış Çocuklarda Veli ve Öğretmen Değerlendirmesine Göre Güçlük Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		V_duygusal_sorunlar	V_dehb	V_davranış_problemleri	V_akran_sorunları	V_sosyal_davranış	Ö_duygusal_sorunlar	Ö_dehb	Ö_davranış_problemleri	Ö_akran_sorunları	Ö_sosyal_davranış	V_toplam	Ö_toplam
Ö_sosyal_davranış	R	,050	-,118	-,211*	,101	,317**	,155	-,063	,248**	,399**	1	-,112	,097
	P	,604	,216	,026	,291	,001	,105	,510	,009	,000		,240	,309
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
V_toplam	R	,802**	,720**	,589**	,557**	,083	,343**	,396**	,156	,126	-,112	1	,453**
	P	,000	,000	,000	,000	,389	,000	,000	,102	,186	,240		,000
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111
Ö_toplam	R	,423**	,351**	,281**	,211*	,072	,729**	,732**	,465**	,493**	,097	,453**	1
	P	,000	,000	,003	,026	,456	,000	,000	,000	,000	,309	,000	
	N	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111

Veli değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında düşük dereceli pozitif bir yönde korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = 0.802$, $p = 0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Toplam güçlük puanı ile DEHB alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r = 0.732$, $p = 0.000$). DEHB boyutunun güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirilmektedir.

5.2 Yan Amaçların Sınanması ve Sosyodemografik Değişkenliklerle İlgili

Betimsel Analizler

Çizelge 5 7: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Cinsiyet” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Aile cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	P*
Duygusal sorunlar (aile)	Kadın	93	8,8387	1,84915	0.991
	Erkek	18	8,8333	1,88648	
DEHB (aile)	Kadın	93	10,0860	2,04650	0.502
	Erkek	18	10,4444	2,17532	
Davranış problemleri (aile)	Kadın	93	8,1505	1,63485	0.754
	Erkek	18	8,2778	1,17851	
Akran sorunları (aile)	Kadın	93	10,2581	1,55970	0.075
	Erkek	18	11,0000	1,81497	
Sosyal davranış (aile)	Kadın	93	11,2473	2,08335	0.265
	Erkek	18	11,8333	1,72354	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Kadın	93	8,2151	1,78672	0.136
	Erkek	18	8,9444	2,36325	
DEHB (öğretmen)	Kadın	93	9,3763	1,69343	0.291
	Erkek	18	9,8333	1,54349	
Davranış problemleri (öğretmen)	Kadın	93	7,6559	1,34726	0.075
	Erkek	18	8,2778	1,31978	
Akran sorunları (öğretmen)	Kadın	93	10,0323	1,26364	0.668
	Erkek	18	9,8889	1,45072	
Sosyal davranış (öğretmen)	Kadın	93	10,9677	2,05072	0.722
	Erkek	18	10,7778	2,15722	
Toplam (veli)	Kadın	93	36,9247	5,17359	0.429
	Erkek	18	37,9444	3,84206	
Toplam (öğretmen)	Kadın	93	34,6882	3,63551	0.050
	Erkek	18	36,5556	3,83823	

* Bağımsız Örneklem T testi kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=0.050$). Erkek katılımcıların güçlük düzeyi, kadınlara göre daha yüksektir.

Çizelge 5 8: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim Düzeyi” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_duygusal_sorunlar	Okur yazar	14	8,9286	2,16490	0,454
	İlkokul	24	8,3333	1,85722	
	Ortaokul	18	9,1111	1,71117	
	Lise	43	9,0465	1,90180	
	Ön lisans	9	8,1111	1,26930	
	Lisans	1	9,0000	.	
	Yüksek lisans	2	10,5000	,70711	
	Toplam	11	8,8378	1,84657	
V_dehb	Okur yazar	14	9,7143	1,68379	0,920
	İlkokul	24	10,5417	1,97768	
	Ortaokul	18	9,8889	1,84355	
	Lise	43	10,1628	2,35968	
	Ön lisans	9	10,0000	2,23607	
	Lisans	1	11,0000	.	
	Yüksek lisans	2	10,5000	,70711	
	Toplam	11	10,1441	2,06198	
V_davranış_problemleri	Okur yazar	14	8,4286	1,82775	0,249
	İlkokul	24	8,0833	1,28255	
	Ortaokul	18	8,0556	1,43372	
	Lise	43	8,3488	1,73045	
	Ön lisans	9	7,0000	1,00000	
	Lisans	1	9,0000	.	
	Yüksek lisans	2	9,5000	,70711	
	Toplam	11	8,1712	1,56597	

Çizelge 5 8: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim Düzeyi” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_akran_sorunları	Okur yazar	14	9,9286	1,63915	0,425
	İlkokul	24	10,2500	1,42188	
	Ortaokul	18	10,2778	1,36363	
	Lise	43	10,5116	1,69554	
	Ön lisans	9	10,3333	1,80278	
	Lisans	1	12,0000	.	
	Yüksek lisans	2	12,5000	3,53553	
	Toplam	11	10,3784	1,61838	
V_sosyal_davrans	Okur yazar	14	10,5000	1,34450	0,119
	İlkokul	24	12,0833	1,93181	
	Ortaokul	18	11,1111	2,39826	
	Lise	43	11,0465	2,08113	
	Ön lisans	9	12,0000	1,73205	
	Lisans	1	12,0000	.	
	Yüksek lisans	2	13,5000	,70711	
	Toplam	11	11,3423	2,03379	
Ö_duygusal_sorunlar	Okur yazar	14	7,9286	2,33582	0,415
	İlkokul	24	8,1667	1,88049	
	Ortaokul	18	8,3889	1,64992	
	Lise	43	8,3721	1,77312	
	Ön lisans	9	8,3333	2,29129	
	Lisans	1	12,0000	.	
	Yüksek lisans	2	10,0000	1,41421	
	Toplam	11	8,3333	1,89896	
Ö_dehb	Okur yazar	14	9,2143	1,96815	0,477
	İlkokul	24	9,2917	1,60106	
	Ortaokul	18	10,0556	1,47418	
	Lise	43	9,2558	1,71954	
	Ön lisans	9	10,1111	1,61589	
	Lisans	1	8,0000	.	
	Yüksek lisans	2	9,5000	,70711	
	Toplam	11	9,4505	1,67190	

Çizelge 5 8: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim Düzeyi” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
Ö_davranış_ problemleri	Okur yazar	14	7,9286	1,43925	0,318
	İlkokul	24	8,2083	1,84106	
	Ortaokul	18	7,3889	,97853	
	Lise	43	7,6279	1,13438	
	Ön lisans	9	7,4444	1,33333	
	Lisans	1	7,0000	.	
	Yüksek lisans	2	9,0000	,00000	
	Toplam	11	7,7568	1,35657	
Ö_akran_sorunları	Okur yazar	14	10,0000	1,24035	0,670
	İlkokul	24	10,2083	1,50302	
	Ortaokul	18	10,3333	1,18818	
	Lise	43	9,7674	1,23128	
	Ön lisans	9	10,0000	1,22474	
	Lisans	1	9,0000	.	
	Yüksek lisans	2	10,5000	2,12132	
	Toplam	11	10,0090	1,28979	
Ö_sosyal_davranış	Okur yazar	14	10,0000	1,75412	0,218
	İlkokul	24	10,7917	1,97768	
	Ortaokul	18	10,4444	2,54887	
	Lise	43	11,2558	1,98917	
	Ön lisans	9	12,1111	1,69148	
	Lisans	1	12,0000	.	
	Yüksek lisans	2	11,0000	1,41421	
	Toplam	11	10,9369	2,05948	
V_toplam	Okur yazar	14	36,5714	6,06014	0,630
	İlkokul	24	36,7917	4,44267	
	Ortaokul	18	36,9444	3,18955	
	Lise	43	37,6047	5,67005	
	Ön lisans	9	35,1111	4,28499	
	Lisans	1	40,0000	.	
	Yüksek lisans	2	42,0000	4,24264	
	Toplam	11	37,0901	4,98096	

Çizelge 5 8: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim Düzeyi” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
Ö_toplam	Okur yazar	14	34,7857	4,90178	0,540
	İlkokul	24	35,5833	3,34816	
	Ortaokul	18	35,3889	2,74695	
	Lise	43	34,3721	3,74181	
	Ön lisans	9	34,7778	4,32371	
	Lisans	1	36,0000	.	
	Yüksek lisans	2	39,5000	3,53553	
	Toplam	11	34,9910	3,71605	
		1			

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, eğitim düzeyi açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Çizelge 5 9: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Çalışma Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	P*
Duygusal sorunlar (aile)	Evet	78	8,8333	1,91655	0,969
	Hayır	33	8,8485	1,69781	
Dehb (aile)	Evet	78	10,1026	2,20737	0,746
	Hayır	33	10,2424	1,69614	
Davranış problemleri (aile)	Evet	78	8,0897	1,53052	0,402
	Hayır	33	8,3636	1,65488	
Akran sorunları (aile)	Evet	78	10,3205	1,57491	0,565
	Hayır	33	10,5152	1,73424	

Çizelge 5 9: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Çalışma Durumu	N	Ortalama	Standart Sapma	P*
Sosyal davranış (aile)	Evet	78	11,4103	1,92344	0,591
	Hayır	33	11,1818	2,29748	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Evet	78	8,4744	1,88448	0,231
	Hayır	33	8,0000	1,92029	
Dehb (öğretmen)	Evet	78	9,3462	1,63427	0,314
	Hayır	33	9,6970	1,75864	
Davranış problemleri (öğretmen)	Evet	78	7,7179	1,41327	0,645
	Hayır	33	7,8485	1,22783	
Akran sorunları (öğretmen)	Evet	78	9,9744	1,31894	0,665
	Hayır	33	10,0909	1,23399	
Sosyal davranış (öğretmen)	Evet	78	11,3846	1,84624	0,000
	Hayır	33	9,8788	2,17597	
Toplam (veli)	Evet	78	36,9872	5,02331	0,740
	Hayır	33	37,3333	4,94764	
Toplam (öğretmen)	Evet	78	34,9103	3,65096	0,727
	Hayır	33	35,1818	3,91675	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesine göre, sosyal davranış boyutunda ailesi çalışanların sosyal davranış düzeyi, çalışmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ($p=0.000$).

Çizelge 5 10: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Medeni Durum” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Medeni Durum	N	Ortalama	Standart Sapma	P*
Duygusal sorunlar (aile)	Bekar	79	8,7215	1,86008	0,299
	Evli	32	9,1250	1,80947	
Dehb (aile)	Bekar	79	10,0886	2,14350	0,658
	Evli	32	10,2813	1,87056	
Davranış problemleri (aile)	Bekar	79	8,0380	1,53124	0,160
	Evli	32	8,5000	1,62640	
Akran sorunları (aile)	Bekar	79	10,2785	1,71671	0,309
	Evli	32	10,6250	1,33803	
Sosyal davranış (aile)	Bekar	79	11,0886	2,09511	0,038
	Evli	32	11,9688	1,75029	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Bekar	79	8,3544	1,92845	0,855
	Evli	32	8,2813	1,85323	
Dehb (öğretmen)	Bekar	79	9,3924	1,74251	0,598
	Evli	32	9,5938	1,49966	
Davranış problemleri (öğretmen)	Bekar	79	7,7595	1,44307	0,974
	Evli	32	7,7500	1,13592	
Akran sorunları (öğretmen)	Bekar	79	9,9241	1,40304	0,278
	Evli	32	10,2188	,94132	
Sosyal davranış (öğretmen)	Bekar	79	10,8861	2,03802	0,685
	Evli	32	11,0625	2,13930	
Toplam (veli)	Bekar	79	36,7722	5,12397	0,293
	Evli	32	37,8750	4,59137	
Toplam (öğretmen)	Bekar	79	34,8734	3,80407	0,603
	Evli	32	35,2813	3,53083	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, medeni durum açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Ancak veli değerlendirmesine göre, sosyal davranış boyutunda evli

olanların sosyal davranış düzeyi, evli olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur (p=0.000).

Çizelge 5 11: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_duygusal_sorunlar	0-1 yıl	14	7,7143	1,93862	0.103
	2-3 yıl	28	9,0357	1,62121	
	4-5 yıl	29	8,6207	1,85960	
	6-8 yıl	31	9,3871	1,74504	
	9-12 yıl	7	8,5714	2,43975	
	12 yıl	2	9,5000	,70711	
	ve üstü				
	Toplam	111	8,8378	1,84657	
V_dehb	0-1 yıl	14	10,0714	2,43261	0,771
	2-3 yıl	28	10,3929	2,16606	
	4-5 yıl	29	9,7931	1,97085	
	6-8 yıl	31	10,2903	2,11650	
	9-12 yıl	7	9,7143	1,25357	
	12 yıl	2	11,5000	,70711	
	ve üstü				
	Toplam	111	10,1441	2,06198	
V_davranış_problemleri	0-1 yıl	14	7,1429	1,02711	0,047
	2-3 yıl	28	8,3571	1,41981	
	4-5 yıl	29	8,0690	1,64601	
	6-8 yıl	31	8,6774	1,62043	
	9-12 yıl	7	8,0000	1,73205	
	12 yıl	2	7,0000	1,41421	
	ve üstü				
	Toplam	111	8,1712	1,56597	
V_akran_sorunları	0-1 yıl	14	9,7857	1,92867	0,140
	2-3 yıl	28	10,7143	1,86304	
	4-5 yıl	29	10,2069	1,34641	
	6-8 yıl	31	10,5161	1,48034	
	9-12 yıl	7	9,7143	1,11270	
	12 yıl	2	12,5000	,70711	
	ve üstü				
	Toplam	111	10,3784	1,61838	
V_sosyal_davranış	0-1 yıl	14	11,1429	2,44500	0,077
	2-3 yıl	28	10,8929	1,98773	
	4-5 yıl	29	11,6897	2,10617	
	6-8 yıl	31	11,9355	1,74996	
	9-12 yıl	7	9,7143	1,25357	
	12 yıl	2	10,5000	2,12132	
	ve üstü				
	Toplam	111	11,3423	2,03379	

Çizelge 5 11: (devamı) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
Ö_duygusal_sorunlar	0-1 yıl	14	7,5714	1,39859	0,441
	2-3 yıl	28	8,3571	1,66031	
	4-5 yıl	29	8,4828	2,19774	
	6-8 yıl	31	8,7097	2,11650	
	9-12 yıl	7	7,5714	1,13389	
	12 yıl	2	8,0000	1,41421	
	ve üstü				
	Toplam	111	8,3333	1,89896	
Ö_dehb	0-1 yıl	14	9,6429	1,69193	0,559
	2-3 yıl	28	9,6071	1,83261	
	4-5 yıl	29	9,1034	1,14470	
	6-8 yıl	31	9,5161	1,82338	
	9-12 yıl	7	10,0000	2,30940	
	12 yıl	2	8,0000	,00000	
	ve üstü				
	Toplam	111	9,4505	1,67190	
Ö_davranış_problemleri	0-1 yıl	14	7,4286	,93761	0,294
	2-3 yıl	28	8,0000	1,53960	
	4-5 yıl	29	7,6207	1,37357	
	6-8 yıl	31	8,0000	1,29099	
	9-12 yıl	7	6,8571	1,34519	
	12 yıl	2	8,0000	1,41421	
	ve üstü				
	Toplam	111	7,7568	1,35657	
Ö_akran_sorunları	0-1 yıl	14	9,7857	1,25137	0,368
	2-3 yıl	28	9,9643	1,40059	
	4-5 yıl	29	9,6897	1,25651	
	6-8 yıl	31	10,4194	1,14816	
	9-12 yıl	7	10,1429	1,57359	
	12 yıl	2	10,0000	1,41421	
	ve üstü				
	Toplam	111	10,0090	1,28979	
Ö_sosyal_davranış	0-1 yıl	14	10,6429	2,70632	0,849
	2-3 yıl	28	10,8571	2,15534	
	4-5 yıl	29	10,9655	1,74198	
	6-8 yıl	31	11,1935	2,00698	
	9-12 yıl	7	10,2857	1,97605	
	12 yıl	2	12,0000	2,82843	
	ve üstü				
	Toplam	111	10,9369	2,05948	

Çizelge 5 11: (devamı) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_toplam	0-1 yıl	14	33,9286	5,95450	0,036
	2-3 yıl	28	38,1786	4,30378	
	4-5 yıl	29	36,1034	5,41390	
	6-8 yıl	31	38,4516	3,99866	
	9-12 yıl	7	36,1429	5,39841	
	12 yıl ve üstü	2	40,5000	2,12132	
	Toplam	111	37,0901	4,98096	
Ö_toplam	0-1 yıl	14	33,8571	3,20713	0,425
	2-3 yıl	28	35,3571	3,58199	
	4-5 yıl	29	34,5172	3,66080	
	6-8 yıl	31	35,9032	4,04438	
	9-12 yıl	7	34,4286	4,15761	
	12 yıl ve üstü	2	32,5000	,70711	
	Toplam	111	34,9910	3,71605	

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, boşanılan süre açısından güçlük puanları arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Gruplar arasında güçlük puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p < 0.036$). Davranış problemleri alt boyutunda da anlamlı fark bulunmuştur ($p = 0.047$). Söz konusu farkın hangi süreler arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla “levene testi” ve “post-hoc” analizleri uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, boşanılan süre açısından güçlük puanları arasında anlamlı fark belirlenmemiştir ($p > 0.05$).

Çizelge 5 12: Levene Testi

	Levene Statistic	Df1	Df2	Sig.
Davranış problemleri	,956	5	105	,448
Toplam güçlük puanı	1,247	5	105	,293

Post-hoc analizinin uygulanmasına karar vermek açısından verilerin homojenliği levene testi ile değerlendirilmiştir. Test sonucuna göre homojen bir dağılımın söz konusu olduğu belirlenmiştir ($p>0.05$).

Çizelge 5 13: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Davranış Problemleri ve Toplam Güçlük” Puanının Post-hoc Analizi İle karşılaştırılması

Dependent Variable	(I) Boşanma Süresi	(J) Boşanma Süresi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Davranış Problemleri	0-1 yıl	2-3 yıl	-1,21429	,49773	,152
		4-5 yıl	-,92611	,49486	,425
		6-8 yıl	-1,53456*	,48963	,026
		9-12 yıl	-,85714	,70389	,827
		12 yıl ve üstü	,14286	1,14946	1,000
	2-3 yıl	0-1 yıl	1,21429	,49773	,152
		4-5 yıl	,28818	,40288	,980
		6-8 yıl	-,32028	,39644	,966
		9-12 yıl	,35714	,64256	,994
		12 yıl ve üstü	1,35714	1,11296	,826
	4-5 yıl	0-1 yıl	,92611	,49486	,425
		2-3 yıl	-,28818	,40288	,980
		6-8 yıl	-,60845	,39283	,634
		9-12 yıl	,06897	,64035	1,000
		12 yıl ve üstü	1,06897	1,11168	,929
	6-8 yıl	0-1 yıl	1,53456*	,48963	,026
		2-3 yıl	,32028	,39644	,966
		4-5 yıl	,60845	,39283	,634
		9-12 yıl	,67742	,63632	,894
		12 yıl ve üstü	1,67742	1,10936	,657
	9-12 yıl	0-1 yıl	,85714	,70389	,827
		2-3 yıl	-,35714	,64256	,994
		4-5 yıl	-,06897	,64035	1,000
		6-8 yıl	-,67742	,63632	,894
12 yıl ve üstü		1,00000	1,21918	,963	
12 yıl ve üstü	0-1 yıl	-,14286	1,14946	1,000	
	2-3 yıl	-1,35714	1,11296	,826	
	4-5 yıl	-1,06897	1,11168	,929	
	6-8 yıl	-1,67742	1,10936	,657	
	9-12 yıl	-1,00000	1,21918	,963	

Çizelge 5 13: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Boşanılan Süre” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Davranış Problemleri ve Toplam Güçlük” Puanının Post-hoc Analizi İle karşılaştırılması

Dependent Variable	(I) Boşanma Süresi	(J) Boşanma Süresi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Toplam Güçlük Puanı	0-1 yıl	2-3 yıl	-4,25000	1,57815	,085
		4-5 yıl	-2,17488	1,56906	,735
		6-8 yıl	-4,52304*	1,55249	,049
		9-12 yıl	-2,21429	2,23185	,920
		12 yıl ve üstü	-6,57143	3,64459	,468
	2-3 yıl	0-1 yıl	4,25000	1,57815	,085
		4-5 yıl	2,07512	1,27740	,584
		6-8 yıl	-,27304	1,25700	1,000
		9-12 yıl	2,03571	2,03739	,917
		12 yıl ve üstü	-2,32143	3,52886	,986
	4-5 yıl	0-1 yıl	2,17488	1,56906	,735
		2-3 yıl	-2,07512	1,27740	,584
		6-8 yıl	-2,34816	1,24556	,417
		9-12 yıl	-,03941	2,03035	1,000
		12 yıl ve üstü	-4,39655	3,52480	,812
	6-8 yıl	0-1 yıl	4,52304*	1,55249	,049
		2-3 yıl	,27304	1,25700	1,000
		4-5 yıl	2,34816	1,24556	,417
		9-12 yıl	2,30876	2,01758	,862
		12 yıl ve üstü	-2,04839	3,51746	,992
	9-12 yıl	0-1 yıl	2,21429	2,23185	,920
		2-3 yıl	-2,03571	2,03739	,917
		4-5 yıl	,03941	2,03035	1,000
		6-8 yıl	-2,30876	2,01758	,862
		12 yıl ve üstü	-4,35714	3,86567	,869
	12 yıl ve üstü	0-1 yıl	6,57143	3,64459	,468
		2-3 yıl	2,32143	3,52886	,986
		4-5 yıl	4,39655	3,52480	,812
6-8 yıl		2,04839	3,51746	,992	
9-12 yıl		4,35714	3,86567	,869	

Veli değerlendirmesine göre, boşanma süresi “6-8 yıl” olanların, “0-1 yıl” olanlara göre toplam güçlük ve davranış problemleri açısından daha fazla güçlük puanına sahip olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$).

Çizelge 5 14: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Aile Danışmanlığı Alma” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Aile Danışmanlığı	N	Mean	Std. Deviation	P
Duygusal sorunlar (aile)	Evet	18	8,4444	1,86008	0,326
	Hayır	93	8,9140	1,80947	
Dehb (aile)	Evet	18	9,5000	2,14350	0,148
	Hayır	93	10,2688	1,87056	
Davranış problemleri (aile)	Evet	18	7,7222	1,53124	0,185
	Hayır	93	8,2581	1,62640	
Akran sorunları (aile)	Evet	18	10,1667	1,71671	0,547
	Hayır	93	10,4194	1,33803	
Sosyal davranış (aile)	Evet	18	11,2778	2,09511	0,884
	Hayır	93	11,3548	1,75029	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Evet	18	7,7778	1,92845	0,176
	Hayır	93	8,4409	1,85323	
Dehb (öğretmen)	Evet	18	9,1111	1,74251	0,349
	Hayır	93	9,5161	1,49966	
Davranış problemleri (öğretmen)	Evet	18	7,7778	1,44307	0,943
	Hayır	93	7,7527	1,13592	
Akran sorunları (öğretmen)	Evet	18	10,0000	1,40304	0,974
	Hayır	93	10,0108	,94132	
Sosyal davranış (öğretmen)	Evet	18	10,9444	2,03802	0,987
	Hayır	93	10,9355	2,13930	
Toplam (veli)	Evet	18	35,5000	5,12397	0,140
	Hayır	93	37,3978	4,59137	
Toplam (öğretmen)	Evet	18	33,8889	3,80407	0,170
	Hayır	93	35,2043	3,53083	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, aile danışmanlığı alma açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Çizelge 5 15: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Velayeti Olmayan Ebeveynle Görüşme Durumu” Açısından Boşanmış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

Velayeti sizde ise anne/baba ile görüşüyor mu	N	Mean	Std. Deviation	P
Duygusal sorunlar (aile)	Evet 61	8,7705	1,89203	0,673
	Hayır 50	8,9200	1,80521	
Dehb (aile)	Evet 61	10,2787	2,26665	0,450
	Hayır 50	9,9800	1,78988	
Davranış problemleri (aile)	Evet 61	8,0656	1,64184	0,435
	Hayır 50	8,3000	1,47427	
Akran sorunları (aile)	Evet 61	10,3115	1,63851	0,633
	Hayır 50	10,4600	1,60624	
Sosyal davranış (aile)	Evet 61	11,6066	1,96874	0,131
	Hayır 50	11,0200	2,08483	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Evet 61	8,3607	1,96666	0,868
	Hayır 50	8,3000	1,83225	
Dehb (öğretmen)	Evet 61	9,4754	1,82215	0,863
	Hayır 50	9,4200	1,48585	
Davranış problemleri (öğretmen)	Evet 61	7,9344	1,36466	0,128
	Hayır 50	7,5400	1,32803	
Akran sorunları (öğretmen)	Evet 61	9,8197	1,44347	0,088
	Hayır 50	10,2400	1,04119	
Sosyal davranış (öğretmen)	Evet 61	11,1967	2,00682	0,143
	Hayır 50	10,6200	2,09849	
Toplam (veli)	Evet 61	36,9836	5,37430	0,805
	Hayır 50	37,2200	4,50528	
Toplam (öğretmen)	Evet 61	35,0820	3,83968	0,777
	Hayır 50	34,8800	3,59501	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, velayetin olmayan ebeveyn ile görüşme açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Çizelge 5 16: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Cinsiyet” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

	Aile cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	P
Duygusal sorunlar (aile)	Kadın	94	8,0426	1,72218	0.153
	Erkek	17	7,4118	1,27764	
Dehb (aile)	Kadın	94	9,8936	1,72563	0.139
	Erkek	17	9,2353	1,34766	
Davranış problemleri (aile)	Kadın	94	7,8511	1,11642	0.403
	Erkek	17	7,5882	1,54349	
Akran sorunları (aile)	Kadın	94	9,7128	1,28366	0.494
	Erkek	17	9,9412	1,14404	
Sosyal davranış (aile)	Kadın	94	11,9787	1,34387	0.787
	Erkek	17	11,8824	1,36393	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Kadın	94	7,5638	1,26626	0.321
	Erkek	17	7,2353	1,14725	
Dehb (öğretmen)	Kadın	94	9,3936	1,32160	0.017
	Erkek	17	8,5882	,87026	
Davranış problemleri (öğretmen)	Kadın	94	7,0745	,91862	0.300
	Erkek	17	6,8235	,88284	
Akran sorunları (öğretmen)	Kadın	94	9,9787	1,09720	0.746
	Erkek	17	9,8824	1,26897	
Sosyal davranış (öğretmen)	Kadın	94	11,8085	1,69931	0.308
	Erkek	17	11,3529	1,61791	
Toplam (veli)	Kadın	94	34,9043	4,56039	0.219
	Erkek	17	33,4706	3,35629	
Toplam (öğretmen)	Kadın	94	33,0532	3,12247	0.096
	Erkek	17	31,7059	2,54374	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından toplam güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesine göre; DEHB puanı kızlarda, erkeklere göre istatistiksel olarak yüksek bulunmuştur ($p=0.017$).

Çizelge 5 17: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_duygusal_sorunlar	Okur yazar	5	8,2000	2,38747	0,584
	İlkokul	27	8,4074	1,59950	
	Ortaokul	16	8,0000	1,50555	
	Lise	32	7,8438	1,79802	
	Ön lisans	14	7,6429	1,90575	
	Lisans	17	7,5294	1,28051	
	Yüksek lisans	111	7,9459	1,67244	
	Toplam	5	10,2000	1,92354	
V_dehb	Okur yazar	27	10,3704	1,69043	0,180
	İlkokul	16	10,1875	1,86971	
	Ortaokul	32	9,4375	1,74018	
	Lise	14	9,4286	1,39859	
	Ön lisans	17	9,3529	1,36662	
	Lisans	111	9,7928	1,68478	
	Yüksek lisans	5	8,4000	1,14018	
	Toplam	27	8,0000	1,20894	
V_davranış_problemleri	Okur yazar	16	7,5000	1,36626	0,650
	İlkokul	32	7,7813	,83219	
	Ortaokul	14	7,8571	1,16732	
	Lise	17	7,6471	1,57881	
	Ön lisans	111	7,8108	1,18715	
	Lisans	5	9,4000	2,30217	
	Yüksek lisans	27	9,5185	1,12217	
	Toplam	16	10,0625	1,12361	

Çizelge 5 17: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
V_akran_sorunları	Okur	32	9,5000	1,13592	0,232
	yazar				
	İlkokul	14	9,8571	1,46009	
	Ortaokul	17	10,2941	1,21268	
	Lise	111	9,7477	1,26109	
	Ön lisans	5	11,0000	1,41421	
	Lisans	27	12,0000	1,14354	
	Yüksek lisans	16	12,2500	1,18322	
	Toplam	32	11,6875	1,74942	
	V_sosyal_davranış	Okur	14	12,1429	
yazar					
İlkokul		17	12,2941	,98518	
Ortaokul		111	11,9640	1,34115	
Lise		5	8,6000	2,30217	
Ön lisans		27	7,6667	1,30089	
Lisans		16	7,7500	1,12546	
Yüksek lisans		32	7,3125	,96512	
Toplam		14	7,5714	1,60357	
Ö_duygusal_sorunlar		Okur	17	7,0588	,89935
	yazar				
	İlkokul	111	7,5135	1,24947	
	Ortaokul	5	10,0000	,70711	
	Lise	27	9,2963	1,29540	
	Ön lisans	16	9,7500	1,48324	
	Lisans	32	9,0313	1,06208	
	Yüksek lisans	14	9,1429	1,40642	
	Toplam	17	9,1176	1,49509	
	Ö_dehb	Okur	111	9,2703	1,29296
yazar					
İlkokul		5	7,6000	1,81659	
Ortaokul		27	7,3333	1,10940	
Lise		16	6,8125	1,04682	
Ön lisans		32	7,0000	,67202	
Lisans		14	6,8571	,77033	
Yüksek lisans		17	6,8235	,39295	
Toplam		111	7,0360	,91381	

Çizelge 5 17: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P		
Ö_davranış_problemleri	Okur yazar	5	9,4000	1,14018	0,204		
	İlkokul	27	10,1481	1,06351			
	Ortaokul	16	9,8750	1,08781			
	Lise	32	9,8750	1,15703			
	Ön lisans	14	9,9286	1,38477			
	Lisans	17	10,1176	,99262			
	Yüksek lisans	111	9,9640	1,11948			
	Toplam	5	10,4000	2,07364			
	Ö_akran_sorunları	Okur yazar	27	12,1481		1,58609	0,764
		İlkokul	16	11,8750		2,24722	
Ortaokul		32	11,4688	1,62609			
Lise		14	11,9286	1,43925			
Ön lisans		17	11,7059	1,35852			
Lisans		111	11,7387	1,68799			
Yüksek lisans		5	36,2000	7,04982			
Toplam		27	35,8148	4,80414			
Ö_sosyal_davranış		Okur yazar	16	35,3750	5,03157	0,325	
		İlkokul	32	33,8125	3,83059		
	Ortaokul	14	33,7143	4,28645			
	Lise	17	34,2353	3,32659			
	Ön lisans	111	34,6847	4,41481			
	Lisans	5	35,4000	3,97492			
	Yüksek lisans	27	33,3704	3,15190			
	Toplam	16	33,1875	3,12450			
	V_toplam	Okur yazar	32	32,4063	2,67436		0,440
		İlkokul	14	32,5714	4,03283		
Ortaokul		17	32,0000	2,15058			
Lise		111	32,8468	3,06949			
Ön lisans		9	35,1111	4,28499			
Lisans		1	40,0000	.			
Yüksek lisans		2	42,0000	4,24264			
Toplam		111	37,0901	4,98096			

Çizelge 5 17: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Eğitim” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının Karşılaştırılması

		N	Mean	Std. Deviation	P
Ö_toplam	Okur yazar	14	34,7857	4,90178	0,261
	İlkokul	24	35,5833	3,34816	
	Ortaokul	18	35,3889	2,74695	
	Lise	43	34,3721	3,74181	
	Ön lisans	9	34,7778	4,32371	
	Lisans	1	36,0000	.	
	Yüksek lisans	2	39,5000	3,53553	
	Toplam	111	34,9910	3,71605	

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, eğitim açısından güçlük puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Çizelge 5 18: Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının

	Çalışma Durumu	N	Mean	Std. Deviation	P
Duygusal sorunlar (aile)	Evet	78	8,8333	1,91655	0,215
	Hayır	33	8,8485	1,69781	
Dehb (aile)	Evet	78	10,1026	2,20737	0,048
	Hayır	33	10,2424	1,69614	
Davranış problemleri (aile)	Evet	78	8,0897	1,53052	0,262
	Hayır	33	8,3636	1,65488	
Akran sorunları (aile)	Evet	78	10,3205	1,57491	0,628
	Hayır	33	10,5152	1,73424	

Çizelge 5 18: (devam) Araştırmaya Katılan “Aile ve Öğretmenlere” Göre “Çalışma Durumu” Açısından Boşanmamış Aile Çocuklarının “Güçler ve Güçlükler” Puanının

	Çalışma Durumu	N	Mean	Std. Deviation	P
Sosyal davranış (aile)	Evet	78	11,4103	1,92344	0,724
	Hayır	33	11,1818	2,29748	
Duygusal sorunlar (öğretmen)	Evet	78	8,4744	1,88448	0,116
	Hayır	33	8,0000	1,92029	
Dehb (öğretmen)	Evet	78	9,3462	1,63427	0,040
	Hayır	33	9,6970	1,75864	
Davranış problemleri (öğretmen)	Evet	78	7,7179	1,41327	0,743
	Hayır	33	7,8485	1,22783	
Akran sorunları (öğretmen)	Evet	78	9,9744	1,31894	0,069
	Hayır	33	10,0909	1,23399	
Sosyal davranış (öğretmen)	Evet	78	11,3846	1,84624	0,508
	Hayır	33	9,8788	2,17597	
Toplam (veli)	Evet	78	36,9872	5,02331	0,067
	Hayır	33	37,3333	4,94764	
Toplam (öğretmen)	Evet	78	34,9103	3,65096	0,017
	Hayır	33	35,1818	3,91675	

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı fark tespit edilmemiştir. DEHB düzeyinin çalışmayanlarda, çalışanlara göre istatistiksel olarak yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.048$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı fark olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmayanların çalışanlara göre, güçlük puanının istatistiksel olarak anlamlı

şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p=0.017$). Ayrıca çalışmayanların DEHB ortalama puanının çalışanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.040$).

6. TARTIŞMA

Tez çalışmasının temel amacı aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ve aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailelerde yetişen 0-6 yaş aralığındaki çocuklarını karşılaştırarak boşanmanın çocuklar üzerinde davranış problemleri açısından etkisini olumsuz etkilerine bakmak ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemektir. Yapılan araştırmadaki analiz çalışmalarına odaklanılmasının bir sebebi literatürde 6-10 yaş aralığında yapılan bilimsel çalışmaların; boşanma ve çocuktaki davranış problemleri arasındaki ilişkiyle ilgili birçok çalışma olmasına rağmen, boşanma ve 6-10 yaş aralığında bulunan çocuklardaki davranış problemleri; duygusal sorunlar, DEHB, davranış problemleri, akran sorunları ve sosyal davranış problemleri ile ilgili sınırlı sayıda çalışmanın yapılmış olması ve ayrıca yapılan bu çalışmada sosyodemografik yapı açısından dezavantajlı(göç, ekonomi, kültür) olduğu düşünülen bir bölgede boşanmanın çocuk üzerindeki etkisinin görülmek istenmesidir.

Yapılan araştırmada aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailelerden 111 veri, aile bütünlüğü olan(boşanmamış)ailelerden 111 veri toplanmıştır. 6-10 yaş aralığındaki aile bütünlüğü olmayan (boşanmış) katılan öğrencilerin ailesi boşananların 69'u erkek, 42'si kız, katılan öğrencilerin yaş ortalaması 9'dur. Aile bütünlüğü olan(boşanmamış) olanların 53 erkek, 58 kız, katılan öğrencilerin yaş ortalaması 9'dur.

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin, 93 kadın ve erkek 18 katılmışlardır. Katılımcılardan 2'si 20-25 aralığında, 24'ü 26-30 aralığında, 39'u 31-35 yaş aralığında,8'i 36-40 yaş aralığında, 14'ü 41-46 yaş aralığında, 4'ü 46 ve üstü yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan boşanmış kişilerin eğitim durumları şöyledir; 14'ü okuryazar, 24'ü ilkökul mezunu, 18'i ortaokul mezunu, 43'ü lise mezunu, 9'u ön lisans mezunu, 1'i üniversite mezunu, 2'si yüksek lisans mezunlarından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan boşanmamış katılımcıların; 94'ü kadın,17'i erkektir. 20-25 yaş aralığında katılımcı bulunmamaktadır,

katılımcıların 11'i 26-30 yaş aralığında, 34'ü 31-35 yaş aralığında, 25'i 36-40 yaş aralığında, 35'i 41-46 yaş aralığında, 6'sı 46 ve üstü yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan boşanmamış kişilerin eğitim durumu şöyledir: 5'i okur yazar, 27'si ilkokul, 16'sı ortaokul, 32'si lise mezunu, 14'ü ön lisans, 17'si üniversite mezunlarından oluşmaktadır. Yüksek lisans yapan katılımcı bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin, 78'inin bir işi olduğunu ve 33'ün herhangi bir işte çalışmadığı, 5'inin 0-4 saat aralığında çalıştığı, 30'unun 5-8 saat aralığında çalıştığı, 39'unun 9-12 saat çalıştığı, 3'ünün 13 saat ve üstü çalıştığı görülmektedir. Araştırmaya katılan boşanmamış bireylerin, 41'nin bir işi olduğunu ve 69'unun herhangi bir işte çalışmadığı, 1'inin 0-4 saat aralığında çalıştığı, 24'ünün 5-8 saat aralığında çalıştığı, 17'sinin 9-12 saat aralığında çalıştığı görülmektedir. 13 ve üstü çalışan birey bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin 79'u bekar; 32'si tekrardan evlenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin 14'ü 0-1 yıl önce boşandığını, 28'inin 2-3 yıl önce boşandığı, 29'unun 4-5 yıl önce boşandığı, 31'inin 6-8 yıl önce boşandığı, 7'sinin 9-12 yıl önce boşandığı, 2'sinin 12 yıl ve üstü süre önce boşandığı veri analizi sonucu elde edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin 8'i 0-1 yıl aralığında evli kaldığını, 12'si 2-3 yıl aralığında evli kaldığını, 13'ü 4-5 yıl aralığında evli kaldığını, 36'sı 6-8 yıl aralığında evli kaldığını, 25'i 9-12 yıl aralığında evli kaldığını, 17'si 12 yıl ve üstü süre evli kaldıklarını belirtmişlerdir.

Türkiye'de boşanma ve evlilik süresi yüzdesine bakıldığında %44.89'u ilk 5 yıl içerisinde gerçekleşmektedir. Genel olarak boşanma ile biten ortalama bir evlilik süresi ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır (Türkaslan(2007), sy:100).

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin 33'ünde fiziksel bir rahatsızlık olduğunu, 88'inde bir rahatsızlık bulunmadığını belirtmişlerdir. Boşanmış kişilerin aile bireylerinin 21'inde psikolojik bir problem olduğu, 21'inde de fiziksel bir rahatsızlık olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılan boşanmamış bireylerin 8'inde fiziksel bir rahatsızlık olduğunu, 103'ünde bir rahatsızlık bulunmadığını belirtmişlerdir. Boşanmamış kişilerin aile bireylerinin 5'inde

psikolojik bir problem olduğu, 7'inde de fiziksel bir rahatsızlık olduğu belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin çocuklarının 20'si 0-2 kişi ile birlikte yaşadığını, 66'sının 3-4 kişi ile birlikte yaşadığını, 22'sinin 5-6 kişi ile birlikte yaşadığını, 3'ünün 7 ve üstü kişi ile birlikte yaşadığını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan boşanmış bireylerin çocuklarının 73'ünün 3-4 kişi ile birlikte yaşadığını, 36'sının 5-6 kişi ile birlikte yaşadığını, 2'sinin 7 ve üstü kişi ile birlikte yaşadığını belirtmişlerdir.

Boşanmış ailelerin çocuklarının 24'ünün herhangi bir güçlük yaşamadığını, duygular, dikkati toplama, davranış ya da başkaları ile geçinebilme konusunda 63'sinin “biraz” güçlük yaşadığı, 21'inin “oldukça ciddi” güçlük yaşadığı, 3'ünün “çok ciddi” güçlük yaşadığı ifade edilmiştir. Bu güçlüklerin 4'ü “1 ay az” bir sürede var olduğu, 20'sinin “1-5 ay”dır var olduğu, 17'sinin “6-12 ay”dır var olduğu, 46'sının “1 yıldan fazla” süre var olduğu, 9'unun yaşanan bu güçlüklerin çocuğu sıkıntıya sokmadığı, 56'sının “biraz” sıkıntıya soktuğu, 18'inin “fazla” sıkıntıya soktuğu, 4'ünün “çok fazla” sıkıntıya soktuğu ve moralini bozduğu tespit edilmiştir. Boşanmamış ailelerin çocuklarının 68'inin söz konusu güçlkle karşılaşmadığı, güçlkle karşılaşanların 36'sı “biraz” sıkıntıya soktuğu, 5'inin “oldukça ciddi” sıkıntıya soktuğu, 2'sinin “çok ciddi” sıkıntıya soktuğu ve moralinin bozulduğu belirlenmiştir.

Boşanma; aile bireylerini etkileyen psikolojik, sosyal ve hukuki yönü olan bir süreçtir. Her ailenin parçalanmasını parmak izine benzetebilir hepsinde bireylerin etkilenme düzeyi ve şekli farklıdır fakat özellikle de çocuklar üzerinde olumsuz izler bırakabilmektedir.

Hukuki açıdan boşanma olgusuna baktığımızda evlilik anlaşmasının sona ermesi durumudur. Fakat psikolojik açıdan baktığımızda ailenin parçalanması ve hatta dağılmasına yol açan hatta ailenin sosyal çevresini de etkileyen bir olaydır. Bu süreçten en çok etkilenen çocuklardır. Şüphesiz ki bir çocuk gelişimini en güzel ve en doğru bir şekilde ailesi ile tamamlar. Çocuk hem annenin hem babanın hem de varsa diğer aile bireylerinin şefkatine ihtiyaç duyar. Boşanma tüm mekanizmalarda değişikliğe yol açacağı için tüm aile bireyleri özellikle de çocuklar daha fazla etkileneceklerdir. Çocuğun psikolojik ve mental açıdan sağlıklı olması için en önemli şartlardan biri ideal bir aile tarafından

yetiştirilmektedir. Ebeveynleri boşanmış olan çocukların; gelişimsel ve psikolojik sorun yaşaması açısından risk grubundadırlar (Türkaslan(2007), sy:100).

Ailenin parçalanmadığı durumlarda da sağlıklı aile modelinin görülmesi durumu çocuklar için zor bir süreçtir. Sağlıklı aile ortamında yetişen çocuklar da çok fazla duygusal ve ruhsal (kendini yalnız hissetme, huysuzluk, öfke ve hırçınlık, saldırganlık, sosyal beceri eksikliği vs.) soruna rastlamaktadır (Turan vd., 2007). Boşanmamış ailelerdeki verileri sağlıklı aile ortamında büyüyen çocukların var olduğu gerçeği ile değerlendirebiliriz.

Boşanmış ailelerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin ev yaşamını; 17'sinin etkilenmediği, 47'sinin "biraz" etkilendiği, 18'inin "oldukça fazla" etkilendiği, 5'inin "çok fazla" etkilendiği belirlenmiştir, arkadaşlık ilişkilerini; 11'inin etkilenmediği, 52'sinin "biraz" etkilendiği, 21'inin "oldukça fazla" etkilendiği, 3'ünün "çok fazla" etkilendiği belirlenmiştir, sınıf içi öğrenme; 11'inin etkilenmediği, 38'inin "biraz" etkilendiği, 31'inin "oldukça fazla" etkilendiği, 7'sinin "çok fazla" etkilendiği belirlenmiştir. Boşanmamış ailelerin çocuklarının yaşadıkları güçlüklerin ev yaşamı için; 8'inin herhangi bir güçlük yaşamadığını, 31'inin "biraz" güçlük yaşadığı, 3'ünün "oldukça fazla" güçlük yaşadığı, 1'inin "çok ciddi" güçlük yaşadığı belirlenmiştir, arkadaşlık ilişkileri için; 6'sının etkilenmediği, 32'sinin "biraz" etkilendiği, 4'ünün "oldukça fazla" etkilendiği, 1'inin "çok fazla" etkilendiği belirlenmiştir, sınıf içi öğrenme durumunda; 13'ünün etkilenmediği, 25'inin "biraz" etkilendiği, 5'inin "oldukça fazla" etkilendiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan velilerin soru maddelerine vermiş oldukları cevaplara göre aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocukların toplam güçlük 37,09 puan, aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocukların güçlük düzeyi ise 34,68 puan olarak tespit edilmiştir. Öğretmen açısından; aile bütünlüğü olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocuklar için 34,68, aile bütünlüğü olan(boşanmamış) ailede büyüyen çocuklarda ise 32,84 olarak belirlenmiştir.

Block, Block ve Gjerde(1986), parçalanmış ailede büyüyen çocukların parçalanmamış ailede yaşayan çocuklara nazaran daha fazla davranış problemleri sergilediklerini yaptıkları çalışma sonucunda ulaşılmıştır (Akt.Öztürk(2006), sy:24).

Cebiroğlu, 1977 yılında 62 parçalanmış ailede yaşayan 3-13 yaş aralığındaki çocukları incelemiş. Araştırmanın sonucunda 15 çocukta saldırganlık, 10 çocukta akademik başarıda düşüş, 3 çocukta cinsel problem, 2 çocukta çalma davranışı, 5 çocukta alt ıslatma problemi, 18 çocukta nörotik tepki ve 2 çocukta da tik olduğunu saptamıştır (Akt.Kasuto, 2017).

Lengua ve arkadaşları(1999), parçalanmış ailede büyüyen ve üzerinden iki yıl geçmiş olan çocukları incelediğinde en büyük problemin psikolojik problemler ve öfke sorunları olduğunu bildirmiştir. Yapılan diğer araştırmalar; evlilik çatışmalarının ve boşanmanın, çocuklar üzerinde öfke, anksiyete, saldırganlık ve davranış bozukluğuna yol açtığına; akademik başarısızlık ve sosyal-bilişsel alanda yetersizlik ile ilişkisi olduğu belirlenmiştir (Uluğ ve Candan, 2008). Boşanmanın çocuklarda; pek davranış probleminin yanı sıra sosyal uyumda gecikme, içe dönük, güvensiz ve çekingen kişilik örüntüsü geliştirdikleri belirtilmektedir(Çağdaş ve Seçer, 2004) (Akt.Gündüzalp(2016), sy:179).

Veli değerlendirmeleri incelendiğinde en yüksek ortalama puana sahip alt boyut aile bütünlüğu olmayan(boşanmış) ortamda büyüyen çocuklarda “sosyal davranış” (11,34-11,96), alt boyutu olarak tespit edilmiştir. Öğretmen değerlendirmelerinde ise, en yüksek ortalama puana sahip olan alt boyut, “sosyal davranış” (10,93-11,73) alt boyutu olarak belirlenmiştir. Sonraki en yüksek güçlük “akran sorunları” olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan velilerden alınana verilere göre,aile bütünlüğu olan(boşanmamış) ve aile bütünlüğu olmayan(boşanmış) ailede büyüyen çocukların güçlük puanı arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Her iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ve aile bütünlüğu olmayan ailede yaşayan çocukların güçlük düzeylerinin aile bütünlüğu olan ailede yaşayan çocuklara göre güçlük puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.000$). Aynı şekilde “duygusal sorunlar, akran sorunları ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı bir şekilde aile bütünlüğu olmayan ortamda büyüyen çocukların puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$)

Araştırmaya dahil olan öğretmenlerin değerlendirmelerine bakıldığında aile bütünlüğünü olan ve olmayan aile çocuklarının güçlük puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmış her iki grup arasında güçlük açasından

istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve aile bütünlüğü olmayan ortamda büyüyen çocuklarda güçlük düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.000$). Paralel bir şekilde “duygusal sorunlar, davranış problemleri ve sosyal davranış” alt boyutlarında anlamlı bir şekilde aile bütünlüğü olmayan ortamda büyüyen çocuklarda puan ortalamasının düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Araştırmaya katılan veli değerlendirmelerine bakıldığında cinsiyet açısından güçlük puanı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p<0.05$).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından anlamlı bir fark olup olmadığına bakıldığında her iki grup arasında güçlük açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Erkek çocukların güçlük düzeyi kızlara göre daha yüksek olduğu analiz sonuçlarına yansımıştır. Bu durumda verilerin toplandığı mevcut sosyokültürel yapıyı düşünürsek toplumsal cinsiyet faktörü etkili olmuş olabilir. Kız çocuklarına duygularını ifade ederken daha içe dönük olmaları sağlanırken ve normalleştirilirken erkek çocuklara duygularını dışa vurma, saldırgan olma şeklinde olması normal karşılanmış olabilir. Erkek ve kız çocukların gözlenebilir problem davranışları arasında farklılığa yol açabilmektedir.

Boşanmanın etkilerine ilişkin iki yıllık bir gözlem ve izleme çalışmasında; boşanma sonrasında kızların duygusal, sosyal ve akademik yönden olumlu bir gelişim gösterdikleri; erkeklerin ise olumlu gelişim gösteremedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Amato, 2000). Block ve arkadaşlarının da yaptığı bir diğer araştırmada boşanmadan sonra erkek çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışı görülürken kızlarda bu etkiler daha az hissedilmektedir (Akt.Gündüzalp(2016), sy:181).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerden alınan verilerin analizinde, eğitim düzeyi açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmen değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanları açısından anlamlı bir fark elde edilememiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesine göre, sosyal davranış boyutunda

ailesi çalışanların sosyal davranış düzeyi, çalışmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ($p=0.000$).

Araştırmaya katılan veli ve öğretmen değerlendirmelerine göre, medeni durum açısından güçlük puanları açısından anlamlı bir fark elde edilememiştir ($p>0.05$). Ancak veli değerlendirmesine göre, sosyal davranış boyutunda evli olanların sosyal davranış düzeyi, evli olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur ($p=0.000$). Bu durum sosyodemografik özelliklerin bir sonucu ve sağlıklı aile yapılarının sonucu olabileceği düşünülmektedir

Hetherington, Cox&cox(1982), boşanan ebeveynlerin tekrardan evlenmeleri halinde diğer eşte kızgınlık, öfke, kaybetme duyguları, panik hatta depresyon gibi tepkiler verebilmektedir. Ebeveynlerin yeniden evlenmeleri çocukla olan ilişkiyi etkilemektedir ve zamanla da azaltmaktadır. Çocuğun yanında kaldığı ebeveynin yeniden evliliği de ciddi bir uyum süreci gerektirir. Üvey ebeveyne alışmak ve de üvey kardeşlere alışmak çoğu zaman kolay olmaz. Öte yandan yeniden evliliğin ilk evlilikten daha başarılı olduğu durumlarda tam tersini söylemek mümkündür.

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, boşanılan zaman açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı ile ilgili; gruplar arasında güçlük puanı açısından anlamlı bir güçlük tespit edilmiştir($p<0.036$). Davranış problemleri alt boyutunda da anlamlı bir fark bulunmuştur($p=0.047$). Söz konusu farkın hangi sürelerden kaynaklandığını belirlemek amacıyla “levene testi” ve “post-hoc” analizleri uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, boşanılan süre açısından güçlük puanları arasındaki fark belirlenememiştir ($p>0.05$). Yapılan “levene testi”ne göre homojen bir dağılım söz konusu olduğu belirlenmiştir ($p>0.05$).

Veli değerlendirmesine göre, boşanma süresi “6-8 yıl” olanların, “0-1 yıl” olanlara göre daha fazla güçlük puanına sahip olduğu tespit edilmiştir($p<0.05$). Analiz sonuçlarına yansıyan etkileyen birçok değişken olabilmektedir. Amato ve Keith’in yapmış olduğu metaanaliz sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Boşanmadan sonraki süreçte yaşanan değişikliklerin de güçlük puanı üzerinde etkisi olabileceği düşünülebilir. Süreçten sonra çocuğun yaşına bağlı olarak

farkındalık tepkisi değişebilmektedir. Boşanmadan sonra bir dönem ebeveynler çocuklarının etkilenebileceğini düşünerek oldukça hassas olabilmekteler sonrasında velayeti almayan ebeveynle(genellikle baba) iletişimin zayıflamış olması(şehir ya da ülke değişikliği, yeniden evlenme, ebeveynin çocuk karşısında kayıtsız kalması vs.) ve bu durumdan çocuğun etkilenmiş ya da travmatize etmiş olması davranış problemlerini arttırmış olduğu, ebeveynlerin ve çevredeki aile bireylerinin(büyük ebeveynler, dayı, hala, amca, teyze vs)çocuk davranışlarını şekillendirirken tutarsız davranışlar sergilemiş olması,çocuğun ihtiyaçlarının doyumsuzluğa yol açacak kadar yerine getirilmesi ya da ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi, çocuğa ev içerisinde yaşının üstünde sorumluluk verilmesi,anne ya da babanın yeniden evlenmesi,üvey kardeşlerin varlığı ve çocuğun kişilik özellikleri gibi faktörler güçlük puanı ve boşanma süresi arasındaki ilişkiyi etkileyebilmektedir. Ayrıca boşanmadan sonraki süreçlerde çocuklar risk grubunda olacağından önleyici çalışmaların yapılmaması da davranış problemlerini dönemsel ortaya çıkışını etkileyebilmektedir.

Amato ve Keith(1991) parçalanmış ailelerin çocuklarıyla ilgili metaanalizini yaptıkları 13.000 çocuktan alınan veriler ve 92 çalışmanın sonucunda; boşanma sürecinde çocuğun yaşı, çocuğun ruh sağlığı ve sosyal uyumu ve ebeveyn ile aralarındaki etkileşime etki bir olgu olduğu saptanmıştır. Boşanmanın çocukları etki etmesi aynı düzeyde olmasa dahi benzer özellikler görülür. Ailenin parçalanması ebeveynlerde olduğu gibi çocuklarda birçok farklı duygusal davranışa dönüşebilir ya da ertelemeli bir şekilde duygusal davranışlar açığa çıkabilir. Çocukların duyguları aralıklarla ilerleyen yaşlarda da tekrarlayan davranışlar biçimde açığa çıkabilir. Dönemlerdeki tepki ve duygular nöbetleşe bir şekilde açığa çıkabilir hayatların belli dönemlerinde yoğunluk kazanabilir (Amato(2001), sy: 355–370).

Boşanma sonrası anneler oğullarıyla olan ilişkilerinde iki yıl ile altı yıl arasında problem yaşayabilirler. Ayrıca boşanmış anneler, evli olan annelere kıyasla daha az iletişim kurmuş, onlara daha az saygı ve şefkat göstermiş, daha fazla tutarsız davranış sergilemiş ve çocuklarını kontrol etmekte yetersiz kalmışlardır. Bilhassa erkek çocuklarıyla iletişimlerinin problemlili olduğu, onlara daha fazla olumsuz yaptırımında bulunduğu; erkeklerin kızlara oranla daha az geri bildirim

verdiği bildirilmiştir. Ebeveynliğe ilişkin sorunlar boşanmanın ilk yılında yükselmiş ikinci yılın sonunda değerlendirmelerde annelerin daha bakım verici, tutarlı ve çocuklarını daha kontrol hale geldikleri tespit edilmiştir(Hetherington, Cox&Cox,1982 sy:518). Bu durumun bir başka nedeni boşanan çiftlerin ilk yıllarında boşanma olgusunu kabul etmeye ve uyum sağlamaya çalıştıklarından çocuklarına olan ilgilerinde azalma ve onlara yardım edemeyecek kadar kendi problemleriyle uğraştıkları düşünülebiliriz

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, aile danışmanlığı alma açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$). Normal şartlarda aile danışmanlığı hizmeti almak parçalanmış ailede bulunan çocukların davranış problemlerine olumlu etkileri olması gerekmektedir. Sosyodemografik bilgi formundaki bu maddenin doğru anlaşılmasını sağlayabilir ya da kişiler aile danışmanlığı alırken sürekliliği olmayan kısmı uygulama yapmış olabilir ya da ebeveynlerden biri sürecin dışında kalmış olabilir.

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, velayete sahip olmayan veli ile görüşme açısından güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Yapılan analizde çocukların yaşı küçük olduğundan mahkeme kararları genellikle çocuğun anne ile kalmasını desteklediği ve de velayeti almayı tercih eden genellikle anne olduğu için velayette değişiklik yaşanmadığı ve bu nedenle herhangi bir problem yaşanmadığı varsayılabilir.

Amato ve Gilbreth(1999) tarafından yapılan meta-analiz çalışmasında boşanma ile ilgili 63 çalışma incelenmiştir. Yapılan meta-analiz sonucunda;boşanma sonrasında erkek ebeveynin çocuklarıyla ilgili bir çok sorumluluktan uzaklaştıkları belirlenmiştir.Bu bulgular sonucunda babanın “ebeveynlikten boşandıkları” bulgusuna ulaşılmıştır (Akt.Öngider(2013), sy:172).

Ebeveynlerin boşanmasından sonra çocuklar velayeti alan ebeveynle yaşamak durumundadır. Bu yüzden çocuğun velayeti almayan ebeveynle kurduğu ilişki çocuğun iyi olma halini etkilemektedir. Yapılan meta-analiz çalışmalarında, araştırmaların 16’sında velayeti almayan ebeveyn ve çocuğun görüşme sıklığı çocuğun iyi olma halini artırdığı bulunmuş. Bir diğer meta-analiz çalışmasında ise 16 çalışma incelenmiş fakat sonuçlar tam tersi çıkmıştır. Birbirinden farklı

bulgular araştırma için veri toplanması aşamasında çalışma kalitesini etkileyen sonuçların elde edilmiş olacağı düşünülmektedir. Boşanma sonrasında velayeti almayan görüşmenin az olması ya da hiç olmaması eski eşler arasında devam eden çatışmadan da kaynaklandığı da söylenebilir. Eski eşler arasında çatışma azsa velayeti almayan ebeveynle görüşmenin çocuk üzerinde olumlu etkisi vardır. Farklı bir bakış açısıyla da düşünürsek çatışma durumunda çocukların bu durumdan olumsuz etkileneceğidir. Görüşmenin etkisini etkileyen bir diğer faktör de velayeti almayan eşin kendini ebeveyn olarak hissetmesi ve ruh sağlığının ne ölçüde sağlıklı olduğu da etki eden değişkenlerdendir. Yapılan bir diğer çalışmada ise velayeti almayan(çoğunlukla baba) ile çocuk arasındaki ilişkinin boşanmaya uyum sağlaması üzerinde etkili olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda genellikle baba ve çocuk ilişkisinin çoğunlukla olumsuz etkilendiği bulunmuştur. Boşanmadan sonra genellikle velayet annede olduğundan çocuklar anne ile birlikte yaşamakta olduğundan bu durum çocuk ve baba arasına fiziki ve duygusal açıdan mesafe oluşmasına yol açar (Öngider(2013), sy:152-153).

Yapılan bir diğer farklı bir çalışmada da çocuk-ebeveyn ilişkisinin çocuğun bilişsel gelişimi ve okul başarısını büyük ölçüde etkilemektedir. Babasıyla yakın ve nitelikli ilişkiler kuran çocukların okul başarısı ve bilişsel gelişimlerin olumlu açıdan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bütün bunların ötesinde baba modeli çocuğun kişilik gelişimde özdeşim modeli olması sebebiyle önemlidir. Babanın yokluğu, pasif ve ilgisizliği; çocuğun kişilik yapısını, ruh ve beden sağlığını önemli ölçüde etkileyebilir ve bazı uyum ve davranış problemlerine yol açabilir(Yavuzer,2003) (Akt.Gündüzalp(2016), sy:180)

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, cinsiyet açısından toplam güçlük puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p>0.05$). Ancak öğretmen değerlendirmesinde; DEHB puanı kızlarda, erkeklere göre istatistiksel olarak yüksek bulunmuştur ($p=0.017$). Dikkatsizliğin ön planda olduğu DEHB türünün kızlarda görülme sayısı fazladır. Bu tip DEHB’te aşırı dürtüsellik ya da hareketlilik yoktur hatta çoğu zaman tanı alacak kadar sıklıkta seyretmez. Hiperaktivite ve dürtüsellüğün ön planda olduğu DEHB türü ise erkek çocuklarında daha sıklıkla görülür (Özgül, Yılmaz(2017), sy:37-38). Karışık aile yapısında yetişen, ağır ihmal ve istismara

uğrayan çocuklarda da DEHB oranları yaygındır. Yine Sayal'ın yüksek lisans tezinde DEHB'in kızlara oranla erkeklerde daha çok görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde birçok çalışma da DEHB'in erkeklerde daha çok görüldüğü bilgisini desteklemektedir.

Araştırmaya katılan veli ve öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, eğitim açısından puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Burçin Sayal'ın yüksek lisans çalışmasında yapılan Kruskal Wallis H-Testi analizi ile Akran Sorunları baba ve annenin eğitim düzeyi arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir (Sayal(2017), sy:69).

Araştırmaya katılan velilerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir($p>0.067$). DEHB düzeyinin çalışmayanlarda, çalışanlara göre istatistiksel olarak yüksek olduğu belirlenmiştir($p=0.048$). Bu durum ailenin çocuk yetiştirme tutumu ile açıklanabilir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin değerlendirmelerine göre, çalışma durumu açısından güçlük puanı arasında anlamlı şekilde güçlük puanının yüksek olduğu tespit edilmiştir($p=0.017$). Sayal'ın araştırmalarında Mann Whitney-U analizinde babanın çalışma durumunun Akran Sorunları alt boyutu ile anlamlı bir fark tespit edilmiştir($U=2683.500,p<0.05$). Babanın çalışma durumunun diğer alt boyutlarla anlamlı bir farklılığı tespit edilememiştir. Annenin çalışma durumunun ise toplam güçlük puanıyla anlamlı bir ilişkisi tespit edilememiştir.

Ayrıca çalışmayanların DEHB puanının çalışanlara göre anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p=0.040$). Bu durum çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere göre eğitim seviyelerinin düşük olması ya da tutum ve davranışlarında tutarsızlık olması, problem davranışa müdahale etme yöntemi olarak cezalandırma yöntemini benimsemiş olması sonucu bu şekilde etkilediği varsayılabilir.

Veli değerlendirmelerine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasından orta dereceli pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.747,p=0.000$).

Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğün de arttığı değerlendirilmektedir.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı(orta) sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($r=0,336, p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derece pozitif korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.0708, p=0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirme sonuçları arasındadır.

Yurt dışında yapılan GGA/CBCL-YSR analizlerinde duygusal/içe yönelim sorunlarında ulaşılan korelasyon oranları şu şekildedir: İngiltere(Goodman ,1999); $r=0,74$, Almanya (Becker,2004); $r=0,64$, Almanya (Klasen,2000); $r=0,69$, Finlandiya (Kaskelainen,2000); $r=0,44$ ve Hollanda (Widendelt,2003); $r=0,70$ 'dir (Akt.Güvenir Vd.(1997), sy:72).

Veli değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında düşük dereceli pozitif bir yönde korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile duygusal sorunlar alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.802, p=0.000$). Duygusal sorunların güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı değerlendirme sonuçları arasındadır.

Kendilerini ihmal edilmiş hisseden anne ve babası boşanmış çocuklar bir süre sonra davranış problemleri sonrası ebeveynlerinin dikkatini çekeceklerini keşfederler ya da bu durumla nasıl baş edemeyeceklerini bilemeyip istemsiz bir şekilde davranış problemleri sergileyebilirler.

Öğretmen değerlendirmesine göre, ölçeğin alt boyutları kendi arasında sınırlı sayıda korelasyona sahip olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Toplam güçlük puanı ile DEHB alt boyutu arasında ileri derecede pozitif yönde bir korelasyon tespit edilmiştir ($r=0.732, p=0.000$). DEHB boyutunun güçlük puanını en fazla etkileyen alt boyut olduğu ve artması ile birlikte güçlüğü de arttığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Algan T.**2016., Aile Danışmanlığı Uygulaması: Dünü, Bugünü ve Yarını İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 7
- Amato,P.R.**2001.,Children and Divorce in The 1990's An Update At The Amato and Keith(199) Meta-Analysis,Journal of Family Psychology,Sayı:15
- Armağan, S. Ve Armağan, İ.** 1988. Toplumbilim. İzmir: Barış Yayınları.
- Austin V.L., Sciarra D.T.**2019.Çocuk ve Ergenlerde Duygusal ve Davranışsal Bozukluklar,(Özekes M.,Çev). ,Ankara, Peersen ve Nobel Yayınları
- Baran, G. Ve Atlı, S.** 2016). Tarihsel Süreçte Aile ve Aile Kuramları. (Ed.) Gülen Baran. Aile Yaşam dinamiği içinde. 1. Basım. Ankara: Pelikan Yayıncılık. 35-65.
- Başar, F.** 1996. Üvey Ebeveyne Sahip Olan ve Olmayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi.Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bee, H.** 2000. The Developing Child. Bostan: Allyn and Bacon.
- Begüm Ö.,Yılmaz M.**2017. Anne-Baba ve Öğretmenler İçin Çocuklarda Davranış Problemleri ve Çözüm Yolları,Eğiten Kitap Yayınları,Ankara
- Benedek,E. P.,Brown ,C. F.**2012.Boşanma ve Çocuğunuzun Boşanmanızla Başetmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz?(Katlan S.,Çev.),HYB yayıncılık,Ankara
- Brenner, C.** 1993. Psikanaliz. (Çev: İ.Savaşır Y. Savaşır), Medikomat Basım Yayın, Ankara
- Butcher J.N.,Mineka S. Hooley J.M.**2013,Anormal Psikoloji(Gündüz O.,Çev.),Kaknüs Yayınları,İstanbul
- Cüceloğlu D.**2003.İnsan ve Davranışı,Remzi Kitabevi,İstanbul
- Çağdaş A.,Seçer,Z.Ş.**2011.Anne Baba Eğitimi,Eğiten Kitap,Ankara
- Debgici, A.,Ekmekçi S.**2012.Boşanma ve Çocuk,Denizli İl Milli Eğitim Müdürlüğü,Ankara
- FDoğru ,Sunay,Y.Saltık,Neslihan D.&Er ,Rukiye ,K.**2012.Aile Refahı ve Koruma ,Eğiten Kitap,Ankara
- Dolto,F.**1998.Boşanma ve Çocuk,Sorunlar,Öneriler,Çözüm Yolları(Yiğitler N.,Çev),Kontiki Yayınları,İstanbul
- Dolgin K. G.**2014.Ergenlik Psikolojisi,*Gelişim,İlişkiler ve Kültür*(Özen D.,Çev),Kaknüs Psikoloji,İstanbul
- DSM-5 TANI ÖLÇÜLERİ Başvuru El Kitabı, Amerikan Psikiyatri Birliği**(Yörkoğlu E.,Çev),Boylam Psikiyatri Enstitüsü ve HYB yayınları,Ankara
- Ertekin Y.,H,Korkut Y.,Sönmez C.I,Ertekin H.,2012.,** Farklı Bir Pika Hastalığı Olgusu, Ankara medical Journal,2012;12(3):158-159
- Feldman ,R.S.**2004.Child Development,Upper Saddle River,Pearson/Prentice Hall ,NJ.

- Freud A.**2013.Çocuklarda Normallik ve Patoloji(Babaoğlu,A.N.,Çev.),Metis Yayınları,İstanbul
- Ginott ,H. G.,Ginott A.**2011.Anne Baba ve Çocuk Arasında ,Okuyan Us Yayınları,İstanbul
- Gündüzalp İ.**2018.Boşanma Psikolojisi ve Danışmanlığı,Nobel Yayıncılık,Ankara
- Helen B.,Boyd D.**2009.Çocuk Gelişim Psikolojisi(Gündüz O.,Çev.),Kaknüs Yayınları,İstanbul
- Hetherington,M.E.,Cox M.&Cox R.**1978.The Aftermath of Divorce,National Association for the Education of Young Children,Washington.D.C:149-176
- Hetherington,M.E.Cox M&Cox R.**1982., “Effects of Divorce on Parents and Children”In.M.Lamb (ed.),Nontraditional Families,Hillsdale,NJ:Erlbaum
- Jeammet ,P.**2012.Ergenlik,Anne ve Babalar ve Uzmanlar İçin Nirengi Noktaları(Ertüzün M.I., Çev).Bağlam Yayınları,İstanbul
- Pryor,J.,Rodgers B.**2011.Değişen Ailede Çocuklar,Ebeveyn Ayrılığı Sonrası Yaşam(Köksaldı İ.E,Çev).Doruk Yayıncılık,Ankara
- Kasuto M.**2017. Boşanmış Ailelerin Çocuklarının Boşanmamış Ailelerin Çocuklarına Göre Öz Saygı ve Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi,Işık Üniversitesi
- Kauffman J. M.&Landrum,T.J.**2015.Duygusal ve Davranışsal Bozukluğu olan Çocukların ve Gençlerin Özellikleri,Nobel Akademik Yayıncılık,Ankara
- Kaval M.**2016.,İlahi Dinlerde Kadın Problemi,Akademik Bakış Dergisi (Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi),Yıl:Mayıs-Haziran 2016 ,Sayı:55, Celalabat – KIRGIZİSTAN
- Kring A.M.,Johnson S.J.,Davison G.,Neale J.**2017., Anormal Psikoloji Psikopatoloji,(Şahin M.,Çev.)Nobel ve Wiley Yayıncılık,Ankara
- Korkut Y.**2012,Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma,Dergipark Psikoloji Çalışmaları/Studies İn Psychology,Haziran,sy:108
- Köse, B. G.** 2016. Geçmişten Günümüze Aile. (Ed.) Nurşen Adak. Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar içinde. 2. Baskı. Siyasal Kitabevi.15-38., Ankara
- Lösel,Friedrich,Bender ,Doris**(2003),Resilience And Protective Factors .In(Ed),D.Farrigton&J.Coid,”Early Prevention Of Adult Antisocial Behaviour”(130-204),Cambirge University Press,New York
- Lösel,Friedrich,Bender ,Doris.**2012., Child social Skills Training İn The Prevention Of Antisocial Develoment And Crime.In(Ed),D.Farrigton&B.C.Welsh, “The Oxford Handbook Of Crime Prevention”, (102-129), Oxford University Press, Oxford UK.
- O’leary ,Daniel K., Herman ,Richard E.&Jongsma ,Arthur E.**2014.Çift Psikoterapisi Tedavi Planlayıcısı(Yıldırım A., Çev.),Nobel Yayıncılık,Ankara
- Öngider N.**2013. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2013; 5(2): 140-161
- Özgüven, İ.E.** 2009. Evlilik ve Aile Terapisi. 2. Baskı. PDR Yayınları, Ankara

- Özgüder N.2013.** Boşanmış ve Evli Ailelerden Gelen Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Kabul-Red Düzeyleri ile Psikolojik Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması, Şifa Üniversitesi,İzmir
- Öztürk S.2006.**Anne ve Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Anne ve Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Paloma P.2008.**Teşekkür Ederim, Siz Nasılsınız?. (Ataman S.,Çev), Mikado Yayınları, İstanbul
- Sağlam M.,2011,** Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının Ve Sorunlarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi(yüksek lisans tezi), Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi, Ankara
- Santrock J.W.2017,** Yaşam Boyu Gelişim, *Gelişim Psikolojisi*,(Yüksel G.,Çev.), Nobel Yayıncılık,Ankara
- Sayal B.2017.** Anne Babaların Erken Dönem Uyumsuz Şemalarının Çocuk Davranış Sorunları İle İlişkisinin İncelenmesi(Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Saygılı S.2018.**Çocuklarda Davranış Bozuklukları, Türdav Yayın Grubu,İstanbul
- Schaffer,R.H.2008.**,Çocuklar Hakkında Karar Verme(Koçak S.,Çev.),Doruk Yayıncılık,istanbul
- Steinberg ,L.2007,**Ergenlik.(Çok F,Çev.Ed.),İmge Kitapevi,Ankara
- Swedo,Susan Anderson&Leonard Henrietta L.(2000),**Çocukluk Geçer,Bebeklikten Ergenliğe Kadar Müdahale Etmeyi Gerektirecek Tüm Sorunlar,Epilson Yayınları,istanbul
- Şahin H.2009.**Psikoseksüel Gelişim, Y.Özbay&S.Erkan ,Eğitim Psikolojisi,Pegem Akademi, Ankara
- Şentürk, Ü. 2006.** “Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)”, Malatya. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi
- Turan Z.,Doğan M.,Uzuner K.,İftar G.,İftar E.,Kapçı A.,Uzuner Y.,Tanrıdiler ,A.,Karasu,P.ve Kaya P.(2007)** Çocuk ve Ruh Sağlığı ve Kişilerarası İletişim Becerileri.Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Türkaslan ,Nesrin (2007),**Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları,Aile ve Toplum Yıl:9 Cilt:3 Sayı:11,Ankara
- Yavuzer,H.2008.**Çocuk Psikolojisi,Remzi Kitabevi,İstanbul
- Yavuzer H.1993.,**Anne –Baba ve çocuk,remzi kitabevi,istanbul
- Zastrow, C.2014.** Sosyal Hizmete Giriş. (Çiftçi,D.B. Çev. Ed.). 2. Baskı. Ankara, Nika Yayınevi.
- Walczak Y.,Burns S.1999,**Boşanma ve Çocuk Üzerinde Etkileri(Ersevim İ.,Çev),İstanbul,Özgür Yayınları
- Wallerstein,Judith S.(1991).**Tailoring the intervention to the child in the separating and divorced family.Family and Conciliation Courst Rewiew,29,448-459
- WHO,2004,**[http://www.who.int/whr/2004/en/\(24.05.2019,22.05\)](http://www.who.int/whr/2004/en/(24.05.2019,22.05))
- WHO,2007,**[http://www.who.int/whr/2007/en/\(25.05.2019,01.43\)](http://www.who.int/whr/2007/en/(25.05.2019,01.43))

EKLER

EK-1 Sosyodemoğrafik Bilgi Formu

EK-2 Güçler Ve Güçlükler Anketi Veli Formu

EK-3 Güçler Ve Güçlükler Anketi Öğretmen Formu

EK-4 Güçler Ve Güçlükler Anketi İçin İzin Maili

EK-5 Anket Uygulaması İçin Etik Kurulu İzinleri

EK-6 Anket Uygulaması İstanbul Valiliği İzin Belgeleri

EK-7 Etik Onam Formu

EK-1 Sosyodemografik Bilgi Form

Değerli Katılımcı;

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Yüksek Lisans tezi kapsamında 6-10 yaş aralığındaki anne ve babası boşanmış çocukların davranış problemlerini analiz etmek amacıyla yürütülmekte olan tez çalışmasıdır. Anketleri dolduracak olan siz değerli veli ve öğretmenlerimizden ricam; her bir cümle için **Doğru değil, Kısmen Doğru, Tamamen Doğru** kutularından birini işaretleyiniz. Kesin emin olamazsanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız yapacağımız tez çalışmasında bize yardımcı olacaktır. Lütfen **GGA Ebeveyn&Öğretmen** formu için çocuğunuzun ya da öğrencinizin son 6 aydaki davranışlarınızı göz önüne alarak veriniz. **Kişisel-demografik** bilgi formunu da dolduracak değerli veliler; formu eksiksiz bir biçimde doldurmanızı rica eder ve tez çalışmama verdiğiniz destekten ötürü siz değerli katılımcılara teşekkür ederim.

Zübeyde ÇİNAR

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi

Tel:055342118887

E-posta:zubeydecinar@stu.edu.tr

Zubeydecinar84@gmail.com

KİŞİSEL/DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1-Cinsiyetiniz:

2.Yaşınız:

3- Eğitim Durumunuz: Okur Yazar İlkokul Ortaokul Lise Ön Lisans
Lisans Y.Lisans

4- Şu anda bir işte çalışıyor musunuz? Evet Hayır

5-Çalışıyorsanız günde kaç saat çalışıyorsunuz?:

6- Medeni durumunuz nedir? Bekar Evli

7-Eşinizden ne zaman boşandınız? ....Ay ....Yıl

8-Kaç yıl evli kaldınız? .....(Belirtiniz)

9-Boşanma süreci ve ya sonrasında aile danışmanlığı aldınız mı? Evet
Hayır

10-Çocuğunuza boşanma kararını siz mi açıkladınız? Evet Hayır

11-Çocuğun Velayeti sizde mi? Evet Hayır

12-Çocuğun velayeti ile ilgili değişiklik yaşandı mı? Evet Hayır

13-Velayati sizde ise çocuk baba ya da anne ile düzenli görüşüyor mu?

Evet(Belirtiniz.....
.....)

Hayır(Belirtiniz.....
.....)

14- Geçirdiğiniz herhangi bir tıbbi (fiziksel) hastalığınız var mı?

Yok Var
(Belirtiniz.....)

15- Ailenizde herhangi bir psikiyatrik hastalığı olan var mı?

Yok Var
(Belirtiniz.....)

16- Ailenizde herhangi bir tıbbi (fiziksel) hastalığı olan var mı?

Yok
(Belirtiniz.....)

Var

17-Çocuğun yaşadığı evde kimler yaşıyor?(Belirtiniz.....)

EK-2. Güçler Ve Güçlükler Anketi Veli Formu

Her cümle için, Doğru Değil, Kısmen Doğru, Tamamen Doğru kutularından birini işaretleyiniz. Kesinlikle emin olamasanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı çocuğunuzun son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

Çocuğunuzun Cinsiyeti : Kız / Erkek

- **Doğum Tarihi:**

	Doğru	Kısmen	Kesinlikle
	Değil	Doğru	Doğru
1.Diğer insanların duygularını önemser.	☐	☐	☐
2.Huzursuz, aşırı hareketli, uzun süre kıpırdamadan duramaz.	☐	☐	☐
3.Sıkça baş ağrısı, karın ağrısı ve bulantıdan yakınır.	☐	☐	☐
4.Diğer çocuklarla kolayca paylaşır. (yiyecek, oyuncak, kalem v.s.)	☐	☐	☐
5.Sıkça öfke nöbetleri olur ya da aşırı sinirlidir.	☐	☐	☐
6.Daha çok tek başınadır, yalnız oynamaya eğilimindedir.	☐	☐	☐
7.Genellikle söz dinler, erişkinlerin isteklerini yapar.	☐	☐	☐
8.Birçok kaygısı vardır. Sıkça endişeli görünür.	☐	☐	☐
9.Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş ya da kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olur.	☐	☐	☐

10.Sürekli elleri ayaklan kıpır kıpırdır ya da oturduğu yerde kıpırdanıp durur.	☐	☐	☐
11.En az bir yakın arkadaşı vardır.	☐	☐	☐
12.Sıkça diğer çocuklarla kavga eder ya da onlarla alay eder.	☐	☐	☐
13.Sıkça mutsuz, kederli ya da ağlamaktadır.	☐	☐	☐
14.Genellikle diğer çocuklar tarafından sevilir.	☐	☐	☐
15.Dikkati kolayca dağılır. Yoğunlaşmakta güçlük çeker.	☐	☐	☐
16.Yeni ortamlarda gergin ya da huysuzdur. Kendine güvenini kolayca kaybeder.	☐	☐	☐
17.Kendinden küçüklere iyi davranır.	☐	☐	☐
18.Sıkça yalan söyler ya da hile yapar.	☐	☐	☐
19.Diğer çocuklar ona takarlar ya da onunla alay ederler.	☐	☐	☐
20.Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, diğer çocuklar) yardım etmeye istekli olur.	☐	☐	☐
21.Bir şeyi yapmadan önce düşünür.	☐	☐	☐
22.Ev, okul ya da başka yerlerden çalar.	☐	☐	☐
23.Erişkinlerle çocuklardan daha iyi geçinir.	☐	☐	☐
24.Pek çok korkusu var. Kolayca ürker.	☐	☐	☐
25.Başladığı işi bitirir, dikkat süresi iyidir.	☐	☐	☐

Belirtmek istediğiniz başka düşünce ya da duygunuz var mı?

26. Genel olarak, çocuğunuzun aşağıdaki alanların birinde ya da daha fazlasında güçlükleri olduğunu düşünüyor musunuz:

Duygular, dikkati toplama, davranışlar, başkaları ile geçinebilme

Hayır

Evet Biraz

Evet

Evet

Oldukça Ciddi

Çok Ciddi

27.Eğer yanıtınız “evet” ise ,lütfen aşağıdaki bu güçlüklerle ilişkin soruları yanıtlayınız

-Bu güçlükler ne zamandır var

1 aydan az

1-5 ay

5-12 ay

Bir yıldan fazla

28.Bu güçlükler çocuğunuzu sıkıntıya sokuyor ya da moralini bozuyor mu?

Kesinlikle

Oldukça

Çok

Hayır

Biraz

Fazla

Fazla

-Bu güçlükler aşağıdaki alanlarda,çocuğunuzun günlük yaşamını etkiliyor mu_

Kesinlikle

Oldukça

Çok

Hayır

Biraz

Fazla

Fazla

Ev Yaşamı

Akranları ile ilişkisi

Sınıf İçi Öğrenme

Boş Zaman Etkinlikleri

-Bu güçlükler size ya da ailenize zorluk yaşıyor mu?

Kesinlikle

Hayır

Biraz

Oldukça

Fazla

Çok

Fazla

İmza:

Anne/Baba/Öğrenci/Diğer(Lütfen Belirtiniz)

Yardımanız için teşekkür ederiz

EK-3 Güçler Ve Güçlükler Anketi Öğretmen Formu

GÜÇLER VE GÜÇLÜKLER ANKETİ(SDQ-Tur)

Her cümle için, Doğru Değil, Kısmen Doğru, Tamamen Doğru kutularından birini işaretleyiniz. Kesinlikle emin olamasanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı öğrencinizin son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

Öğrencinizin Cinsiyeti : Kız / Erkek

- Doğum Tarihi:.....

	Doğru	Kısmen Doğru	Kesinlikle Doğru
1.Diğer insanların duygularını önemser.	☐	☐	☐
2.Huzursuz, aşırı hareketli, uzun süre kıpırdamadan duramaz.	☐	☐	☐
3.Sıkça baş ağrısı, karın ağrısı ve bulantıdan yakınır.	☐	☐	☐
4.Diğer çocuklarla kolayca paylaşır. (yiyecek, oyuncak, kalem v.s.)	☐	☐	☐
5.Sıkça öfke nöbetleri olur ya da aşırı sinirlidir.	☐	☐	☐
6.Daha çok tek başınadır, yalnız oynama eğilimindedir.	☐	☐	☐
7.Genellikle söz dinler, erişkinlerin isteklerini yapar.	☐	☐	☐
8.Birçok kaygısı vardır. Sıkça endişeli görünür.	☐	☐	☐
9.Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş ya da kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olur.	☐	☐	☐
10.Sürekli elleri ayakları kıpır kıpırdır ya da oturduğu	☐	☐	☐

---

yerde kıpırdanıp durur.

11.En az bir yakın arkadaşı vardır.

12.Sıkça diğer çocuklarla kavga eder ya da onlarla alay eder.

13.Sıkça mutsuz, kederli ya da ağlamaklıdır.

14.Genellikle diğer çocuklar tarafından sevilir.

15.Dikkati kolayca dağılır. Yoğunlaşmakta güçlük çeker.

16.Yeni ortamlarda gergin ya da huysuzdur. Kendine güvenini kolayca kaybeder.

17.Kendinden küçüklere iyi davranır.

18.Sıkça yalan söyler ya da hile yapar.

19.Diğer çocuklar ona takarlar ya da onunla alay ederler.

20.Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, diğer çocuklar) yardım etmeye istekli olur.

21.Bir şeyi yapmadan önce düşünür.

22.Ev, okul ya da başka yerlerden çalar.

23.Erişkinlerle çocuklardan daha iyi geçinir.

24.Pek çok korkusu var. Kolayca ürker.

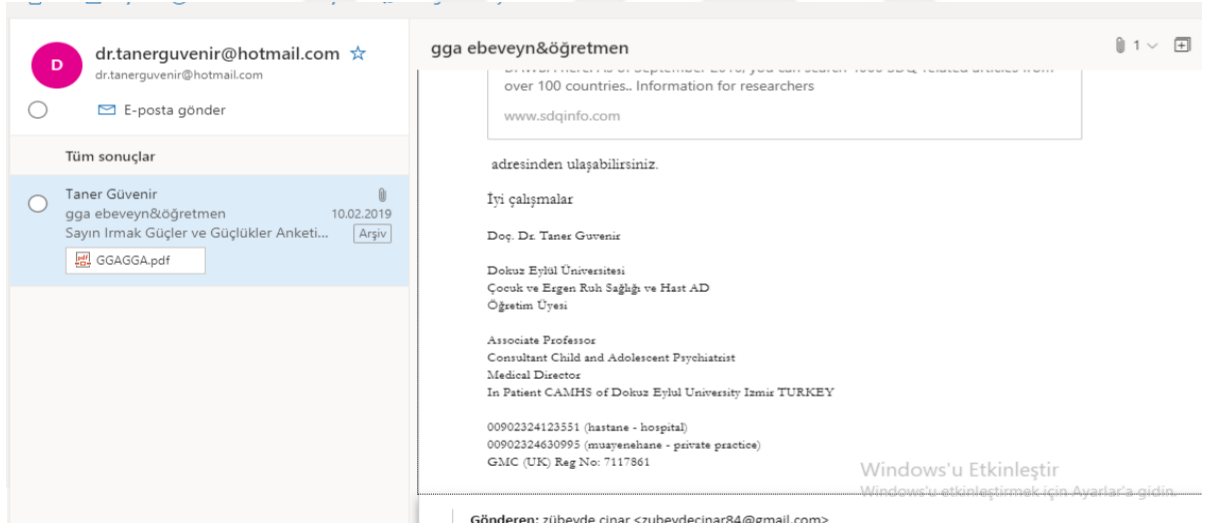
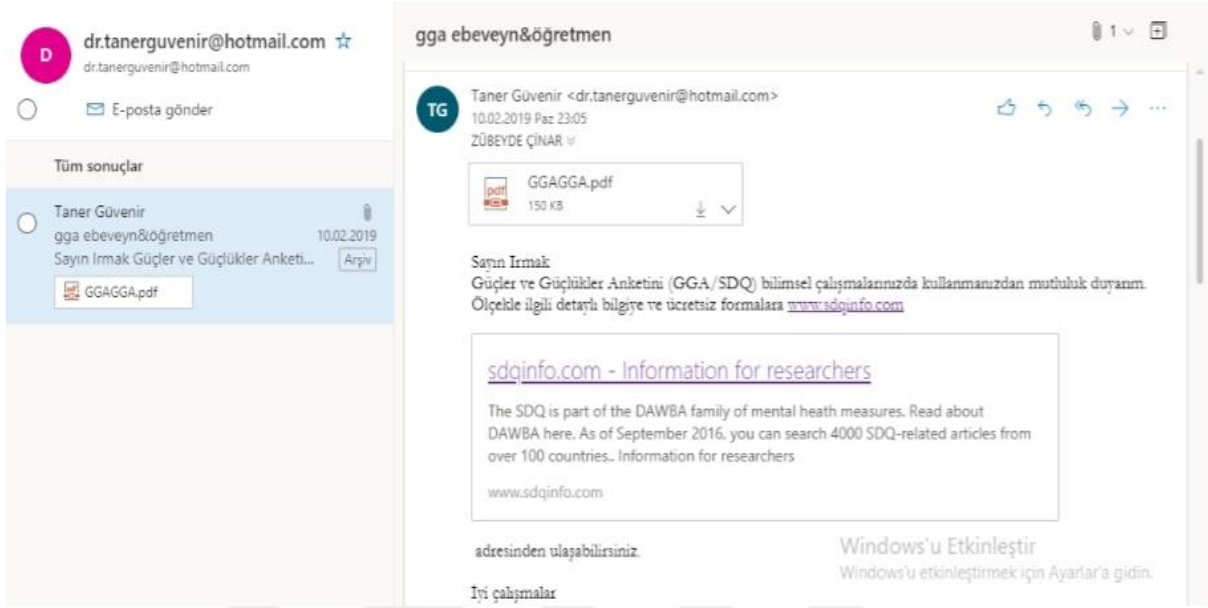

25.Başladığı işi bitirir, dikkat süresi iyidir.

•

EK-4 Güçler Ve Güçlükler Anketi İçin İzin Maili

EK-5 Anket Uygulaması İçin Etik Kurulu İzinleri

Evrak Tarih ve Sayısı: 15/04/2019-2185

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : 54167746-044
Konu : Zübeyde ÇİNAR'ın Anket İzni Hk.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü **Y1712.270010** numaralı Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Zübeyde ÇİNAR**'ın "6-10 Yaş Aralığında Anne-Babası Boşanmış Çocuklarda Davranış Problemlerinin Analizi" adlı tez çalışması gereği "Güçler ve Güçlükler Anketi" ve "Kişisel Demografik Bilgi Formu" ile ilgili anketleri ilkokullara uygulamak istemektedir.

İlgili adı geçen yüksek lisans öğrencisine yapacağı anket çalışmaları için gerekli iznin verilmesini saygı ile rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Yedigörmüş İZMİRLİ
Rektör

Ek: Zübeyde ÇİNAR'ın Anket Onayı Hk. (16 sayfa)

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://evrakdogrula.aydin.edu.tr/en/Vision.Dogrula/BelgeDogrulama.aspx?V=BELM3DHS9>

Adres:Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL
Telefon:444 1 428
Elektronik Ağ:<http://www.aydin.edu.tr/>

Bilgi için: Erdem Gürol ERDEN
Unvanı: Uzman Yardımcısı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır

EK-6 Anket Uygulaması İstanbul Valiliği İzin Belgeleri

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.9792033

17/05/2019

Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) İstanbul Aydın Üniversitesinin 15.04.2019 tarihli ve 2185 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 16.05.2019 tarihli tutanağı.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Zübeyde ÇINAR'n "6-10 Yaş Aralığındaki Anne ve Babası Boşanmış Çocuklarda Davranış Problemlerinin İncelenmesi" konulu tezi kapsamında, ilimiz Ataşehir, Gaziosmanpaşa ve Ümraniye ilçelerinde bulunan ilkokullarda; kişisel bilgi formu ile güçler ve güçlükler anketini uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarınıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Menderes KAYA
İl Millî Eğitim Müdür V.

Ek:

1- Genelge.

2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
17/05/2019

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239

Bu cvrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden CE2a-9b37-36c7-acc1-cb44 kodu ile teyit edilebilir.

EK-7 Etik Onam Formu

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 88083623-020
Konu : Zübeyde ÇİNAR'ın Etik Onayı Hk.

Sayın Zübeyde ÇİNAR

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 04.04.2019 tarihli ve 2019/05 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

e-imzalıdır
Dr.Öğr.Üyesi Hüseyin KAZAN
Müdür Yardımcısı

12/11/2019 Enstitü Sekreteri

NESLİHAN KUBAL

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://evrakdogrula.aydin.edu.tr/enVision.Dogrula/BelgeDogrulama.aspx?V=BECF3LJCY>

Adres:Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL
Telefon:444 1 428
Elektronik Ağ:<http://www.aydin.edu.tr/>

Bilgi için: NESLİHAN KUBAL
Unvanı: Enstitü Sekreteri

ÖZGEÇMİŞ

Zübeyde ÇİNAR 10 Ekim 1984 tarihinde Erzurum’da doğdu.2002-2007 yılları arasında Atatürk Üniversitesi,Felsefe Grubu Öğretmenliğinden okudu.2011 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığında Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışman olarak görev yapmaktadır.

